

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΝΕΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Η επιχειρηματικότητα αντίδοτο στην ανεργία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης;

Συγκριτική ανάλυση για τις Περιφερειακές Ενότητες Μαγνησίας και Λάρισας

Επιβλέπουσα:

Καθηγήτρια Μαρί – Νοέλ Ντυκέν, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Φοιτήτρια:

Μαρία – Στέλλα Ιωάννη Καλιγέρη

Βόλος, 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία έτη της οικονομικής κρίσης, δίδεται μεγάλη έμφαση στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας για την τόνωση της ανάπτυξης, την μείωση της ανεργίας και την επίλυση πολλών κοινωνικών ζητημάτων (όπως η μετανάστευση πολλών επιστημόνων στο εξωτερικό). Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε το 2013 ένα σχέδιο δράσης για την επιχειρηματικότητα, προκειμένου να ενθαρρύνει τους ευρωπαίους πολίτες να γίνουν επιχειρηματίες και επίσης, να τους διευκολύνει να ιδρύσουν και να αναπτύξουν τις επιχειρήσεις τους.

Ωστόσο, το ζητούμενο είναι με ποιο τρόπο η επιχειρηματικότητα μπορεί πραγματικά να συμβάλει στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Η παρούσα εργασία προσπαθεί να διερευνήσει το λεπτό αυτό ζήτημα, καταλήγοντας ότι μια σχετική μείωση της ανεργίας – ειδικά των νέων – θα ήταν περισσότερο εφικτή μέσω της ανάπτυξης της σύγχρονης, δημιουργικής επιχειρηματικότητας (πάρα το γεγονός ότι δεν μπορεί να εκτιμηθεί εύκολα ποσοτικά) υπό, όμως, συγκεκριμένες προϋποθέσεις (πραγματική στήριξη της έρευνας, ειδικότερα της εφαρμοσμένης έρευνας, της καινοτομίας και ουσιαστική προώθηση της δικτύωσης).

Με στόχο την ανάκαμψη της οικονομίας της Ελλάδας, ειδικά σε περιφερειακό επίπεδο, κρίνεται αναγκαίο πλέον, να αναδιοργανωθεί ο παραγωγικός ιστός και οι επιχειρηματίες να στραφούν σε υψηλής προστιθέμενης αξίας δραστηριότητες και νέες αγορές. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, οι επιχειρηματίες πρέπει να αναπτύσσουν δεξιότητες και να αναζητούν ευκαιρίες έχοντας μία νοοτροπία απαλλαγμένη από στερεότυπα.

Λέξεις – κλειδιά: επιχειρηματικότητα, ευκαιρία, ανάγκη, υψηλή προστιθέμενη αξία, ανεργία

Title: Entrepreneurship as an antidote to unemployment during the economic crisis?
Comparative analysis for the regional units of Magnesia and Larissa.

ABSTRACT

During the last years of economic crisis, much attention has been given to entrepreneurship, since it can foster growth, help reduce unemployment and contribute to the resolution of many social issues (such as the immigration of many scientists). In this context, the European Commission has adopted in 2013, an Entrepreneurship Action Plan in order to encourage European citizens to become entrepreneurs and also make it easier for them to set up and grow their businesses.

However, the point is how entrepreneurship could actually contribute to the decline of unemployment. This essay makes an effort to examine this matter and concludes that a relevant decline – especially of youth unemployment- would be more feasible through the growth of modern, creative entrepreneurship (although not easily measurable) and still under specific conditions (real support of research, mostly applied research and innovation, substantial promotion of networking).

In order to bring economic growth in Greece and especially at the regional level, it is necessary to reorganize the production models and that entrepreneurs turn to high-value activities and new markets. Nowadays, they must, more than ever, develop skills and seek opportunities with a view far away from their accustomed stereotypes.

Keywords: entrepreneurship, opportunity, necessity, high added value, unemployment

Πίνακας περιεχομένων	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ : Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΤΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	9
1.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	9
1.2 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ»	10
1.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	16
2.1 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΡΟ- ΚΑΙ ΜΕΣΟ- ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	17
2.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	21
2.3 ΑΤΟΜΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ.....	24
2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ	28
3.1. ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΑΝΕΡΓΙΑΣ	28
3.1.1 <i>Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΩΘΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</i>	28
3.1.2 <i>Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΞΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ</i>	29
3.2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΚΗΣ ή ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΩΣ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ;	30
3.3 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΜΟΧΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ.....	33
3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	36
4.1 ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	37
4.2 ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ.....	38
4.3 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	40
4.4 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΧΑΡΤΗ.....	42
4.5 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΥΚΟΛΙΑΣ – ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	48
4.6 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ	49
4.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	52
Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΟΛΟ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	54

5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	54
5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	57
5.3 ΕΠΙΛΟΓΗ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ & ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	58
5.3.1 ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	61
5.3.2 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	61
5.3.3 ΜΕΓΕΘΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ .	66
5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	67
Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	70
6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	70
6.2 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	71
6.2.1. <i>ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ .....</i>	<i>71</i>
6.2.1.1 ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	72
6.2.1.2 ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ.....	73
6.2.2 <i>ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ.....</i>	<i>76</i>
6.2.2.1 ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	76
6.2.2.2 ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ ..	77
6.2.3 <i>ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ.....</i>	<i>77</i>
6.2.3.1 ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	78
6.2.3.2 ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ	79
6.2.4 <i>ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ .....</i>	<i>80</i>
6.2.4.1 ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	80
6.2.4.2 ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ	81
6.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΑΝΕΡΓΙΑΣ.....	81
6.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2011_2016) ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	83
6.5 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	85

6.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	115

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Περιβαλλοντικοί παράγοντες επιρροής στην επιχειρηματική ανάπτυξη.....	23
Πίνακας 2: Άνοιγμα νέων & διαγραφές εμπορικών επιχειρήσεων (έτη 2012-2016)	41
Πίνακας 3: Αριθμός επιχειρήσεων και εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου	41
Πίνακας 4: Διαχρονική εξέλιξη του Παγκόσμιου Δείκτη Επιχειρηματικότητας (GEI).....	43
Πίνακας 5: Αναλογία επιχειρηματικότητας ευκαιρίας προς επιχειρηματικότητα ανάγκης.....	50
Πίνακας 6: Εξέλιξη της ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (2010-2016).....	75

Κατάλογος γραφημάτων

Γράφημα 1: Διαστάσεις για τη σύνθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Επιχειρηματικότητας.....	43
Γράφημα 2: Περιφερειακός Δείκτης Επιχειρηματικότητας - Σύγκριση Περιφερειών Κεντρικής Ελλάδος και Αττικής	46
Γράφημα 3: Ποσοστό του πληθυσμού με αντιλήψεις για νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες.....	47
Γράφημα 4: Εξέλιξη κατανομής επιχειρηματικότητας ανάγκης και ευκαιρίας.....	50
Γράφημα 5: Εξέλιξη ανεργίας 2011 – 2016 στους Νομούς Λάρισας και Μαγνησίας.....	82

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νέα Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία και Ανάπτυξη» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Με την ολοκλήρωση της εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην επιβλέπουσα Καθηγήτρια, κα Μαρί – Νοέλ Ντυκέν, για την υποστήριξη, την υπομονή και τη διαρκή καθοδήγησή της όλο αυτό το χρονικό διάστημα. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου σε όλους τους Καθηγητές και συναδέλφους, με τους οποίους αντάλλαξα απόψεις και συζητήσεις κατά τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας.

Ευχαριστώ πολύ τους Καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, που με βοήθησαν να αποκτήσω σημαντικές και χρήσιμες γνώσεις, αλλά και να διευρύνω τον τρόπο σκέψης μου κατά την παρακολούθηση του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ιδιαίτερος τη μητέρα μου, για τη συμπαράσταση και τη στήριξη κατά την περίοδο των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη εποχή της οικονομικής κρίσης, ο όρος «επιχειρηματικότητα» είναι ιδιαίτερα δημοφιλής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» προωθεί μέτρα και πολιτικές και έχει θέσει στόχους (στην υλοποίηση των οποίων συμμετέχει κάθε Κράτος – μέλος), για την αύξηση της απασχόλησης την τρέχουσα δεκαετία. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην αυξημένη διενέργεια επενδύσεων στην έρευνα, στην καινοτομία και στην επιχειρηματικότητα για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Στην παρούσα εργασία τίθεται προς διερεύνηση το ζήτημα πως είναι δυνατόν η επιχειρηματικότητα να συμβάλλει *πραγματικά* στην αύξηση της απασχόλησης και ήτοι στη μείωση των υψηλών επιπέδων ανεργίας την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Κατά συνέπεια, ο σκοπός της εργασίας είναι η αναζήτηση των προϋποθέσεων ανάπτυξης μίας μορφής επιχειρηματικότητας, ικανής να οδηγήσει στην δημιουργία βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και εν γένει, στη μείωση της ανεργίας, καθώς και τα εμπόδια που ανακύπτουν, σε μία εποχή που ο ανταγωνισμός ξεπερνάει το εθνικά όρια και γίνεται παγκόσμιος.

Παράλληλα, πραγματοποιείται μία σύντομη ανασκόπηση για το υφιστάμενο επίπεδο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας στην χώρα μας και ειδικότερα σε περιφερειακό επίπεδο. Ακολουθώντας μία ευρεία προσέγγιση της έννοιας της επιχειρηματικότητας σε όρους επιχειρήσεων και απασχόλησης, μελετάται η εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, της απασχόλησης και των επιπέδων ανεργίας, την περίοδο 2011-2016, στις Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Αναλυτικότερα, στο θεωρητικό πλαίσιο (πρώτη ενότητα) εξετάζεται η έννοια της επιχειρηματικότητας, οι παράγοντες που επηρεάζουν τα επίπεδα ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και ο τρόπος προσέγγισης της επιχειρηματικότητας, ώστε να αναπτυχθεί και να συνδράμει στην μείωση της ανεργίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο της πρώτης ενότητας της εργασίας, πραγματοποιείται μία σύντομη επισκόπηση του επιχειρηματικού φαινομένου στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια, στη δεύτερη ενότητα, περιγράφεται το μεθοδολογικό πλαίσιο με το οποίο πραγματοποιείται η διαχρονική ανάλυση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων την περίοδο 2011-2016 (περίοδο έντονης ύφεσης) στις δύο Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Περιγράφεται ο τρόπος προσέγγισης του πολύπλευρου φαινομένου της επιχειρηματικότητας, ο οποίος επιλέχθηκε προκειμένου να καταστεί εφικτή η εμπειρική

εκτίμηση στις υπό εξέταση περιοχές. Επίσης, επεξηγούνται οι επιλεγμένοι δείκτες ανάλυσης, οι πηγές δεδομένων και οι παραδοχές που τίθενται κατά την επεξεργασία των πληροφοριών.

Στη τρίτη ενότητα της εργασίας, εξετάζονται τα επίπεδα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (συνολικές τάσεις και ανά κλάδο) και η εξέλιξή τους διαχρονικά στις δύο Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Επίσης, υπολογίζονται (έως το έτος 2014), ο ρυθμός ανάπτυξης κλαδικών δραστηριοτήτων σε όρους απασχόλησης στις δύο Περιφερειακές Ενότητες, προκειμένου να διερευνηθεί σε ποιους κλάδους υπάρχει μείωση της απασχόλησης και ακόμη, εάν η βελτίωση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε κάποιους τομείς της οικονομίας σε περιφερειακό επίπεδο οδήγησε παράλληλα στην μείωση της ανεργίας.

Στο τέλος, διατυπώνονται συμπεράσματα και προτάσεις για το μέλλον, καθώς η επιχειρηματικότητα, σε όλες τις διαστάσεις της, έχει τη δυναμική να οδηγήσει την Ελλάδα σε τροχιά ανάπτυξης.

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ : Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΤΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ

Είναι γεγονός ότι η αντιμετώπιση της ανεργίας αποτελεί εθνικό ζήτημα. Όμως, είναι ακόμα περισσότερο περιφερειακό και τοπικό διακύβευμα, λαμβάνοντας υπόψη ότι και η θετική επίδραση της σύστασης νέων επιχειρήσεων στη μείωση της ανεργίας εμφανίζεται κατ' αρχήν σε τοπικό επίπεδο (Wagner & Sternberg, 2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ως προς την έννοια της επιχειρηματικότητας δεν υπάρχει γενική αποδοχή, ενώ ο προσδιορισμός του όρου «επιχειρηματίας» διαφέρει σημαντικά ανάλογα με την επιστημονική προσέγγιση.

Σύμφωνα με τους Deakins & Freel (2007), υπάρχουν τρεις προσεγγίσεις για την έννοια της επιχειρηματικότητας, τα βασικά στοιχεία των οποίων έχουν ως εξής:

- Η οικονομική προσέγγιση, την οποία υιοθετούν οικονομολόγοι (Cantillon, Kirzner, Schumpeter, Knight, Schackle), ορισμένων των οποίων οι απόψεις αναλύονται παρακάτω.
- Η προσωπολογική προσέγγιση, με βάση την οποία η προσωπικότητα και τα ψυχολογικά γνωρίσματα του ατόμου αποτελούν τους παράγοντες καθορισμού του ως επιχειρηματία (για παράδειγμα οξυδέρκεια, όραμα, ανάγκη για αυτονομία και ανεξαρτησία, αυτοπεποίθηση, υψηλή αίσθηση εσωτερικού ελέγχου). Η προσέγγιση αυτή δεν λαμβάνει υπόψη ότι και παράγοντες του περιβάλλοντος, η κατάρτιση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων είναι σε θέση να επηρεάσουν τις επιχειρηματικές διαδικασίες. Χαρακτηριστικό των μελετών επί των ψυχολογικών κινήτρων αποτελεί η θεωρία του McClelland, σύμφωνα με την οποία, η τάση των ανθρώπων προς την επιχειρηματικότητα είναι σε συνάρτηση με την «ανάγκη τους για επιτεύγματα». Μάλιστα, η αναζήτηση της επιτυχίας, στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, δεν είναι απαραίτητο να συνδέεται με χρηματική ανταμοιβή (Hamilton & Harper, 1994).
- Η προσέγγιση της συμπεριφοράς και κοινωνικών χαρακτηριστικών, που καλύπτει το προηγούμενο κενό και τονίζει την σημασία συγκεκριμένων παραγόντων, όπως είναι

η κουλτούρα, το περιβάλλον (ύπαρξη clusters και υποδομών) και οι μαθησιακές ικανότητες, στην εξέλιξη επιχειρηματικών συμπεριφορών.

Σημαντική είναι, επίσης, η άποψη του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor (GEM), 2017a) το οποίο θεωρεί ότι για τον προσδιορισμό της έννοιας της επιχειρηματικότητας υπάρχουν δύο προσεγγίσεις: η οικονομική προσέγγιση (η επιχειρηματικότητα με την προοπτική της απασχόλησης) και η προσέγγιση της συμπεριφοράς και των κοινωνικών χαρακτηριστικών, που αφορά στα στελέχη (υπαλλήλους εντός των επιχειρήσεων) που δείχνουν ιδιαίτερα επιχειρηματικά ενδιαφέροντα (GEM, 2017a).

Ο Sternberg (2009), εξετάζει την επιχειρηματικότητα ως άρρηκτα συνδεδεμένη με την περιοχή (πόλη ή περιφέρεια), θεωρώντας επιπλέον ότι οι παράγοντες που επιδρούν στις επιχειρηματικές δραστηριότητες (το υφιστάμενο επιχειρηματικό κλίμα) θα πρέπει να μελετώνται κατά τόπους και σε επίπεδο χαμηλότερο από το εθνικό. Την ίδια προσέγγιση ακολουθούν και άλλοι συγγραφείς (Feldman, 2001; Wagner & Sternberg, 2004), θεωρώντας ότι η επιχειρηματικότητα, ως «γεγονός» δημιουργίας μίας οικονομικής οντότητας (επιχείρησης), επηρεάζεται άμεσα από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Κατά συνέπεια, βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας είναι η κατανόηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

1.2 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ»

Πρώτος ο οικονομολόγος R. Cantillon, το έτος 1731, εξέφρασε την ιδέα ότι ο επιχειρηματίας είναι ένας άνθρωπος που επιδιώκει το κέρδος μέσω ανταλλακτικών διαδικασιών στην αγορά (διαφορές τιμών αγοράς και πώλησης) και ως τούτου, λαμβάνει αποφάσεις σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας (Hébert & Link, 1989; OECD, 2008a). Όμως, σύμφωνα με τους Hébert & Link (1989), ο Cantillon θεωρεί ως ‘επιχειρηματίες’, συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων (οικονομικών παραγόντων) και εξαιρεί κάποιους (για παράδειγμα τους ιδιοκτήτες γης), τη στιγμή που όλοι οι παράγοντες της οικονομίας λειτουργούν μέσα σε ένα αβέβαιο επιχειρηματικό περιβάλλον.

Για τον Schumpeter (2003), ο επιχειρηματίας είναι ένας άνθρωπος που δημιουργεί με ένα καινοτόμο τρόπο νέα προϊόντα, νέες μεθόδους παραγωγής και σε ένα γενικότερο πλαίσιο με την τόλμη και τη φαντασία του, «καταστρέφει την υπάρχουσα παθητική αγορά» και προκαλεί την αλλαγή (Bull & Willard, 1993; Schumpeter, 2003:83; Dollinger, 2008:9; Croitoru, 2012).

Αντιθέτως, ο Kirzner, όπως έχει τονιστεί αρκετά συχνά (Hébert & Link, 1989; Alvarez & Barney, 2007; Grebel et al., 2003), εκφράζει διαφορετική άποψη και ειδικότερα ότι ο επιχειρηματίας δεν δημιουργεί αλλαγές, αλλά τις δέχεται από το εξωτερικό του περιβάλλον, αντιδρά εκμεταλλευόμενος τις ευκαιρίες που συνδέονται με τις αλλαγές και τελικά, επαναφέρει την ισορροπία στην αγορά. Επειδή όμως, οι ευκαιρίες κέρδους δεν είναι προφανής σε όλους τους ανθρώπους, ως επιχειρηματίες χαρακτηρίζονται εκείνοι που είναι σε ετοιμότητα για τον εντοπισμό τους, αφού παρουσιαστούν εξαιτίας (απροσδόκητων) εξωγενών παραγόντων που διαταράσσουν την υφιστάμενη κατάσταση (Hébert & Link, 1989; Alvarez & Barney, 2007; Dollinger, 2008:18-19).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Kirzner (2009), η αντιδιαστολή μεταξύ του ‘Schumpeterian’ επιχειρηματία που «γεννάει το καθαρό κέρδος» και του ‘Kirznerian’ επιχειρηματία, ο οποίος με ετοιμότητα εκμεταλλεύεται τις υπάρχουσες ευκαιρίες (που προκύπτουν κυρίως από τις διαφορές τιμών), δεν υφίσταται και ουσιαστικά πρόκειται για μία παρανόηση, καθώς ο ίδιος θεωρεί ότι η δημιουργικότητα και η εγρήγορση συνυπάρχουν στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Την δημιουργία και ειδικότερα την «επινόηση» των ευκαιριών ως χαρακτηριστικό του επιχειρηματία, αναγνωρίζει παρομοίως και ο Shackle (Deakins & Freel, 2007:48).

Οι Hébert & Link (1989), στη προσπάθεια να συνθέσουν ένα ορισμό για την επιχειρηματικότητα, καταλήγουν ότι η επιχειρηματικότητα συνίσταται από ρίσκο, λήψη αποφάσεων, αντίληψη και δράση για τη δημιουργία ή/και την αξιοποίηση (υπαρχουσών) ευκαιριών υπό αβέβαιες συνθήκες. Έμφαση στην αβεβαιότητα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες, δίνει και ο Knight που θεωρεί την απόδοση (κέρδος) του επιχειρηματία ως «ανταμοιβή» για τους κινδύνους που αναλαμβάνει. Κάθε –κατά Knight- επιχειρηματίας, έχει καταφέρει ωστόσο, να εκτιμήσει ως ένα βαθμό τους κινδύνους αυτούς και μέσω διαδικασιών διαχείρισης ρίσκου, έχει κατορθώσει να το ελαχιστοποιήσει (Hébert & Link, 1989; Deakins & Freel, 2007: 45-46).

Τέλος, οι Shane & Venkataraman (2000), στηριζόμενοι στις απόψεις προγενέστερων συγγραφέων (ειδικά των Schumpeter και Kirzner), θεωρούν ως επιχειρηματίες, τους ανθρώπους που, με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά τους, ανταποκρίνονται στις αναδυόμενες καταστάσεις, αναγνωρίζουν και εκμεταλλεύονται κερδοφόρες ευκαιρίες, είτε στις αγορές προϊόντων είτε στις αγορές συντελεστών/πρώτων υλών.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, οι θεωρίες για την επιχειρηματικότητα, στηρίζονται είτε στην προσέγγιση της ανακάλυψης και εκμετάλλευσης κερδοφόρων ευκαιριών είτε στην εναλλακτική της, που είναι η προσέγγιση της δημιουργίας και αξιοποίησης αυτών. Η

προσέγγιση της δημιουργίας ευκαιριών, αναγνωρίζει ότι η πρόθεση ανάληψης επιχειρηματικής δράσης διαφέρει ενδεχομένως μεταξύ των ανθρώπων, λόγω των ιδιαίτερων ατομικών χαρακτηριστικών και εξωτερικών παραγόντων (όπως διαφορές στον τόπο δραστηριοποίησης). Ωστόσο, η εξέλιξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (η πορεία που ακολουθούν) είναι εκείνη που δυναμικά διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, κυρίως μέσω γνωστικών διαδικασιών, στην διαφοροποίηση των επιχειρηματιών από τους μη - επιχειρηματίες (Alvarez & Barney, 2007).

Μία ακόμη, διαφορετική, άποψη είναι ότι, οι επιχειρηματίες δεν αναζητούν «μεταφορικές» ευκαιρίες, οι οποίες θα δείξουν την προστιθέμενη αξία τους στο μέλλον, αλλά στην προσπάθειά τους για απόκτηση κέρδους, συνδυάζουν τους διαθέσιμους πόρους εντός της επιχείρησής τους, αξιολογούν τις καταστάσεις, κρίνουν και αποφασίζουν υπό αβέβαιες συνθήκες (Klein, 2016).

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, για αρκετούς επιστήμονες, ως ‘επιχειρηματίας’, θεωρείται ακόμη και ένα στέλεχος της επιχείρησης (ενδο-επιχειρηματικότητα), ο οποίος διαθέτει τα απαραίτητα ατομικά χαρακτηριστικά (όπως διάθεση ρίσκου, φιλοδοξία, ανοχή στην ασάφεια), αλλά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά (δικτύωση, συγγένειες), ώστε να κινήσει την διαδικασία της αλλαγής (Cuervo et al., 2007). Σύμφωνα με τις μελέτες του OECD (2008a) για την επιχειρηματικότητα εστιασμένη στη πλευρά των επιχειρήσεων, πρέπει να υπάρχει διάκριση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ενδο-επιχειρηματικότητας και ειδικότερα τονίζεται ότι, ενώ σε μία επιχείρηση ακόμη και οι υπάλληλοι είναι σε θέση να επιδείξουν επιχειρηματική δράση, ωστόσο μόνο οι ιδιοκτήτες της μπορούν να χαρακτηρισθούν ως επιχειρηματίες.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, ο Schumpeter αναγνωρίζει στον ιδιοκτήτη της επιχείρησης, την ιδιότητα του επιχειρηματία με ένα προσωρινό τρόπο - από τη στιγμή που καινοτόμησε μέχρι να ξεκινήσει η τακτική λειτουργία της επιχείρησής του, οπότε και παύει να την διατηρεί πλέον (Bull & Willard, 1993; Deakins & Freel, 2007: 43). Για άλλους, όμως, η ιδιότητα του επιχειρηματία και η ιδιοκτησία της επιχείρησης είναι στενά συνυφασμένες (Klein, 2016; Hessels et al., 2008).

Επειδή, λοιπόν, δεν είναι δυνατόν να δοθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για τον «τυπικό επιχειρηματία», οι Bull & Willard (1993) εκφράζουν την άποψη ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί απόρροια της ταυτόχρονης παρουσίας των εξής συνθηκών: α) ύπαρξη κινήτρου (για παράδειγμα, επιθυμία για ανεξαρτησία) β) γνώση, εξειδίκευση και μαθησιακές ικανότητες γ) προσδοκία οφέλους δ) ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον.

Βέβαια, ο Dollinger (2008:7-14), εξηγεί ότι στους επιστημονικούς ορισμούς της επιχειρηματικότητας υπάρχουν αρκετά κοινά στοιχεία, τα σημαντικότερα εκ των οποίων – κατά τη γνώμη μου – είναι η δημιουργία κάτι νέου, η καινοτομία, η αξιοποίηση των πόρων και

των ευκαιριών για το κέρδος, η ανάληψη υπολογίσιμων κινδύνων εντός της υφισταμένης αβεβαιότητας του περιβάλλοντος. Σημαντική είναι η άποψη του ανωτέρω συγγραφέα ότι για να αναπτυχθεί η επιχειρηματικότητα, είναι προϋπόθεση να υπάρχουν οικονομική ευημερία και ελευθερία στην ανάληψη πρωτοβουλιών.

1.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ζήτημα που δημιουργείται στην παρούσα εργασία είναι η υιοθέτηση ενός ορισμού για το πολυδιάστατο φαινόμενο της επιχειρηματικότητας, που να δίνει έμφαση σε μία διάστασή του και ειδικότερα, στην επίδραση που αυτή ασκεί στα επίπεδα της απασχόλησης. Ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και την Ανάπτυξη (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2008a) αναγνωρίζει την σπουδαιότητα της επιχειρηματικότητας και τονίζει το γεγονός ότι το ενδιαφέρον των πολιτικών είναι πλέον στην τόνωσή της, αντιλαμβανόμενοι την λειτουργία της ως μοχλό ανάπτυξης. Επίσης, στις μελέτες του ανωτέρω Οργανισμού, όπως και του Παγκόσμιου Παρατηρητήριου Επιχειρηματικότητας, οι ορισμοί της επιχειρηματικότητας συσχετίζονται περισσότερο με την λειτουργία των επιχειρήσεων και την εν γένει οικονομική δραστηριότητα και είναι διαμορφωμένοι με τέτοιο τρόπο, ώστε το υπο-εξέταση φαινόμενο με τη χρήση εμπειρικών αναλύσεων (ποσοτικών και ποιοτικών) να μπορεί να εκτιμηθεί.

Αναλυτικότερα, το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (GEM, 2017a), ορίζει την επιχειρηματικότητα ως *«κάθε προσπάθεια για δημιουργία νέας επιχείρησης ή νέου εγχειρήματος, όπως η αυτοαπασχόληση, η οργάνωση μιας νέας εταιρείας, ή ακόμα και η επέκταση μιας υπάρχουσας επιχείρησης, από ένα άτομο, μια ομάδα ατόμων, ή από υπάρχουσες επιχειρήσεις»*. Ακόμη, ανάλογα με τα κίνητρα που ωθούν το άτομο προς την επιχειρηματικότητα (ανάγκη ή ευκαιρία) και ανάλογα με το στάδιο (εκκίνησης) υλοποίησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ο ανωτέρω ερευνητικός φορέας διακρίνει την *επιχειρηματικότητα ανάγκης ή την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας* και την *επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων* (η επιχείρηση θα ξεκινήσει ή λειτουργεί ήδη για λιγότερο από 42 μήνες) ή την *καθιερωμένη επιχειρηματικότητα* (η επιχείρηση λειτουργεί για περισσότερο από 42 μήνες) αντίστοιχα. Ως επιχειρηματικότητα ανάγκης ορίζεται η ανάληψη επιχειρηματικής δράσης λόγω έλλειψης άλλων επιλογών για την εξασφάλιση του εισοδήματος, ενώ στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας, οι επιχειρηματικές ενέργειες πηγάζουν από τον εντοπισμό μίας ανεκμετάλλευτης ευκαιρίας στην αγορά (Acs, 2006).

Ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και την Ανάπτυξη (OECD, 2008a) ορίζοντας την επιχειρηματικότητα ως «δημιουργό αξίας», οικονομικής και μη, αναγνωρίζει ως κυρίαρχα επιδιωκόμενα αποτελέσματά της, την δημιουργία θέσεων εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη, την εξάλειψη της φτώχειας και την εξαφάνιση της παραοικονομίας. Επιπλέον, ο OECD (2008a) τονίζει ότι, εφόσον η μελέτη της επιχειρηματικότητας είναι προς την κατεύθυνση των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων της (όπως η μείωση ανεργίας κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης), **τότε είναι απαραίτητο να διαμορφωθούν ορισμοί που θα είναι «ρεαλιστικοί» και θα επιτρέπουν την ανάπτυξη μετρήσιμων δεικτών.**

Συνήθως στις εμπειρικές αναλύσεις, χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της επιχειρηματικότητας, μέθοδοι μέτρησης όπως το ποσοστό των μικρών επιχειρήσεων ή το επίπεδο των αυτοαπασχολούμενων. Όμως, σύμφωνα με τους Henrekson & Sanandaji (2013), οι μέθοδοι αυτοί δεν λαμβάνουν υπόψη την δημιουργικότητα και την καινοτομία της Schumpeterian επιχειρηματικότητας, αν και η τελευταία παραμένει μία «αόριστη έννοια» που καθιστά δύσκολη την εμπειρική εκτίμησή της. Βέβαια, το γεγονός είναι ότι η επιχειρηματικότητα που δημιουργεί υψηλή προστιθέμενη αξία είναι περισσότερο αναγκαία συνθήκη για την οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας και είναι αυτό που πρωτίστως επιδιώκουν με μέτρα να ενδυναμώσουν οι πολιτικοί. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες, τα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων είναι μικρότερα (Henrekson & Sanandaji, 2013; Acs, 2006). Από την άλλη πλευρά, όμως, τα άυλα χαρακτηριστικά του κατά Schumpeter «ηρωικού» επιχειρηματία, που συν-διαμορφώνουν τις προθέσεις του για την ρισκοβόρα επιχειρηματική δραστηριότητα έναντι της μισθωτής απασχόλησης είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθούν με εμπειρικές μεθόδους (Grebel et al., 2003).

Στην παρούσα εργασία, η περίοδος αναφοράς είναι τα χρόνια της βαθιάς οικονομικής ύφεσης (από το έτος 2011 και έπειτα). Σύμφωνα με τον Baumol (1968), το ενδιαφέρον των ασκούντων πολιτικής (policy-makers) είναι να εντοπίσουν και να ενισχύσουν τους παράγοντες που ασκούν θετική επιρροή στα επίπεδα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, καθώς στοχεύουν στην τόνωση της ανάπτυξης. Ακόμη, ο Baumol (1968) εξηγεί ότι, επειδή ακριβώς δεν μπορεί να περιγράψει κανείς με ενδελεχή τρόπο τι είναι αυτό που υποβόσκει πίσω από την συμπεριφορά του επιχειρηματία, κρίνεται σκοπιμότερο να δοθεί έμφαση στην «ανταμοιβή» του και στους τρόπους με τους οποίους οι πολιτικοί παράγοντες θα λάβουν μέτρα δημιουργίας ανταποδοτικών συνθηκών.

Άλλωστε, η ανταμοιβή είναι καθοριστικός παράγοντας για το εάν ο «λανθάνων επιχειρηματίας» θα προχωρήσει. Εάν η προσδοκώμενη αποζημίωση από την αυτοαπασχόληση είναι μεγαλύτερη από την τρέχουσα που λαμβάνει ο δυνητικός επιχειρηματίας, θα αναπτυχθούν

δυνάμεις έλξεις προς αυτήν, ή αντίστροφα, η χαμηλότερη αποζημίωση της τρέχουσας κατάστασης (ανεργία ή μισθωτή απασχόληση) θα ωθήσει στην έναρξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (Hamilton & Harper, 1994).

Εστιάζοντας λοιπόν, στα διαφορετικά αποτελέσματα που ασκεί η επιχειρηματικότητα στην απασχόληση ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες, ο προσδιορισμός της έννοιας της επιχειρηματικότητας θα πρέπει να εμπεριέχει όρους όπως *νέες επιχειρήσεις και δημιουργία αξίας* και να καθιστά δυνατή την χρήση (μετρήσιμων) δεικτών για την αποτύπωσή της.

Καταλήγοντας, **ένας ευρύς ορισμός για την επιχειρηματικότητα** θα μπορούσε να την περιγράψει ως ένα **πολυσύνθετο φαινόμενο, που αφορά στην δημιουργία μιας νέας επιχείρησης (με ή χωρίς άλλους υπαλλήλους πλην του επιχειρηματία) ή/και στην ανάπτυξη μιας υπάρχουσας. Εξελίσσεται σε ένα αβέβαιο περιβάλλον (αναλαμβάνοντας τον εκτιμητέο κίνδυνο της αποτυχίας) και προκύπτει όταν κάποιο άτομο ή ομάδα ατόμων είτε διέκριναν μία ευκαιρία ή σκέφτηκαν πρώτοι μία λύση σε ένα πρόβλημα στην αγορά, για την δημιουργία αξίας.** Στο δυναμικό αυτό φαινόμενο, συνυπάρχουν και αλληλοεπιδρούν πολλά στοιχεία (καινοτομία, εφευρετικότητα και άλλα) και παράγοντες (ατομικοί – περιβαλλοντικοί) και τα αποτελέσματα της ανάπτυξής του, εάν και πρωτίτως οικονομικής φύσεως (δημιουργία κέρδους), επεκτείνονται και εξυπηρετούν και άλλους σκοπούς, όπως την μείωση της ανεργίας.

Η μείωση της ανεργίας, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης είναι εξαιρετικής σημασίας προϋπόθεση για να ξεκινήσει η οικονομική ανάκαμψη. Όμως, δεν αρκεί απλώς να γεννιούνται νέες επιχειρήσεις, αλλά πρέπει και να λειτουργούν σε ένα περιβάλλον που τις επιτρέπει να είναι βιώσιμες και να αναπτύσσονται, ώστε να προσελκύουν εργατικό δυναμικό για τη συνέχιση και επέκταση των δραστηριοτήτων τους. Με αυτό τον τρόπο θα καταστεί εφικτό μακροχρόνια, η παραγόμενη γνώση μέσω της αποκτηθείσας επιχειρηματικής εμπειρίας, να αποτελέσει ζωντανό πόρο του παραγωγικού συστήματος της χώρας μας.

Τέλος, σε ένα περιβάλλον ευημερίας είναι πιο πιθανό, περισσότεροι άνθρωποι να εντοπίσουν, αλλά και να δημιουργήσουν, ευκαιρίες, αναπτύσσοντας υψηλής προστιθέμενης αξίας επιχειρηματικές δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Όπως προέκυψε από την παραπάνω ανάλυση, η υψηλή ποιότητα επιχειρηματικότητας, αποτελεί πλέον απαραίτητη προϋπόθεση για την δημιουργία θέσεων εργασίας και για την οικονομική ανάπτυξη.

Ωστόσο, αν και δυνητικά η καινοτόμα και με εξωστρεφή προσανατολισμό επιχειρηματικότητα είναι περισσότερο «ανθεκτική» σε περιόδους οικονομικής κρίσης, παραμένει ακόμη περιορισμένη η εμπειρική έρευνα για την αποτύπωσή της (Giotopoulos et al., 2017). Το ίδιο ισχύει για την «εταιρική επιχειρηματικότητα» ή αλλιώς «intrapreneurship» (Wennekers & Thurik, 1999). Αυτό οφείλεται στις δυσκολίες για τον σαφή επιστημονικό προσδιορισμό και την παρατήρηση τόσο των εμπλεκόμενων διαστάσεων στην έννοια της επιχειρηματικότητας, όπως η δημιουργικότητα και η διάθεση ρίσκου (Lazear, 2005), όσο και των παραγόντων ενίσχυσής της (Giotopoulos et al., 2017).

Επομένως, για λόγους λειτουργικού προσδιορισμού του επιχειρηματικού φαινομένου (operationalization of entrepreneurship), δηλαδή για τον μετασχηματισμό της ευρείας έννοιας της επιχειρηματικότητας σε ποσοτικά (εμπειρικά) παρατηρήσιμες μεταβλητές, λήφθηκαν υπόψη στον παραπάνω ορισμό, κάποιες διαστάσεις του (δημιουργία μιας νέας ή/και ανάπτυξη μίας εδραιωμένης επιχείρησης), χωρίς να παραλειφθεί το γεγονός ότι τα αποτελέσματά του συνίστανται στη δημιουργία αξίας και σε όρους αύξησης της απασχόλησης (Audretsch & Thurik, 2001). Ιδιαίτερη σημασία έχει η παραδοχή ότι (πρωτίστως στα χρόνια της λιτότητας), ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει με τόλμη την αβεβαιότητα της αυτοαπασχόλησης και ανοίγει τη δική του επιχείρηση μπορεί να ονομάζεται, έστω για τις ανάγκες της εμπειρικής έρευνας, επιχειρηματίας (Lazear, 2005).

Όσον αφορά στην ένταση και στην μορφή της επιχειρηματικότητας, υπάρχει πλήθος παραγόντων, είτε ατομικών είτε περιβαλλοντικών (εθνικών και υπό - εθνικών) που τις επηρεάζουν. Οι ικανότητες, οι τάσεις ανάληψης πρωτοβουλιών, τα άυλα και τα υλικά γνωρίσματα του εκάστοτε ανθρώπου (Gnyawali & Fogel, 1994) - εφόσον η επιχειρηματικότητα αποτελεί πρωτίστως «χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των ατόμων» (Wennekers & Thurik, 1999) - αλλά επίσης, και το τοπικό επιχειρηματικό περιβάλλον, επηρεάζουν όλα μαζί ταυτόχρονα τους δυνητικούς επιχειρηματίες. Ειδικά, στα πρώτα στάδια επεξεργασίας της απόφασης υπέρ ή κατά της στροφής στην αυτοαπασχόληση, η οποία αποτελεί μία μορφή επιχειρηματικότητας (Blanchflower & Oswald, 1998; Mueller, 2006; OECD, 2017a), οι άνθρωποι δέχονται έντονη επίδραση από το περιβάλλον στο οποίο ήδη ζουν και πιθανότατα

εργάζονται. Επομένως, τα αρχικά επιχειρηματικά στάδια χρήζουν εντατικότερης κρατικής παρέμβασης μέσω εργαλείων στήριξης των προσπαθειών δικτύωσης και της διοργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατάρτισης (Butler & Hansen, 1991; Mueller, 2006), αρκεί τα τελευταία να μην προάγουν συγκεκριμένες επιχειρηματικές συμπεριφορές, αλλά να αναπτύσσουν αμιγώς τις επιχειρηματικές δεξιότητες (Ray, 1993).

Ο Sternberg (2009), όπως προαναφέρθηκε, εξετάζει την επιχειρηματικότητα ως φαινόμενο που αναπτύσσεται τοπικά και δίνει έμφαση στη σημασία του επιχειρηματικού κλίματος ανά περιοχή (με την περιοχή εννοεί την «υπο-εθνική χωρική μονάδα»). Για παράδειγμα, αναφέρει ότι έρευνες έχουν υποδείξει ότι υπάρχουν ορισμένες συνθήκες του περιβάλλοντος εντός μίας περιοχής, μεταξύ των οποίων το ποσοστό ανεργίας και η δομή της βιομηχανίας, οι οποίες είναι δυνατόν να επηρεάζουν τις τάσεις εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (Sternberg, 2009). Σύμφωνα με τους Gnyawali & Fogel (1994), οι πολιτικοί, κοινωνικό - πολιτιστικοί και οικονομικοί παράγοντες του περιβάλλοντος, μαζί με την παρουσία υποδομών ικανών να παρέχουν καθοδήγηση στους εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες, επηρεάζουν κατ' αρχήν την νοοτροπία και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων - ικανοτήτων των δυνητικών επιχειρηματιών και έπειτα, την τελική τους απόφαση για τη σύσταση ή μη επιχειρήσεων. Συνολικά, το επιχειρηματικό περιβάλλον συνίσταται από ένα σύνολο πόρων (φυσικών, ανθρώπινων, τεχνολογικών και χρηματοοικονομικών), κοινωνιολογικών παραγόντων (αντιλήψεις, κουλτούρα, δίκτυα) και δημογραφικών παραγόντων (ηλικία, γένος, εκπαίδευση), που σε συνδυασμό με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ανθρώπου, διαμορφώνουν το τοπικό επιχειρηματικό κλίμα (Dollinger, 2008: 26).

Όσον αφορά στους παράγοντες, που λειτουργούν θετικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, μπορεί να ομαδοποιηθούν ανάλογα με το εάν αυτοί ανήκουν στο μακρό/ μέσο/ μικρό –περιβάλλον ή αποτελούν ατομικά γνωρίσματα του ανθρώπου.

2.1 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΡΟ- ΚΑΙ ΜΕΣΟ- ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ως παράγοντες του μακρό και μέσο-περιβάλλοντος (δηλαδή σε υπερεθνικό, εθνικό και υποεθνικό επίπεδο), που μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (με την ειδικότερα έννοια της ανάπτυξης των υφισταμένων και της δημιουργίας νεοσύστατων επιχειρήσεων), εντοπίζονται οι εξής:

➤ Η ύπαρξη Πανεπιστημίων και (ιδιωτικών/δημόσιων) «θερμοκοιτίδων γνώσης» και καινοτομίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας

και τη διασύνδεσή τους με την παραγωγή (Gnyawali & Fogel, 1994; Feldman, 2001; Wagner & Sternberg, 2004; Sternberg, 2009). Μάλιστα, για να υπάρχει αποτελεσματικότερη διασύνδεση και διάδοση της «σιωπηρής» επιστημονικής γνώσης είναι αναγκαία συνθήκη να βρίσκονται οι επιχειρήσεις κοντά στα ερευνητικά/ακαδημαϊκά κέντρα (Feldman, 2001; Acs et al., 2013). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό, οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις, να εγκαθίστανται κοντά στα πανεπιστημιακά εργαστήρια, δεδομένου ότι είναι σε θέση να αξιοποιούν ευκολότερα (σε σχέση με τις μεγαλύτερες και μη ευέλικτες επιχειρήσεις) την εισροή της ακαδημαϊκής γνώσης (Audretsch & Thurik, 2001). Σημαντικός είναι και ο ρόλος των βιομηχανικών επιμελητηρίων και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών στην υποστήριξη των προσπαθειών των νεοσύστατων επιχειρήσεων με την παροχή πόρων (χαμηλότοκων δανείων, επιχειρηματικών κεφαλαίων, παροχή πιστωτικών διευκολύνσεων, ειδικά στις μικρές επιχειρήσεις) (Gnyawali & Fogel, 1994).

➤ Η *αυξημένη πληθυσμιακή πυκνότητα* δημιουργεί ένα ευοίωνο περιβάλλον για τους εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες, δεδομένου ότι όσο μεγαλώνει το πλήθος των κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (πληθυσμιακή πυκνότητα), αυξάνονται και οι ανάγκες τους για προϊόντα και υπηρεσίες και επομένως η καταναλωτική ζήτηση (Gnyawali & Fogel, 1994; Wagner & Sternberg, 2004), αλλά και η προσφορά δυνητικών επιχειρηματιών (Acs & Armington, 2003a). Ο Sternberg (2009), αναγνωρίζει ότι στην μεγέθυνση της καταναλωτικής ζήτησης, εκτός από την πληθυσμιακή αύξηση, συμβάλουν θετικά και τα *υψηλά εισοδηματικά επίπεδα* της περιοχής. Σύμφωνα με τους Fotopoulos & Spence (1999) και Sternberg (2009), οι πυκνοκατοικημένες περιοχές διαθέτουν καλύτερες υποδομές σε όρους πρώτων υλών και παροχής υπηρεσιών, λόγω των εξωτερικών οικονομιών κλίμακας και έτσι, θα προσελκύσουν το άνοιγμα νέων επιχειρήσεων. Σε γενικές γραμμές, το αστικό περιβάλλον λειτουργεί ως «θερμοκοιτίδα» για τις νέες επιχειρήσεις, ειδικά για τις νέες μικρές βιομηχανικές μονάδες και δημιουργεί καλύτερες συνθήκες για την επιτυχή συνέχιση της λειτουργίας τους (Gnyawali & Fogel, 1994; Fotopoulos & Louri, 2000). Ο Julien (2007: 1) αναφέρει ότι, οι περιοχές που αποτελούν πρωτεύουσες περιφερειών, έχουν «απόλυτο πλεονέκτημα» λόγω – μεταξύ των άλλων - της πληθυσμιακής πυκνότητας και των οικονομιών συγκέντρωσης (economies of agglomeration). Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ο σημαντικότερος ρόλος μίας άλλης, ειδικής, κατηγορίας επιχειρηματιών, που συναντάται ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου έχει συγκεντρωθεί μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, των ‘αστικών επιχειρηματιών κοινωνικού σκοπού (purpose - driven urban entrepreneurs)’. Οι επιχειρηματίες αυτού του τύπου, χωρίς φιλοκερδή κίνητρα, προσπαθούν για την «ευημερία» των πολιτών αναλαμβάνοντας συλλογικές πρωτοβουλίες με άξονα τις τοπικές ανάγκες (Cohen & Muñoz, 2015).

➤ Οι χαμηλές τιμές των οικοπέδων για την αγορά ή ενοικίαση επαγγελματικών χώρων, αλλά και τόπων διαμονής. Όσο αυξάνεται η μέση τιμή των οικοπέδων, τόσο αυξάνονται και τα κόστη διαμονής και λειτουργίας των επιχειρήσεων. Αποτέλεσμα είναι οι περιοχές με υψηλά επίπεδα τιμών να αποτελούν αποτρεπτικούς προορισμούς εγκατάστασης (Wagner & Sternberg, 2004) και ακόμη ενδέχεται να οδηγήσουν τις επιχειρήσεις εκτός των ορίων τους (Julien, 2007: 58).

➤ Ο αυξημένος ρυθμός δημιουργίας νέων επιχειρήσεων: Όταν σε μία περιοχή, το άνοιγμα νέων επιχειρήσεων πραγματοποιείται με επιταχυνόμενους ρυθμούς, εκτιμώμενους για παράδειγμα από το πλήθος τους ανά έναν αριθμό κατοίκων (Wagner & Sternberg, 2004; Mueller, 2006) ή ως το μέρος/ποσοστό επί του συνόλου των επιχειρήσεων (Mueller, 2006), τότε πιθανότατα επικρατούν ευνοϊκές συνθήκες στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Αυτό επαληθεύεται και από το γεγονός ότι η συγκέντρωση επιχειρήσεων, χαρακτηριστικό των περισσότερο αστικών και όχι των αγροτικών περιοχών, έλκει την εγκατάσταση επιπλέον επιχειρήσεων λόγω των ωφελειών που προκύπτουν από τη χωρική εγγύτητα (Wagner & Sternberg, 2004).

➤ Η υψηλή συγκέντρωση μικρών επιχειρήσεων σε μια περιοχή έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική επιχειρηματικότητα (Fotopoulos & Spence, 1999; Mueller, 2006; Sternberg, 2009). Η απασχόληση σε κάθε μικρή επιχείρηση μπορεί να εφοδιάσει τους εργαζόμενους σε αυτήν με την απαιτούμενη διοικητική εμπειρία και στην περίπτωση που πρόκειται για επιχείρηση εντάσεως γνώσεως και με την τεχνογνωσία για να ξεκινήσουν τη δική τους (καινοτόμα) επιχείρηση (λειτουργεί ως μοντέλο εκμάθησης) (Fotopoulos & Spence, 1999; Acs & Armington, 2003a); Mueller, 2006; Julien, 2007: 66). Επίσης, ο εν δυνάμει επιχειρηματίας, που εκ προοιμίου δεν έχει την απαιτούμενη πληροφόρηση, έχει περισσότερες πιθανότητες να αποφανθεί θετικά υπέρ της δημιουργίας μίας επιχείρησης, εάν υπάρχουν στο περιβάλλον του εγκατεστημένοι ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων με τους οποίους θα έρθει σε επαφή (Mueller, 2006). Όμως, ενδεχομένως, να υπάρχει ένα όριο στο πλήθος των μικρών επιχειρήσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην επιχειρηματική ανάπτυξη (Audretsch & Thurik, 2001), καθώς η αύξηση του μεριδίου τους επί του συνόλου των επιχειρήσεων μπορεί να οδηγήσει, *ceteris paribus*, σε ένα χαμηλότερο εξαγωγικό προσανατολισμό και μειωμένα επίπεδα τοπικής έρευνας και ανάπτυξης (Wennekers & Thurik, 1999).

➤ Γενικότερα, η χωρική εγγύτητα διαφορετικών επιχειρήσεων εντός των ίδιων ή συσχετιζόμενων κλάδων και όχι η καθετοποίηση (μεγάλων) επιχειρήσεων, προσφέρει δυνατότητες μεταφοράς τεχνογνωσίας, διάχυσης της πληροφορίας και της «σιωπηρής γνώσης», ετερογένεια, ανάπτυξη δεσμών μεταξύ των τοπικών παραγωγικών φορέων και

βελτιστοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών (Sternberg, 2009; Audretsch & Thurik, 2001). Σύμφωνα με τους Acs & Armington (2003a), είναι σημαντική -για τον τομέα των υπηρεσιών- η συγκέντρωση των επιχειρήσεων, ώστε να προκύψει ανάπτυξη του υπάρχοντος ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της επικοινωνίας (ανταλλαγή απόψεων, παραδειγματισμός). Τα οφέλη της συγκέντρωσης των επιχειρήσεων συνίστανται σε α) πρόσβαση σε φθηνότερες πρώτες ύλες, λόγω του χαμηλότερου κόστους της προμήθειας και αποθήκευσής τους, β) εύκολη εξεύρεση ειδικά καταρτισμένου προσωπικού – το οποίο έχει κίνητρα να εγκατασταθεί εντός της περιοχής και γ) ενδυνάμωση του ρόλου των τοπικών ενδιαμέσων μεσαζόντων στην παραγωγική διαδικασία, οι οποίοι έχουν αυξημένη τοπική ζήτηση να καλύψουν (Gnyawali & Fogel, 1994; Fotopoulos & Spence, 1999; Mueller, 2006; Julien, 2007: 58; Vogiatzoglou & Tsekeris, 2011). Επομένως, σε συνέχεια των ανωτέρω, η *ύπαρξη οικονομιών συγκέντρωσης*, που προέρχεται από την χωρική εγγύτητα των επιχειρήσεων, συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της περιφερειακής ανάπτυξης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα της μελέτης των Vogiatzoglou & Tsekeris (2011) για τη χωρική συγκέντρωση της μεταποιητικής βιομηχανίας στην Ελλάδα, όπου διαπιστώθηκε ότι οι βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας είναι περισσότερο (τοπικά) συγκεντρωμένες, προκειμένου να απολαμβάνουν τα οφέλη των οικονομιών κλίμακας και της δικτύωσης.

Ο συνδυασμός πολλών μικρών επιχειρήσεων και η εγγύτητα είναι πολύ σημαντικοί. Όμως, «το καινοτομικό περιβάλλον» (*milieu innovateur*), όπως υποστηρίζεται από το δίκτυο ερευνητών ‘*Groupe de Recherches Européen sur les Milieux Innovateurs*’ (GREMI) που ιδρύθηκε το 1986 από τον Philippe Aydalot, δεν μπορεί να αναπτυχθεί με ανθεκτικό τρόπο αν δεν υπάρχουν ταυτόχρονα σημαντικές προσπάθειες δικτύωσης (Tanguy & Uzunidis, 2016).

➤ *Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης του πραγματικού ακαθάριστου περιφερειακού προϊόντος* (the growth rate of real gross regional product) και οι *αυξημένες επενδύσεις* για την δημιουργία υποδομών (Fotopoulos & Spence, 1999), για την βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και της διενεργούμενης έρευνας και ανάπτυξης ώστε να παράγεται συνεχώς νέα γνώση (Acs et al., 2013), δημιουργούν περισσότερο πρόσφορο έδαφος για την σύσταση επιχειρήσεων. Όσο αυξάνει – εντός μίας (υπο)εθνικής περιοχής- η (περιφερειακή) οικονομική ανάπτυξη, τόσο βελτιώνονται οι προοπτικές της επιχειρηματικής ανάπτυξης (Gnyawali & Fogel, 1994; Sternberg, 2009). Ειδικότερα, όσο σε μία περιοχή αυξάνεται το διαθέσιμο εισόδημα των μόνιμων κατοίκων, τόσο περισσότερο αυξάνεται η τοπική ζήτηση, δημιουργώντας ευκαιρίες για το άνοιγμα επιχειρήσεων, αλλά επίσης αυξάνονται οι πιθανότητες συσσώρευσης του απαιτούμενου αρχικού κεφαλαίου από τη πλευρά των εκκολλαπτόμενων επιχειρηματιών (Acs & Armington, 2003a).

➤ Οι ευνοϊκές μακροοικονομικές συνθήκες του περιβάλλοντος, όπως εκδηλώνονται με τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας (Sternberg, 2009), επιδρούν θετικά στην επιχειρηματικότητα, μειώνοντας τον κίνδυνο επιβίωσης που αντιμετωπίζουν οι νεοσύστατες επιχειρήσεις. Μάλιστα, το ποσοστό κινδύνου επιβίωσης είναι μεγαλύτερο για τις εντελώς ανεξάρτητες (νέες) επιχειρήσεις σε σχέση με τις νέες θυγατρικές ή υποκαταστήματα ήδη εδραιωμένων επιχειρήσεων (Audretsch & Mahmood, 1995). Η επιβίωση των νεοσύστατων επιχειρήσεων, που ξεκίνησαν τις δραστηριότητές τους στο προθάλαμο της οικονομικής κρίσης, κρίνεται ως επί το πλείστον αμφίβολη (Fotopoulos & Louri, 2000). Σε γενικές γραμμές, η επιχειρηματικότητα είναι αλληλένδετη με το οικονομικό κλίμα και οι οικονομικές κρίσεις ασκούν έντονη επίδραση στα επίπεδα της (Giotopoulos et al., 2017). Όμως, οι μακροοικονομικές εξελίξεις δεν επιφέρουν τα ίδια αποτελέσματα διαχρονικά και ομοιογενώς σε όλους τους κλάδους και τομείς (Wennekers & Thurik, 1999). Στον τομέα των υπηρεσιών, οι Acs & Armington (2003a) διαπιστώνουν ότι, όταν υπάρχει ύφεση στην οικονομία, οι άνθρωποι στρέφονται στη δημιουργία επιχειρήσεων, δεδομένου ότι οι κεφαλαιακές απαιτήσεις σε αυτόν είναι χαμηλότερες. Μπορεί, βέβαια, πολλές φορές οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών να μην δημιουργούν κάτι νέο με την αυστηρή έννοια της επιχειρηματικότητας, όμως, το αντίκτυπο της λειτουργίας τους επιφέρει ως ένα βαθμό αλλαγές στην τοπική αγορά.

➤ Το νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο, όπου συμπεριλαμβάνονται το επίπεδο της γραφειοκρατίας, το φορολογικό καθεστώς, οι νόμοι για την κατοχή ιδιοκτησίας, τις πτωχεύσεις, τα πνευματικά δικαιώματα και τον ανταγωνισμό, μπορούν να θέσουν εμπόδια ή αντίθετα, να δώσουν κίνητρα στην δημιουργία νέων επιχειρήσεων και στην αναπτυσσόμενη λειτουργία των υφισταμένων (Gnyawali & Fogel, 1994; Wennekers & Thurik, 1999; Dollinger, 2008: 81-82).

➤ Οι σύγχρονες υποδομές για τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες διευκολύνουν τη διασύνδεση μεταξύ των επιχειρήσεων, των προμηθευτών και των πελατών (Gnyawali & Fogel, 1994; Dollinger, 2008: 26).

2.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στους μικρο - περιβαλλοντικούς παράγοντες ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας εμπίπτουν η παρουσία κοινωνικών και επαγγελματικών δικτύων και οι επαφές με συναδέλφους (επαγγελματικοί κύκλοι) για την ανταλλαγή απόψεων (Gnyawali & Fogel, 1994; Wagner & Sternberg, 2004). Επίσης, σε αυτή την κατηγορία παραγόντων συμπεριλαμβάνονται οι φίλοι, η

οικογένεια και οι πρώην εργοδότες με τη συνακόλουθη πελατεία, που μπορούν να υποστηρίξουν τον επιχειρηματία στα αρχικά βήματα της σύστασης της επιχείρησής του (Gnyawali & Fogel, 1994; Sternberg, 2009). Σύμφωνα με τους Gnyawali & Fogel (1994) και Wyrwich et al. (2016), η παρατήρηση επιτυχημένων επιχειρηματιών στο κοντινό κοινωνικό περιβάλλον, είναι αρκετή για να μειώσει την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια που διακρίνει τους φιλόδοξους επιχειρηματίες, ενθαρρύνοντας τους να ακολουθήσουν τα βήματα των προκατόχων τους και προσδίδοντας χρήσιμη και απαραίτητη γνώση. Όμως, για να πραγματοποιηθεί αυτό είναι προϋπόθεση στο ευρύτερο περιβάλλον να έχει αναπτυχθεί η κατάλληλη *κουλτούρα*, με αξίες υπέρ της επιχειρηματικότητας (ύπαρξη κοινωνικού κεφαλαίου), αλλιώς δεν δημιουργείται καθόλου η προδιάθεση προς αυτή την κατεύθυνση (Gnyawali & Fogel, 1994; Wennekers & Thurik, 1999; Wyrwich et al., 2016).

Σύμφωνα με τους Feldman (2001) και Gnyawali & Fogel (1994), είναι σημαντική η *παρουσία τοπικών συνδέσμων* μεταξύ των ατόμων, ώστε να ενισχύουν την βιομηχανική δραστηριότητα, να μοιράζονται την πληροφορία, να διαχέουν την γνώση και να προωθούν τα εμπορικά ενδιαφέροντα (τοπικά επιχειρηματικά δίκτυα). Τα ανωτέρω μπορεί να ενσωματωθούν στην έννοια του *κοινωνικού κεφαλαίου*, το οποίο είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ποσοτικά, καθόσον είναι ποιοτικός δείκτης για τον βαθμό της τοπικής δικτύωσης και συνοχής των επιχειρήσεων. Όμως, ένας αντιπροσωπευτικός δείκτης για την ύπαρξη κοινωνικού κεφαλαίου είναι οι κυβερνητικές (και μη) δραστηριότητες προώθησης της επιχειρηματικότητας (όπως συμβούλια τεχνολογίας, επαγγελματικοί σύλλογοι, συνεταιρισμοί) (Feldman, 2001). Συναφής με τα παραπάνω είναι η άποψη του Sternberg (2009), ο οποίος δίνει έμφαση στα *Περιφερειακά Συστήματα Καινοτομίας*, ως θεσμικές υποδομές συνεργαζόμενων φορέων που μπορούν να προωθήσουν τις τεχνολογικές εξελίξεις. Σύμφωνα, με τον Mueller (2006), στο κοινωνικό κεφάλαιο συμπεριλαμβάνονται αυτοαπασχολούμενοι οικογενειακοί παράγοντες και φίλοι, που δυνητικά μπορούν να εφοδιάσουν με πόρους (οικονομικούς και μη) τον επίδοξο επιχειρηματία.

Τους κρίσιμους ρόλους της *κοινωνικής δικτύωσης*, αρχικά για την αναγνώριση επιχειρηματικών ευκαιριών και τη γέννηση νέων ιδεών (Butler & Hansen, 1991; Ardichvili et al., 2003) και στη συνέχεια, της *επαγγελματικής δικτύωσης*, για την συνεργατική αλληλεπίδραση και την διάδοση των πληροφοριών τονίζουν οι Butler & Hansen (1991). Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην κατεύθυνση αυτή, αποτελεί η προσέγγιση της ομάδας ερευνητών ‘Ευρωπαϊκή ομάδα έρευνας για καινοτόμα περιβάλλοντα’ (*GREMI: Groupe de Recherches Européen sur les Milieux Innovateurs*). Η ομάδα αυτή, για την οποία πραγματοποιήθηκε αναφορά και παραπάνω, συνέστησε το πρώτο ερευνητικό κέντρο που

ανέπτυξε συστηματικά από το 1986, την ιδέα της δικτύωσης και της συνεργασίας που οδηγεί στη δημιουργία ενός νέου και καινοτομικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος (Milieu innovateur) (GREMI, 2018).

Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η ύπαρξη επιχειρήσεων παροχής συμβουλών εμπειρογνομόνων/εργασιών υποστήριξης για την δημιουργία επιχειρήσεων (ενημέρωση για τις νομικές απαιτήσεις, τα πνευματικά δικαιώματα και οτιδήποτε σχετίζεται με την λειτουργία – διοίκηση της επιχείρησης) (Gnyawali & Fogel, 1994; Feldman, 2001).

Στον παρακάτω πίνακα (1), συνοψίζονται οι παράγοντες του περιβάλλοντος που ασκούν θετική επιρροή στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Πίνακας 1: Περιβαλλοντικοί παράγοντες επιρροής στην επιχειρηματική ανάπτυξη

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΡΟ/ΜΕΣΟ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
Πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα (θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων έντασης γνώσης)	Κοινωνικά δίκτυα
Αυξημένη πληθυσμιακή πυκνότητα – Υψηλά εισοδηματικά επίπεδα	Επαγγελματικά δίκτυα
Χαμηλές τιμές οικοπέδων	Άνθρωποι από το φιλικό περιβάλλον
Αυξημένος ρυθμός δημιουργίας νέων επιχειρήσεων	Οικογενειακοί παράγοντες
Υψηλή συγκέντρωση μικρών επιχειρήσεων εντός μίας περιοχής	Συνεργασίες μεταξύ των επιχειρήσεων
Χωρική εγγύτητα διαφορετικών επιχειρήσεων εντός των ίδιων ή συσχετιζόμενων κλάδων (οικονομίες συγκέντρωσης)	Αναπτυγμένο κοινωνικό κεφάλαιο (ευνοϊκή επιχειρηματική κουλτούρα, τοπική δικτύωση και συνοχή των επιχειρήσεων)
Υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης του πραγματικού ακαθάριστου περιφερειακού προϊόντος - αυξημένες επενδύσεις - Σύγχρονες υποδομές για τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες	Επιχειρήσεις παροχής συμβουλών εμπειρογνομόνων/εργασιών υποστήριξης
Οι ευνοϊκές μακροοικονομικές συνθήκες	
Ευέλικτο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο	

2.3 ΑΤΟΜΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, για αρκετούς ερευνητές, η προσέγγιση και η κατανόηση της επιχειρηματικότητας, δεν μπορεί να μη λαμβάνουν υπόψη την επίδραση των ατομικών γνωρίσματος στη δυνατότητα (ή ακόμα περισσότερο ικανότητα) δημιουργίας μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τα πιο συχνά αναφερόμενα χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα:

➤ Το *φύλο*: Σύμφωνα με αποτελέσματα μελετών, οι άνδρες εμφανίζουν μεγαλύτερες τάσεις προς την αυτοαπασχόληση και γενικότερα στην ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (Wagner & Sternberg, 2004; Lazear, 2005; Mueller, 2006). Ειδικά, σε περίοδο οικονομικής κρίσης η γυναικεία επιχειρηματικότητα (και πρωτίστως η υψηλής ποιότητας γυναικεία επιχειρηματικότητα) πλήττεται περισσότερο, καθώς, εκτός από το γεγονός ότι οι γυναίκες τείνουν να αποφεύγουν περισσότερο το ρίσκο σε σχέση με τους άνδρες, αντιμετωπίζουν φυλετικές διακρίσεις στην εξασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων (Giotopoulos et al., 2017).

➤ Όσο αυξάνει το *επίπεδο εκπαίδευσης* και αναπτύσσονται οι μαθησιακές ικανότητες, τόσο κάποιος αποκτά μεγαλύτερες δεξιότητες προσαρμογής και είναι περισσότερο πρόθυμος να ρισκάρει στην επιχειρηματικότητα (Gnyawali & Fogel, 1994; Acs & Armington, 2003a; Wagner & Sternberg, 2004; Sternberg, 2009), ακόμη και εάν αυτή αφορά στην δημιουργία μιας επιχείρησης που δεν είναι εντάσεως γνώσεως (για παράδειγμα εμπορικής επιχείρησης) (Mueller, 2006). Η εκπαίδευση, μάλιστα, συμβάλλει περισσότερο, όταν δεν είναι εστιασμένη σε ένα πεδίο, αλλά είναι πολύπλευρη (Lazear, 2005). Έτσι, η υψηλή κατάρτιση σε περιόδους ύφεσης, λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη για την δημιουργία καινοτόμων και υψηλά προσοδοφόρων επιχειρήσεων (Giotopoulos et al., 2017).

➤ Τα *κίνητρα* και η *προσωπικότητα του κάθε ανθρώπου*: Είναι η ανάγκη που ωθεί στην επιχειρηματικότητα ή είναι τα ιδανικά, οι φιλοδοξίες, το αίσθημα της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας, η υψηλή αίσθηση αυτοελέγχου, η τάση αναζήτησης αναγνωρισιμότητας, φήμης και στόχευσης κερδοφόρων ευκαιριών, που έλκει κάποιον να γίνει επιχειρηματίας; (Wagner & Sternberg, 2004; Dollinger, 2008:26; Hessels et al., 2008). Τα αποτελέσματα εμπειρικών μελετών δείχνουν ότι οι άνθρωποι που στρέφονται στην επιχειρηματικότητα, έχοντας ως κίνητρο την αύξηση του πλούτου τους, είναι περισσότερο πιθανό να εστιάσουν στις εξαγωγές και σε ενέργειες οικονομικής ανάπτυξης των επιχειρήσεων τους (Hessels et al., 2008). Σύμφωνα με τους Ardichvili et al. (2003) - των οποίων η μελέτη αναφέρεται κυρίως στους

«κατά συρροή» επιχειρηματίες - μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν τον εντοπισμό ευκαιριών και ειδικότερα όπως το θέτουν, την «δημιουργία» ευκαιριών οι οποίες στην πορεία θα μετουσιωθούν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, είναι η αισιοδοξία για την επιτυχία και η δημιουργική προσωπικότητα που τους διατηρούν σε ετοιμότητα. Η τάση για ανάληψη κινδύνων και υπερπήδηση του φόβου της αποτυχίας ενισχύει τις πιθανότητες επιχειρηματικών εγχειρημάτων (Mueller, 2006). Ο ατομικός φόβος, όπως και το τοπικό περιβάλλον που δεν αποδέχεται θετικά τον νέο επιχειρηματία και υπερτονίζει τα σφάλματα όσων απέτυχαν στην επιχειρηματικότητα, αποτελούν συνθήκες που συσχετίζονται αρνητικά με τις πιθανότητες ανάληψης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (Wyrwich et al., 2016). Από την άλλη πλευρά, ο Ray (1993) υποστηρίζει ότι, ενώ, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ανθρώπου, ενδεχομένως μπορούν να τον οδηγήσουν στη δημιουργία επιχείρησης, δεν εγγυώνται, όμως και την βιωσιμότητα της.

➤ Η *ατομική οικονομική κατάσταση* (κατά κεφαλήν τραπεζικές καταθέσεις) αποτελεί ένδειξη οικονομικών πόρων για την πραγματοποίηση επενδύσεων (Fotopoulos & Spence, 1999). Σύμφωνα με τον Mueller (2006), αυτό δεν μπορεί να γίνει εντελώς αποδεκτό. Ο ανωτέρω συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι που δεν διαθέτουν υψηλό πλούτο (οικογενειακό ή/και ατομικό) είναι δυνατόν να προτιμήσουν την δημιουργία μιας επιχείρησης (χαμηλού αρχικού επιχειρηματικού κεφαλαίου) ως επαγγελματική διέξοδο. Δηλαδή τα αποτελέσματα της εμπειρικής του έρευνας δεν επιβεβαιώνουν υψηλή συσχέτιση μεταξύ κατοχής οικονομικών πόρων και σύστασης νέας επιχείρησης (Mueller, 2006). Ωστόσο, η ύπαρξη κεφαλαίου, η αποδοχή κληρονομιάς ή δωρεάς ενός ποσού που θα εξαλείψει τους οικονομικούς περιορισμούς, συντελούν θετικά στην δημιουργία νέας επιχείρησης (Blanchflower & Oswald, 1998). Επίσης, παράγοντας άρσης των οικονομικών εμποδίων αποτελούν, σύμφωνα με τον Ray (1993), η καλή φυσική παρουσία και η ελκυστικότητα, δεδομένου ότι αυτά τα δύο εξασφαλίζουν ευκολότερη δικτύωση, γρηγορότερη πρόσβαση σε πόρους και αμεσότερη εύρεση πελατών.

Συνολικά, τα ατομικά γνωρίσματα του δυνητικού επιχειρηματία έχουν αρκετές διαστάσεις, κάποιες εκ των οποίων είναι:

α) τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (αισιοδοξία, έντονο αίσθημα ανεξαρτησίας και δημιουργικότητας, ανάγκη για επιτεύγματα και αναγνωρισιμότητα/φήμη, ροπή προς τον κίνδυνο) και τα κίνητρα του ανθρώπου (ανεργία, αύξηση του πλούτου, αναζήτηση ευκαιριών)

β) αντιληπτικές ικανότητες, δεξιότητες, μαθησιακές ικανότητες και τεχνογνωσία που προέρχονται είτε από εκπαίδευση είτε από επαγγελματική εμπειρία

γ) το φύλο και η οικονομική κατάσταση (οικογενειακή/ατομική)

δ) ο τόπος καταγωγής, λόγω της ξεχωριστής κουλτούρας του και των τοπικών δικτύων και επαφών που συνδέονται με αυτόν και ε) το επίπεδο εκπαίδευσης.

Τελευταίοι παράγοντες, αλλά εξαιρετικά σημαντικοί, είναι η ανεργία και η εργασιακή εμπειρία.

Η *ανεργία* αποτελεί παράγοντα ώθησης στην λήψη επιχειρηματικών ενεργειών ως διέξοδο απασχόλησης, και πρωτίστως στην αυτοαπασχόληση. Ακόμη και η περίπτωση της αυτοαπασχόλησης, δηλαδή να λειτουργεί κάποιος τη δική του επιχείρηση, αποτελεί δείκτη θετικό ως προς την πρόθεση επέκτασης των δραστηριοτήτων του (εφόσον η επιχείρηση παρουσιάζει κερδοφορία) ή τη στροφή σε νέες – άλλου τύπου επιχειρηματικές πρωτοβουλίες (στην αντίθετη περίπτωση). Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που ένας αυτοαπασχολούμενος σημείωσε αποτυχίες στις δραστηριότητές του, οι πιθανότητες να συνεχίσει ως επιχειρηματίας είναι μεγαλύτερες από ότι να γίνει μισθωτός (Wagner & Sternberg, 2004). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Cope (2011), η αποτυχία στις επιχειρηματικές δραστηριότητες αποτελεί μία πολύτιμη εμπειρία, που ενισχύει τις επιχειρηματικές ικανότητες μέσω ενός «εκπαιδευτικού ταξιδιού» δοκιμής και σφάλματος.

Τέλος, η *εργασιακή εμπειρία* (Gnyawali & Fogel, 1994; Dollinger, 2008: 26; Wyrwich et al., 2016) και ιδιαίτερα η πρότερη διαφοροποιημένη εργασιακή εμπειρία, δηλαδή η προϋπηρεσία σε ποικιλία καθηκόντων (Lazear, 2005), συμβάλλει θετικά στην έναρξη αυτόνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απόφαση ενός ανθρώπου να γίνει επιχειρηματίας επηρεάζεται, τόσο από παράγοντες που είναι πολύ κοντά του (ατομικό, οικογενειακό και φιλικό επίπεδο), όσο και από παράγοντες του ευρύτερου περιβάλλοντός του (παγκόσμιο, εθνικό και υποεθνικό επίπεδο).

Σημαντικό ρόλο στην απόφαση διαδραματίζουν τα κίνητρα του (για παράδειγμα, οι προσδοκίες για την βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του ατόμου) και οι ικανότητες αντίληψης κερδοφόρων επιχειρηματικών ευκαιριών. Κάποιοι χαρακτήρες είναι περισσότερο επιρρεπείς στην επιχειρηματικότητα (περισσότερο φιλόδοξοι και οξυδερκείς), αλλά υπάρχουν αρκετές δεξιότητες που είναι δυνατόν να καλλιεργηθούν με τα κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα, ώστε να μετριάσουν την έλλειψη των ‘επιχειρηματικών χαρακτηριστικών’.

Ωστόσο, τα ανωτέρω συνυπάρχουν σε ένα πλέγμα αλληλεπιδράσεων με τις εξωτερικές περιβαλλοντικές συνθήκες (οικονομικές και μη). Οι θεσμοί, οι κυβερνητικές πολιτικές, τα επαγγελματικά και κοινωνικά δίκτυα, η τοπική κουλτούρα, η χωρική συγκέντρωση των επιχειρήσεων για την διάχυση της γνώσης και της πληροφόρησης, τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά (φυσικοί πόροι, γεωγραφική θέση, πληθυσμός, υποδομές, αναλογία μικρών/μεγάλων επιχειρήσεων, προσφορά εργασίας και κεφαλαίου) και γενικότερα οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, επιδρούν στα επίπεδα της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Για παράδειγμα, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, μειώθηκαν, λόγω των μνημονιακών επιταγών, οι προσλήψεις στο δημόσιο και το ύψος των απολαβών στο δημόσιο τομέα. Το γεγονός αυτό, ενδεχομένως, να ώθησε περισσότερους ανθρώπους να ξεπεράσουν τους φόβους τους και να στραφούν προς την επιχειρηματικότητα για την εξασφάλιση είτε του βασικού ή επιπλέον εισοδήματος. Και αυτή η περίπτωση αποτελεί την έκφραση της επιχειρηματικότητας ανάγκης που είναι ιδιαίτερα έντονη σε καιρούς λιτότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύουμε ως χώρα, αλλά και παγκοσμίως, η προσοχή όλων έχει στραφεί στην λήψη μέτρων για την οικονομική ανάκαμψη. Η επιχειρηματικότητα είναι κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη, καθώς αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που ενισχύει την αύξηση της απασχόλησης (Feldman, 2001; Fritsch & Schröter, 2009; Kasseeah, 2016; Giotopoulos et al., 2017), την δημιουργία καινοτομίας, την διάδοση νέων τεχνολογιών και την εντατικοποίηση του ανταγωνισμού (Grebel et al., 2003; Wong et al., 2005). Η έναρξη επιχειρηματικής δράσης συμβάλει στην απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων και στην μείωση της ανεργίας, εφόσον η δημιουργία νέων επιχειρήσεων «εξ ορισμού» δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας (Fritsch, 2008; Cowling & Bygrave, 2011).

3.1. ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Υπάρχουν δύο κύριες προσεγγίσεις που εξηγούν την ροπή προς την επιχειρηματικότητα, η υπόθεση της ώθησης προς την επιχειρηματικότητα και η υπόθεση της έλξης από αυτήν (Meager, 1992; Hamilton & Harper, 1994; Wagner & Sternberg, 2004; Thurik et al., 2008; Sternberg, 2009).

3.1.1 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΩΘΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο Dollinger (2008: 55 - 58), στην *προσέγγιση της ώθησης προς την επιχειρηματικότητα*, αναγνωρίζει ως παράγοντες ώθησης, την επαγγελματική σταδιοδρομία και την εξειδικευμένη εκπαίδευση που ωθούν κάποιον σε συγκεκριμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Ομοίως, υποστηρίζει ότι η έλξη από την επιχειρηματικότητα ασκείται από την οικογένεια, από έναν επενδυτή και γενικότερα, από φορείς που παρέχουν ενίσχυση προς τον εκκολαπτόμενο επιχειρηματία. Επιπλέον, εκφράζει την άποψη ότι υπάρχουν ακόμη δύο αιτίες στροφής προς την επιχειρηματικότητα. Η πρώτη αιτία είναι η αποξένωση» από την υπόλοιπη κοινωνία που χαρακτηρίζει για παράδειγμα τους μετανάστες, τους πρόσφυγες, τους απολυμένους, τους διαζευγμένους και δυσανεστημένους από την προσωπική τους ζωή. Σύμφωνα με την Veciana (2007), στην κατηγορία των ανθρώπων που βρίσκονται στο «περιθώριο» και θεωρούν την επιχειρηματικότητα ως εναλλακτική λύση για αυτούς είναι και οι άνεργοι. Η δεύτερη αιτία, σύμφωνα με τον Dollinger (2008), αφορά στην κατάσταση του να βρίσκεται κάποιος «εκτός

του κατεστημένου κύκλου», γιατί για παράδειγμα δεν έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του, γιατί είναι ακόμη στο στρατό ή στη φυλακή.

Στην περίπτωση της ώθησης προς την επιχειρηματικότητα, εξαιτίας της ανεργίας, η συσχέτιση μεταξύ τους είναι θετική. Συγκεκριμένα, το φαινόμενο αυτό ονομάζεται και «**το φαινόμενο του πρόσφυγα**», καθώς, όσο αυξάνεται η ανεργία, τόσο υπάρχει καταφυγή των ανέργων ή των υποψήφιων ανέργων στην επιχειρηματικότητα και τόσο περισσότερο αυξάνονται τα επίπεδα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (Thurik et al., 2008). Η προσέγγιση της ώθησης προς την επιχειρηματικότητα, σύμφωνα με τους Congregado et al. (2012) είναι έντονα εμφανής σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όπου τα επίπεδα της ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλά, οι προοπτικές απασχόλησης ως μισθωτός είναι χαμηλές και οι τυχόν οικογενειακές καταστάσεις «πιέζουν» για την εξασφάλιση ενός βιοποριστικού εισοδήματος.

3.1.2 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΞΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στην περίπτωση της **έλξης από την επιχειρηματικότητα**, η συσχέτιση επιχειρηματικότητας και ανεργίας είναι αρνητική. Το αποτέλεσμα της μείωσης της ανεργίας προκύπτει βαθμιαία, όταν τα επίπεδα της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων αυξάνονται. Η αυξανόμενη επιχειρηματική δραστηριότητα έχει διαπιστωθεί ότι έχει ισχυρότερο αντίκτυπο στη μείωση της ανεργίας και η συσχέτιση τους είναι εντονότερη, σε σχέση με την προηγούμενη περίπτωση (Thurik et al., 2008). Η λεγόμενη «επιχειρηματική» επίδραση, σε περιόδους άνθησης, συνίσταται στην έλξη που ασκείται στους ανέργους από τις ευοίωνες επιχειρηματικές ευκαιρίες που αναδύονται στο περιβάλλον τους (Thurik et al., 2008). Αντίστοιχα, αυτό που προκύπτει, το οποίο και χαρακτηρίζεται από έντονη οικονομική δραστηριότητα και συχνές αλλαγές, ονομάζεται «το κατά Schumpeter αποτέλεσμα» (Wong et al., 2005). Αρκετές εμπειρικές αναλύσεις δείχνουν ότι, στο πλαίσιο της υπόθεσης της έλξης, οι μικρότερες σε μέγεθος και οι νεότερες σε ηλικία επιχειρήσεις είναι, συγκριτικά με τις μεγαλύτερες και τις παλαιότερες, σε καλύτερη δυναμική θέση για να αναπτυχθούν και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας (Thurik et al., 2008; Congregado et al., 2012).

Την ίδια προσέγγιση στο ερώτημα σχετικά με το ποια επίδραση έχει η ανεργία στην δημιουργία νέων επιχειρήσεων ακολουθεί ο Storey (1991), ο οποίος αναγνωρίζει ότι η ανεργία μπορεί να έχει είτε θετική είτε αρνητική επίδραση στα επίπεδα του επιχειρείν. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η ανεργία έχει θετική επίδραση, όταν σε περιόδους ύφεσης και λιτότητας είναι πιθανότερο κάποιος να προτιμήσει την αυτοαπασχόληση από την ανεργία (υπόθεση της «ώθησης»), ενώ όταν κάποιος (που διαθέτει βέβαια τα κατάλληλα εφόδια και

δεδομένης της αυξημένης ζήτησης) ανακάλυψε ένα κενό στην αγορά, μία επιχειρηματική ιδέα και προχώρησε στην υλοποίησή της, ουσιαστικά ένωσε την «έλξη» από την επιχειρηματικότητα.

Επιπρόσθετα και οι Stamboulis & Barlas (2014), θεωρούν –μεταξύ άλλων- ως κίνητρα έλξης, την αναζήτηση του κέρδους, την υψηλή αίσθηση της επιθυμίας για επιτεύγματα και για κοινωνική αναγνώριση, ενώ ως κίνητρα ώθησης στην δημιουργία αυτόνομης επιχείρησης μπορεί να αποτελούν καταστάσεις από μία απόλυση και η ανεργία μέχρι και η λήψη ενός διαζυγίου.

Σύμφωνα με τους Morales-Gualdrón & Roig (2007) και Giotopoulos et al., (2017), οι άνθρωποι που ωθούνται προς την επιχειρηματικότητα, είναι εκείνοι που έχουν ως κίνητρο την ανάγκη (αφορά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας ανάγκης ως διέξοδο από τα οικονομικά τους προβλήματα), ενώ στην αντίθετη περίπτωση, οι επιχειρηματίες έλκονται στην επιχειρηματικότητα από την αναγνώριση μίας ευκαιρίας (αφορά στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας). Αξιοσημείωτοι είναι οι χαρακτηρισμοί των Koellinger & Thurik (2012), για τους τύπους των επιχειρηματιών σε κάθε περίπτωση. Στην προσέγγιση της έλξης οι επιχειρηματίες είναι «παράγοντες αλλαγής και ανάπτυξης», ενώ όταν η επιχειρηματικότητα αποτελεί την μοναδική λύση απασχόλησης, ως επιχειρηματίες νοούνται οι «ιδιοκτήτες επιχειρήσεων».

3.2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΚΗΣ ή ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΩΣ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ;

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης και δεδομένων των οικονομικών περιορισμών, πολλοί άνθρωποι για να αντιμετωπίσουν την ανεργία και επομένως, για βιοποριστικούς λόγους, καταφεύγουν στην δημιουργία επιχειρήσεων, συνήθως πολύ μικρών. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις αυτές δεν έχουν πάντα τη δυναμική να αναπτυχθούν και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας. Δεδομένου ότι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας δεν δημιουργούνται για να καλύψουν ένα κενό στην εγχώρια αγορά, πόσο μάλλον στην παγκόσμια αγορά, ουσιαστικά αναπαραγάγουν υφιστάμενα παραγωγικά μοντέλα, χωρίς φιλοδοξίες για καινοτομίες και για δημιουργία προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Επομένως, για την δημιουργία βιώσιμων επιχειρήσεων που θα αναπτύσσονται συνεχώς και θα πολλαπλασιάζουν τις ανάγκες τους για ανθρώπινο δυναμικό, η συμβολή της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας ή αλλιώς της επιχειρηματικότητας υψηλής απόδοσης, μάλλον κρίνεται ως περισσότερο σημαντική (Giotopoulos et al., 2017; Thurik et al., 2008).

Σύμφωνα με τους Henrekson & Sanandaji (2013), οι αναπτυγμένες χώρες που διαθέτουν μεγαλύτερα επίπεδα κατά κεφαλήν εισοδήματος, χαμηλότερους φόρους και ευέλικτα νομοθετικά πλαίσια, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων (ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων), αλλά υψηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας που στηρίζεται στην καινοτομία και στην δημιουργικότητα (Schumpeterian επιχειρηματικότητα). Στο πλαίσιο της υψηλής – ποιότητας επιχειρηματικότητας (ή αλλιώς επιχειρηματικότητας ευκαιρίας) οι μεγάλες, κυρίως, επιχειρήσεις επενδύουν στην περαιτέρω ανάπτυξή τους, συντηρούν μία ανοδική πορεία στην οικονομία μέσω της δημιουργίας θέσεων στις υπό ίδρυση (θυγατρικές) επιχειρήσεις και μειώνουν την ανάγκη των νέων να στραφούν στην δημιουργία μίας μικρής, αυτόνομης επιχείρησης. Ειδικότερα, η σχέση μεταξύ επιπέδου αυτοαπασχόλησης (ιδιοκτησίας μικρών επιχειρήσεων) και επιπέδου εθνικού εισοδήματος (για τον υπολογισμό του οποίου χρησιμοποιείται το κατά κεφαλήν εισόδημα) είναι αρνητική (Henrekson και Sanandaji, 2013).

Επίσης, ο Acs (2006), θεωρεί ότι η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας, που συνδέεται θετικά με το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), ασκεί σημαντική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, αναγνωρίζοντας τρία στάδια οικονομικής ανάπτυξης των χωρών, ο ανωτέρω συγγραφέας εκφράζει την άποψη ότι στο τελευταίο - όπου υπάρχει μεγέθυνση του τομέα των υπηρεσιών - η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας έχει τις περισσότερες προοπτικές εμφάνισης με τη μορφή των μικρών, καινοτόμων επιχειρήσεων. Τον ρόλο των μικρών επιχειρήσεων, που εμφανίζουν μεγαλύτερη ροπή προς την αξιοποίηση της νέας γνώσης και της καινοτομίας, αναγνωρίζουν και οι Audretsch & Thurik (2001). Οι ανωτέρω σε αντίθεση με τους Henrekson και Sanandaji (2013), υποστηρίζουν ότι για να διατηρήσει μία αναπτυξιακή πορεία και χαμηλά επίπεδα ανεργίας μία χώρα, θα πρέπει να ενισχύσει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες των μικρότερων επιχειρήσεων και όχι των μεγάλων, δύσκαμπτων οικονομικών μονάδων. Στις μικρές επιχειρήσεις εντοπίζουν οι Wennekers & Thurik (1999) τους επιχειρηματίες, όπως τους αντιλήφθηκε ο Schumpeter, οι οποίοι συστήνουν επιχειρήσεις που αλλάζουν τις υφιστάμενες δομές στην αγορά και στη συνέχεια είτε μετατρέπονται σε ιδιοκτήτες επιχειρήσεων (επιχειρηματίες με την «επίσημη» έννοια και όχι με την «πραγματική» έννοια) είτε συνεχίζουν με δημιουργικό τρόπο την «καταστροφή» των καθιερωμένων τρόπων λειτουργίας της αγοράς.

Βέβαια, σύμφωνα με τον Acs (2006) οι εθνικές συνθήκες της οικονομίας διαδραματίζουν καθοριστική επίδραση στο ρόλο της επιχειρηματικότητας. Όταν τα υφιστάμενα επίπεδα του κατά κεφαλήν εισοδήματος είναι χαμηλά και η καταναλωτική ζήτηση είναι χαμηλή σε εθνικό επίπεδο, τότε κρίνεται αναγκαία η αυτοαπασχόληση για να αρχίσει η μόχλευση της αγοράς. Όσο, όμως προχωράει η αύξηση του εθνικού εισοδήματος και αναπτύσσονται οι επιχειρήσεις,

τόσο θα πρέπει να ενισχύεται η καινοτομία και η παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Για αυτό τον λόγο συστήνει στους πολιτικούς των αναπτυσσόμενων χωρών να εστιάσουν στην οικονομική ανάκαμψη, ενώ σε εκείνους των αναπτυγμένων χωρών να λάβουν μέτρα για την τόνωση του επιχειρηματικού κλίματος. Παρομοίως, σύμφωνα με τους Thurik et al. (2008), η «επιχειρηματική επίδραση» είναι εντονότερη για τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες, καθώς όσο το επίπεδο του κατά κεφαλήν εισοδήματος αυξάνει, τόσο η επίδραση που ασκεί η μεγέθυνση της επιχειρηματικότητας στην ανεργία είναι μεγαλύτερη. Για παράδειγμα, σε ένα περιβάλλον οικονομικής ευημερίας, αυξάνονται συνεχώς οι ανάγκες για προσλήψεις στις νεοσύστατες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις καθώς πραγματοποιούνται επενδύσεις.

Στο πλαίσιο της μελέτης των Cowling & Bygrave (2011) αναφορικά με την σχέση μεταξύ ανεργίας και επιχειρηματικότητας ανάγκης, η οποία στηρίχθηκε σε ερευνητικά δεδομένα που συλλέχθηκαν το 2002 από το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας από 37 κράτη (ο τίτλος της μελέτης ήταν «Entrepreneurship and Unemployment: Relationships between Unemployment and Entrepreneurship in 37 Nations Participating in the Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2002»), τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το επίπεδο της επιχειρηματικότητας ανάγκης χαρακτηρίζεται από διαχρονική ένταση για όλες τις χώρες, αλλά είναι διαφορετικό από χώρα σε χώρα λόγω πολιτισμικών ιδιομορφιών και διαφορών στη κουλτούρα και νοοτροπία. Ωστόσο, αυτό που ισχύει για όλες τις χώρες είναι ότι οι βραχυπρόθεσμα άνεργοι και εντός μίας σύντομης χρονική περιόδου υψηλής ανεργίας, δεν εμφανίζουν τάσεις ίδρυσης νέων επιχειρήσεων. Αντιθέτως, οι μακροπρόθεσμα άνεργοι και εφόσον τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλά τείνουν να στρέφονται στην επιχειρηματικότητα ως επιλογή από το αδιέξοδο. Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των νέων, κάτω των 25 ετών, στα ποσοστά της ανεργίας, τόσο μεγαλύτερα είναι τα επίπεδα της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Τέλος, το επίπεδο των κρατικών παροχών σε ανέργους και η ύπαρξη εμποδίων εισόδου νέων επιχειρήσεων, συσχετίζονται αρνητικά με το επίπεδο της επιχειρηματικότητας ανάγκης, καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η «γενναιοδωρία» του κράτους κοινωνικής πρόνοιας και όσο μεγαλύτερα τα εμπόδια εισόδου, τόσο πιο δύσκολα υπάρχει στροφή προς την επιχειρηματικότητα (Cowling & Bygrave, 2011). Παρομοίως, οι Hessels et al. (2008) σημειώνουν ότι όσο περισσότερο γενναιοδώρα είναι τα συστήματα κοινωνικών παροχών, τόσο λιγότερη έμφαση θα δίνουν οι νεοσύστατες επιχειρήσεις στην καινοτομία και στην ενίσχυση της απασχόλησης και των εξαγωγών. Είναι αξιοσημείωτο ότι στη διαμόρφωση του επιχειρηματικού κλίματος, συμμετέχει με ενεργό ρόλο και το σύστημα πρόνοιας και κοινωνικών ασφαλίσεων (Storey, 1991).

Συγκρίνοντας μεταξύ των δύο τύπων επιχειρηματικότητας (ανάγκης και ευκαιρίας), γίνεται αντιληπτό ότι για την μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας κρίνεται περισσότερο ουσιαστική η συνεισφορά της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας και όχι η επιχειρηματικότητα που πηγάζει από την ανυπαρξία άλλης διεξόδου για την κάλυψη των εξόδων διαβίωσης (Acs, 2006). Οι προσπάθειες των θεσμών για οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να βασίζονται στην καινοτόμα, υψηλής απόδοσης και ποιότητας επιχειρηματικότητα που δημιουργεί θέσεις εργασίας (Thurik et al., 2008) ή αλλιώς στην επιχειρηματικότητα εντάσεως γνώσεως (Audretsch & Thurik, 2001) και όχι, στη δημιουργία θέσεων νέων αυτοαπασχολούμενων που δεν ανταποκρίνονται στις συνθήκες της αγοράς (Acs, 2006).

3.3 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΜΟΧΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η σύγχρονη προσέγγιση για την επιχειρηματικότητα επισημαίνει ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα προκειμένου να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης, θα πρέπει να στηρίζεται στη νοοτροπία της δημιουργία αξίας (Stamboulis & Barlas, 2014) και στη συνεργασία τόσο μεταξύ των επιχειρήσεων όσο και μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων (Petraikos et al., 2011). Αυτού του είδους η επιχειρηματικότητα, έχει λάβει ποικίλους (συναφείς) χαρακτηρισμούς, όπως επιχειρηματικότητα *υψηλής ανάπτυξης*, *εντάσεως γνώσεως* ή *καινοτόμα επιχειρηματικότητα* και αφορά στο συνονθύλευμα των συστατικών του τρίπτυχου «Γνώση – Καινοτομία – Επιχειρηματικότητα» τα οποία κρίνονται «ως τα πλέον σημαντικά» για την προώθηση της απασχόλησης (Petraikos et al., 2011). Στη σύγχρονη εποχή που μαστιζείται από την κρίση, οι κυβερνήσεις των χωρών οφείλουν να ενθαρρύνουν τους άνεργους με εργαλεία στήριξης (πρωτίστως εκπαιδευτικά) να δημιουργούν νέες επιχειρήσεις που θα στηρίζονται στη γνώση και στη καινοτομία, ακόμη και εάν, τα αποτελέσματα των εθνικών μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση, χρειάζονται χρόνο για να εκδηλωθούν. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα μελετών, σύμφωνα με τα οποία, οι επιχειρήσεις που αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα της τεχνολογικής καινοτομίας και αλλάζουν τα μοντέλα της παραδοσιακής λειτουργίας τους, αναπτύσσονται ταχύτερα και συνεισφέρουν τα μέγιστα στην απασχόληση (Wong et al., 2005).

Ωστόσο, για να προκύψουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, πρέπει προηγουμένως να καλλιεργηθούν στους ανθρώπους ισχυρές επιχειρηματικές προθέσεις (entrepreneurial intentions), σύμφωνα με τη «Θεωρία της Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς» (Theory of Planned

Behavior) (Shirokova et al., 2015). Επιπλέον, πρέπει να ενισχυθεί η συμμετοχή των Πανεπιστημίων στην προώθηση του επιχειρηματικού κλίματος (παροχή ειδικών μαθημάτων, μεταφορά τεχνογνωσίας, υποστήριξη μέσω θερμοκοιτίδων – ερευνητικών υποδομών, διασύνδεση με τους παραγωγικούς φορείς και ανάπτυξη συνεργιών μαζί τους για την διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας) (Petrakos et al., 2011; Shirokova et al., 2015). Ακόμη, είναι απαραίτητο να ανθίσει μία εθνική κουλτούρα με διάθεση ρίσκου μέσα στο περιβάλλον της επιχειρηματικής αβεβαιότητας (Shirokova et al., 2015). Κάποιος θα μπορούσε να υποθέσει ότι η έλλειψη μίας τέτοιου είδους κουλτούρας αποτελεί ίσως και το μεγαλύτερο εμπόδιο στην ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικότητας, το οποίο δυσχεραίνει την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Αναγνωρίζοντας ως μία από τις αιτίες της οικονομικής κρίσης, τα χαμηλά επίπεδα επιχειρηματικής ανάπτυξης, οι Stamboulis & Barlas (2014), δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην αλλαγή της παρωχημένης νοοτροπίας. Αυτό επιτυγχάνεται με την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα. Μέσω της επιστημονικής ενημέρωσης αναφορικά με τις προκλήσεις της καινοτόμου επιχειρηματικότητας, οι προαναφερόμενοι ερευνητές θεωρούν ότι, όταν η αίσθηση του φόβου μειώνεται, τότε αντίστοιχα, οι πιθανότητες ανάληψης επιχειρηματικού ρίσκου αυξάνονται. Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε (κεφάλαιο 2^ο), ένας παράγοντας ενίσχυσης, κατά την έναρξη επιχειρηματικής δράσης, είναι η κρατική παρέμβαση για την παροχή προγραμμάτων επιχειρηματικής κατάρτισης. Καταλήγοντας, η αντιμετώπιση της ανεργίας έχει περισσότερο ευοίωνες προοπτικές στη σύγχρονη εποχή, εφόσον οι άνεργοι αρχίσουν να εκπαιδεύονται στην επιχειρηματικότητα, ώστε να αποκτούν δεξιότητες διαχείρισης, σχεδιασμού και ανάληψης (υπολογίσιμων) κινδύνων.

3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι Acs & Armington (2004), αναγνωρίζουν ως πολύ σημαντικό τον ρόλο των νέων επιχειρήσεων για την ενίσχυση της απασχόλησης και για την προώθηση της ανάπτυξης μέσω της διάχυσης της γνώσης. Οι νέες και μικρές επιχειρήσεις, υπό τις κατάλληλες συνθήκες, έχουν μεγαλύτερη δυναμική για να αναπτυχθούν και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας (Audretsch & Thurik, 2001; Cowling & Bygrave, 2011; Kasseeah, 2016). Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις είναι σε θέση να αξιοποιήσουν την τοπική γνώση, την οποία εισπράττουν και διαχέουν, συμμετέχοντας ενεργά και σωρευτικά στην ανάπτυξη της περιοχής όπου εγκαθίστανται. Επιπλέον, κατά τα χρόνια της οικονομικής ύφεσης, οι πιθανότητες επιτυχίας και βιωσιμότητας είναι υπέρ των νέων επιχειρήσεων, επειδή είναι σε

θέση να υιοθετούν και να προσαρμόζουν την πλέον πρόσφατη τεχνολογία γρηγορότερα και έτσι, να βρίσκουν καινοτόμες λύσεις για την κάλυψη των αναγκών της αγοράς (Koellinger & Thurik, 2012).

Οι «γενικές πολιτικές - ‘generic’ policies» θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την δημιουργία κατ’ αρχήν νέων επιχειρήσεων, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνες με τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης (Wagner & Sternberg, 2004; Cieślík, 2014). Είναι γεγονός ότι η είσοδος νέων επιχειρήσεων στην αγορά τονώνει τον ανταγωνισμό και προκαλεί την αντίδραση των υφισταμένων επιχειρήσεων να βελτιωθούν, ώστε να διατηρήσουν το πλεονέκτημά τους, αλλιώς διαφορετικά και εφόσον η αγορά λειτουργεί υπό τις κατάλληλες συνθήκες, θα αναγκαστούν να αποχωρήσουν (Fritsch, 2008).

Ωστόσο, για την μακροπρόθεσμη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη δεν αρκεί, απλώς, το άνοιγμα επιχειρήσεων με τυχαίο και σποραδικό τρόπο. Την περίοδο της οικονομικής κρίσης η επιχειρηματικότητα με την τυπική έννοια της δημιουργίας επιχειρήσεων μπορεί βραχυπρόθεσμα να μειώσει την ανεργία, καθώς οι ιδιοκτήτες τους θα εξασφαλίσουν ένα εισόδημα. Όσες επιχειρήσεις καταφέρουν (λόγω του συγκερασμού ευνοϊκών παραγόντων και συνθηκών) να επιβιώσουν, στο μέλλον θα προσλάβουν υπαλλήλους και θα αναπτυχθούν. Όμως, η σύγχρονη προσέγγιση για την επιχειρηματικότητα τονίζει την ανάγκη για ριζική αλλαγή της νοοτροπίας του επιχειρηματία, ώστε να σκέφτεται μακροπρόθεσμα. Ο κάθε επίδοξος επιχειρηματίας χρειάζεται εκπαίδευση και διαρκή κατάρτιση ώστε κάθε προσπάθειά του να στηρίζεται σε στρατηγικό σχέδιο και να μην επιδιώκει την επίτευξη πρόσκαιρων στόχων. Για τη δημιουργία βιώσιμων επιχειρήσεων με προοπτικές ανάπτυξης, από το πρώτο στάδιο της δημιουργίας κάθε επιχείρησης, θα πρέπει να υπάρχει οργανωμένο σχέδιο. Αυτό όμως και πάλι δεν είναι αρκετό, καθώς, θα πρέπει η στρατηγική κάθε επιχείρησης να αναδιαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν κατά την διάρκεια λειτουργίας της.

Σε ένα περιβάλλον, το οποίο χαρακτηρίζεται από μία νοοτροπία για συνεχή δημιουργία αξίας, είναι δυνατόν περισσότεροι φιλόδοξοι επιχειρηματίες να αναζητήσουν ευκαιρίες και μέσω μηχανισμών παρακίνησης, όλο και περισσότερες επιχειρήσεις στη συνέχεια θα επενδύουν στην γνώση και στην χρήση νέων τεχνολογιών. Η διαδικασία της αλλαγής πρέπει να ξεκινήσει με την εκπαίδευση, με στόχους όχι μόνο την ανάπτυξη και την ενίσχυση της απασχόλησης, αλλά επιπλέον την βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας.

Επομένως, η επιχειρηματικότητα εκτός του γεγονότος ότι αποτελεί μοχλό για την δημιουργία απασχόλησης, μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά στην προσωπική ανάπτυξη των ατόμων και κατά επέκταση στην επίλυση κοινωνικών ζητημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η παγκοσμιοποίηση έχει αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας των οικονομιών και πλέον έμφαση δίνεται στην επιχειρηματική δραστηριότητα που δεν βασίζεται μόνο σε οικονομικούς παράγοντες, αλλά και στην ποιότητα της τοπικής κουλτούρας (Metaxas et al., 2016). Ο επίδοξος επιχειρηματίας για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος θα πρέπει να «σκέφτεται παγκόσμια, αλλά να δρα τοπικά». Η πρόταση αξίας του θα πρέπει να είναι μοναδική και να στηρίζεται στις αστείρευτες δυνατότητες της καινοτομίας για να προκαλέσει την αλλαγή. Επιπλέον, όμως, οι νέοι επιχειρηματίες θα πρέπει να υποστηρίζονται από τους κατάλληλους μηχανισμούς και θεσμούς (δημόσιους και ιδιωτικούς), που υφίστανται για την ενίσχυση των εγχώριων επιχειρήσεων (Johnson & Turner, 2006: 145-161).

Όσον αφορά στην χώρα μας, σύμφωνα με τη μελέτη του Διεθνή μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού 'Endeavor Greece' (2017a), λίγες ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε κλάδους με προοπτικές ανάπτυξης. Επιπλέον, στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχουν ακόμη πραγματοποιηθεί οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να εφοδιάζονται οι νέοι με τις απαιτούμενες δεξιότητες (Endeavor Greece, 2017a). Η έλλειψη σύνδεσης της εκπαίδευσης με τις πραγματικές ανάγκες στην ελληνική αγορά εργασίας δεν βοηθάει στην αντιμετώπιση των τάσεων εσωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας και κατ' επέκταση στην εξασθένιση του φαινομένου της ανεργίας. Τα προβλήματα γίνονται εντονότερα, εφόσον η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας εξαρτάται από το διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο (Endeavor Greece, 2017a).

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το έτος 2000, αποφασίστηκε να υιοθετηθούν εκείνα τα μέτρα και οι πολιτικές που θα διαμόρφωναν μία ευρωπαϊκή οικονομία βασισμένη στη καινοτομία και στη γνώση (Thurik & Wennekers, 2004). Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης το αντίκτυπο της δραστηριότητας των νέων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην μεγέθυνση, εντοπίζεται μέσω των δυνατοτήτων τους να διαχέουν την παραγόμενη γνώση και να εντείνουν τον ανταγωνισμό, καθιστώντας απαραίτητη -για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις- την αέναη αναζήτηση νέων ιδεών και μεθόδων για την εξασφάλιση της επιβίωσής τους. Επομένως, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, το εθνικό επιχειρηματικό περιβάλλον διευκολύνει ή δυσχεραίνει την καλλιέργεια ενός πνεύματος δημιουργικότητας και ενισχύει ή παρακωλύει την γέννηση και αξιοποίηση νέων ιδεών.

4.1 ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι απόψεις των Ελλήνων πολιτών για την υφιστάμενη κατάσταση, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του τακτικού (87^{ου}) Ευρωβαρόμετρου (European Commission, 2017), αναδεικνύουν μία έντονη δυσαρέσκεια και απογοήτευση. Ειδικότερα, το 98% των ερωτηθέντων από ένα δείγμα 1.010 ανθρώπων, απάντησε ότι θεωρεί την κατάσταση της εθνικής οικονομίας ως τελειώς άσχημη το 2017, ενώ το 2016 το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχονταν στο 99% (γράφημα 1 του παραρτήματος Ι). Επίσης, στις ανησυχίες των ερωτηθέντων, μετά την ανεργία που κατέχει την πρώτη θέση (51%), η οικονομική κατάσταση αποτελεί το δεύτερο πιο σημαντικό ζήτημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας την παρούσα στιγμή, σύμφωνα με τις αναφορές του 45% των συνεντευξιαζόμενων (γράφημα 2 του παραρτήματος Ι). Ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα ότι το 47% των Ελλήνων έχει μία πολύ αρνητική εντύπωση για την Ευρωπαϊκή Ένωση και επίσης το 70% αυτών πιστεύει ότι το αρνητικό αντίκτυπο της κρίσης στην αγορά εργασίας δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί και δεν δηλώνουν αισιοδοξία ότι θα υπάρξει βελτίωση (European Commission, 2017).

Η επιχειρηματικότητα έχει αναγνωρισθεί ως ένας παράγοντας που προάγει την οικονομική πρόοδο, καθώς νέες επιχειρήσεις, νέα προϊόντα και νέες θέσεις εργασίας δημιουργούνται. Σε αυτή την κατεύθυνση ο ρόλος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων κρίνεται εξαιρετικά σημαντικός δεδομένου ότι, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012), το 85% των νέων θέσεων εργασίας στην Ευρώπη δημιουργούνται από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα υπήρχαν δυσκολίες για την ‘σύλληψη’ της έννοιας της επιχειρηματικότητας και λόγω της έλλειψης δεδομένων, δεν ήταν δυνατόν να εκτιμηθεί το μέγεθος της συμβολής της στην οικονομική μεγέθυνση. Όμως, πλέον, η κατάσταση άλλαξε και σήμερα υπάρχουν κάποιοι Οργανισμοί που ασχολούνται με τη διενέργεια εμπειρικών αναλύσεων σε θέματα επιχειρηματικότητας, έστω και εάν οι προσπάθειες είναι ακόμη μικρής κλίμακας. Για παράδειγμα, τα δεδομένα που συλλέγονται κατόπιν διεξαγωγής ερευνών σε επίπεδο χωρών από το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor - GEM), επιτρέπουν την διενέργεια εμπειρικών αναλύσεων στην κατεύθυνση της διερεύνησης της συνεισφοράς της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε όρους οικονομικής ανάπτυξης (Kasseeah, 2016).

Ιδιαίτερα χρήσιμα είναι τα αποτελέσματα ερευνών που διεξήχθησαν από το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (GEM 2011& 2013 APS Global Individual Level Data), κατά τα έτη 2011 και 2013, προκειμένου να συλλεχθούν πληροφορίες, αναφορικά με τις

στάσεις/αντιλήψεις των πολιτών απέναντι στην επιχειρηματικότητα στη χώρα μας. Σε ένα δείγμα 2000 ανθρώπων, το 69,6% των ανθρώπων που συμμετείχαν στην έρευνα το 2011 απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση εάν γνωρίζουν κάποιον που ξεκίνησε μία επιχείρηση τα τελευταία 2 χρόνια (και μόνο 30,4% απάντησε καταφατικά). Όμως, το έτος 2013 (δηλ. δύο χρόνια αργότερα), τα αποτελέσματα έδειξαν χειρότερη εικόνα, με το 75% των ερωτηθέντων (σε ένα δείγμα 2000 ατόμων) να απαντάει ότι δεν γνωρίζει κάποιον που προχώρησε στη δημιουργία επιχείρησης τα τελευταία 2 χρόνια (πίνακες 1 & 2 παραρτήματος Ι) (Global Entrepreneurship Monitor, 2017b).

Δυστυχώς, αυτό αποτελεί ένα πολύ αρνητικό γεγονός για τους δυνητικούς επιχειρηματίες, καθώς η κοινωνική επαφή με ανθρώπους που πρόσφατα ίδρυσαν τις επιχειρήσεις τους και η διάχυση της πρωθύστερα αποκτηθείσας γνώσης, αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης των προθέσεων και μείωσης κόστους απόκτησης πληροφοριών στα πρώτα βήματα των νέων επιχειρηματιών (Wagner & Sternberg, 2004). Αν το ανωτέρω εύρημα συνδυαστεί με το γεγονός ότι η επιχειρηματικότητα έχει περισσότερες πιθανότητες ανάπτυξης μεταξύ ανθρώπων που κατέχουν επιχειρηματική εμπειρία (Shane & Venkataraman, 2000) και εκείνων που απέτυχαν στο παρελθόν (Wagner & Sternberg, 2004), καθώς και με την αβεβαιότητα των σημερινών οικονομικών συνθηκών, οι εγχώριες επιχειρηματικές συνθήκες δεν είναι ελπιδοφόρες. Θεωρείται πιθανό ότι, οι επιχειρηματίες στη χώρα μας, εμφανίζουν πλέον αυξημένα αισθήματα φόβου για την αποτυχία και αυτό τους αποτρέπει από οποιαδήποτε ενέργεια ανάληψης ρίσκου (Wagner & Sternberg, 2004; Giotoroulos et al., 2017).

Η ανωτέρω υπόθεση επιβεβαιώνεται από τα αποτελέσματα ερευνών του GEM, καθώς τα ποσοστά των θετικών απαντήσεων απέναντι στην αίσθηση του φόβου για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων παρουσίασαν αύξηση από 68,6% επί του εξεταζόμενου πληθυσμού (έτος 2011) σε 70,4% (έτος 2013) (πίνακες 3 & 4 παραρτήματος Ι). Το γεγονός ότι κάποιος από φόβο δεν επιλέγει την εκκίνηση επιχειρηματικής δραστηριότητας συνιστά αρνητικό παράγοντα για την βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος στη χώρα μας. Βέβαια, οφείλει να αναφερθεί και η άλλη πλευρά, όπου η υπεραισιοδοξία ή το αυξημένο αίσθημα της ανάγκης για επιτυχίες, ενώ οδηγεί κάποιους ανθρώπους στην επιχειρηματική δράση, δεν εξασφαλίζει την επιτυχία στα επιχειρηματικά τους βήματα (Shane & Venkataraman, 2000).

4.2 ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Τα στοιχεία μελετών του Διεθνή μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού ‘Endeavor Greece’ (2017b) δείχνουν ότι, κατά το διάστημα 2012-2016, οι συστάσεις επιχειρήσεων μειώθηκαν

κατά 33%, ενώ οι διαγραφές μειώθηκαν μόνο κατά 13%. Σε όλους του κλάδους, κατά την περίοδο 2012 – 2016 υπήρξαν μειώσεις στο πλήθος των συστάσεων επιχειρήσεων, με εξαίρεση τους κλάδους του τουρισμού και των ιατρικών υπηρεσιών, που παρουσίασαν αύξηση κατά 31% και 9% αντίστοιχα.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να τονιστεί ξανά, την αναγκαιότητα δημιουργίας, όχι απλά νέων επιχειρήσεων, αλλά επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης, που θα έχουν τη δυνατότητα αύξησης της απασχόλησης, ώστε να αρχίσει η αληθινή έξοδος από την κρίση (Giotopoulos et al., 2017). Παρόλο τους οικονομικούς περιορισμούς της κρίσης και τις προβλέψεις ότι η Ελλάδα θα χρειαστεί 25 χρόνια αναδιαρθρώσεων και μεταρρυθμίσεων για να βγει από αυτήν (Endeavor Greece, 2015), το γεγονός παραμένει ότι οι «υψηλής – ποιότητας νεοσύστατες επιχειρήσεις (high - quality start-ups)» (Fritsch & Schröter, 2009) ή αλλιώς οι ραγδαία αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις (Wong et al., 2005), ασκούν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ανάπτυξη και την απασχόληση.

Τα αποτελέσματα ερευνών του Παγκόσμιου Παρατηρητήριου Επιχειρηματικότητας (GEM, ENTREPRENEURIAL BEHAVIOUR AND ATTITUDES, Measured via the GEM Adult Population Survey) επί του πληθυσμού ηλικίας 18-64 στη χώρα μας, κατέληξαν στα παρακάτω συμπεράσματα (γράφημα 3 του παραρτήματος D):

A) Το ποσοστό του πληθυσμού, ηλικίας 18-64, που ήταν δυνητικοί επιχειρηματίες και πιθανότατα επρόκειτο να ξεκινήσουν μία επιχείρηση κατά τα επόμενα τρία χρόνια, μειώνεται από το έτος 2009 έως και το έτος 2013, αυξάνεται μόνο το έτος 2014 και έπειτα μειώνεται ξανά. Οι επιχειρηματικές προθέσεις (entrepreneurial intentions) δείχνουν γενικά να μην παρουσιάζουν τάσεις βελτίωσης.

B) Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 που υπήρξαν, είτε επίδοξοι επιχειρηματίες ή ιδιοκτήτες μίας νέας επιχείρησης (ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων που επεξηγείται παρακάτω – κεφάλαιο 4.6), παρουσιάζει από το έτος 2009 σχεδόν τις ίδιες τάσεις (διαχρονική μείωση, με εξαίρεση τα έτη 2011 και 2014 που παρουσιάζει αυξήσεις).

Γ) Αντίθετα, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 που ήταν ιδιοκτήτες μίας ήδη εγκατεστημένης επιχείρησης (η επιχείρηση λειτουργεί για περισσότερο από 42 μήνες), τείνει να αυξάνεται. Συγκεκριμένα, μετά την μεγάλη πτώση που παρουσιάστηκε κατά το έτος 2012 από τα επίπεδα περίπου 15% που ήταν σταθερά κατά την τριετία 2009-2011, έπειτα αυξάνεται συνεχώς έως το έτος 2016. Βέβαια, στη διαμόρφωση αυτού του ποσοστού, σημαντικό ρόλο έχει το υψηλό ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων της ελληνικής οικονομίας.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του OECD (2017b) τα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων (ανδρών και γυναικών) που δεν έχουν υπαλλήλους, από το έτος 2008 που ξεκίνησε η

παγκόσμια οικονομική κρίση αυξάνονται σχεδόν κατά μία ποσοστιαία μονάδα ετησίως, έως το έτος 2014, οπότε και μειώνονται, πιθανότατα εξαιτίας των κεφαλαιακών περιορισμών (πίνακας 5 του παραρτήματος Ι). Από την άλλη, διαφορετικές τάσεις, μακροχρόνια μείωση και/ή μεγάλες διακυμάνσεις αυξομειώσεων, ακολουθούν τα ποσοστά των αυτοαπασχολούμενων που προσλαμβάνουν υπαλλήλους. Τα δεδομένα για τη χώρα μας, δείχνουν ότι τα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων (ανδρών) με υπαλλήλους μειωνόταν από το έτος 2008 έως και το έτος 2014, αλλά μετά παρουσίασαν μικρή αύξηση (πίνακας 6 του παραρτήματος Ι). Η μικρή συμβολή των νεοσύστατων επιχειρήσεων στην αύξηση της απασχόλησης, την στιγμή που διαθέτουν τεράστια δυναμική, αποτελεί ένα από τα δυσμενή αποτελέσματα της κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ίσως, αυτό να πηγάζει από την δυσχερή απόρροια, ιδιαίτερα έντονης για τη χώρα μας, της αδυναμίας εύρεσης επιχειρηματικών κεφαλαίων για την (ιδία) χρηματοδότηση της έναρξης και λειτουργίας επιχειρήσεων με αναπτυξιακές δυνατότητες (OECD, 2016).

4.3 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Για την εκτίμηση του επιπέδου ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας σε όρους επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ως αντιπροσωπευτικοί δείκτες μπορούν να θεωρηθούν το πλήθος των νεοσύστατων επιχειρήσεων (Kasseeah, 2016; Audretsch & Thurik, 2001), η μεταβολή στο άνοιγμα - κλείσιμο νέων επιχειρήσεων (Net Business Population Growth) και η μεταβολή στον αριθμό επιχειρήσεων κατά τάξεις μεγέθους (με βάση τον αριθμό εργαζομένων που απασχολούν) (OECD, 2008a).

Σύμφωνα με τα δεδομένα του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Γ.Ε.ΜΗ, 2017), κατά τα έτη 2014 έως 2016, παρατηρείται μείωση των συστάσεων νέων επιχειρήσεων (Πίνακας 2)¹. Ενδιαφέρον επίσης, είναι το εύρημα ότι παρόλο που κατά τη διάρκεια του έτους 2015 άνοιξαν περισσότερες επιχειρήσεις σε σχέση με εκείνες που έκλεισαν, κατά τη διετία 2014-2015, ο ρυθμός δημιουργίας νέων επιχειρήσεων μειώθηκε ακόμη περισσότερο σε σχέση με τη διετία 2013-2014. Η πτώση των συστάσεων εμπορικών επιχειρήσεων, αλλά και η εκ νέου απογείωση των διαγραφών, που είχαν αρχίσει να βελτιώνονται (μειωνόταν με την πάροδο του χρόνου) είναι επίσης αρκετά έντονες μέχρι και το τέλος του έτους 2016.

¹ Βλέπε επίσης γραφήματα 4 και 5 στο παράρτημα Ι

Πίνακας 2: Άνοιγμα νέων & διαγραφές εμπορικών επιχειρήσεων (έτη 2012-2016)

ΕΤΟΣ	Νέες συστάσεις επιχειρήσεων	Νέες διακοπές/διαγραφές επιχειρήσεων	Καθαρή Μεταβολή (Συστάσεις - Διαγραφές)	Ρυθμός μεταβολής συστάσεων (%) ανά διετία
2012	42.794	41.059	1.735	-
2013	43.206	39.425	3.781	0,96
2014	37.263	37.600	-337	-13,75
2015	30.624	28.203	2421	-17,81
2016	29.475	35.337	-5.862	-3,75

Πηγή: Στοιχεία Γενικού Εμπορικού Μητρώου, 2017

Όσον αφορά στην μεταβολή του αριθμού επιχειρήσεων που απασχολούν εργαζομένους με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου, τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα μέσω του πληροφοριακού συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ»¹, δείχνουν μία ελάχιστα πιο αισιόδοξη εικόνα.

Για το χρονικό διάστημα 2013-2016, ο αριθμός των επιχειρήσεων και ο αριθμός των εργαζομένων κατά έτος αυξάνει (Πίνακας 3). Η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση στο πλήθος των επιχειρήσεων πραγματοποιείται κατά τη διετία 2013-2014 (περίπου 9%), ενώ τις επόμενες δύο διετίες η μεταβολή είναι της τάξεως 4-5%. Παρομοίως, η ποσοστιαία αύξηση του αριθμού των εργαζομένων κατά έτος μειώνεται, ξεκινώντας από μία βελτίωση κατά 11,7% το έτος 2014 και καταλήγει σε αύξηση για το έτος 2016 κατά 5,10%.

Πίνακας 3: Αριθμός επιχειρήσεων και εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου

ΕΤΗ & ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΤΗΣΙΑΣ ΜΕΤΑΝΟΛΗΣ	2013	2014	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	2015	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)	2016	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)
Επιχειρήσεις που απασχολούν εργαζόμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου (χωρίς τα παραρτήματα)	196.695,00	214.409,00	9,01	222.281,00	3,67	233.151,00	4,89
Επιχειρήσεις που απασχολούν εργαζόμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου (με τα παραρτήματα)	230.858,00	251.324,00	8,87	261.623,00	4,10	275.044,00	5,13
Σύνολο μισθωτών	1.371.450,00	1.531.179,00	11,65	1.619.845,00	5,79	1.702.524,00	5,10

ΠΗΓΗ: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ (Τμήμα Στρατηγικού Σχεδιασμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Εργασίας (ΕΡΓΑΝΗ) και Κοινωνικής Προστασίας), 2017

¹ Σχετικός σύνδεσμος <https://eservices.yeka.gr/>

Ακόμη, ενδιαφέρον είναι να εξεταστεί ο βαθμός εισόδου νέων επιχειρήσεων στους τρεις επικρατέστερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με τους Audretsch et al. (2004) ο ρυθμός εισόδου νέων επιχειρήσεων (entry rate) υπολογίζεται για κάθε κλάδο ως ο αριθμός των νέων επιχειρήσεων (επομένως η διαφορά του πλήθους τους μεταξύ δύο διαδοχικών ετών) προς το συνολικό αριθμό των υφισταμένων επιχειρήσεων του κλάδου κατά το έτος ίδρυσης. Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα των ειδικών τευχών του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) για τον αριθμό των επιχειρήσεων ανά κλάδο (έτη 2014-2016) και κατόπιν υπολογισμούς για τους ρυθμούς εισόδου, προκύπτει ότι ο κλάδος του λιανικού εμπορίου και ο κλάδος των υπηρεσιών εστίασης, παρουσιάζονται ως εκείνοι όπου, όλο και περισσότερες νέες επιχειρήσεις δημιουργούνται τα τελευταία χρόνια (πίνακας 7 του παραρτήματος Ι). Μάλιστα, το λιανικό εμπόριο μέσω διαδικτύου, αποτελεί έναν κλάδο που έχει παρουσιάσει μεγάλη αναπτυξιακή δυναμική, πρωτίστως για τους νέους (Endeavor Greece, 2017b).

Επιπρόσθετα, ο κλάδος με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων είναι διαχρονικά ο κλάδος του λιανικού εμπορίου (εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών) και ακολουθούν ο κλάδος των δραστηριοτήτων υπηρεσιών εστίασης (2^η θέση για τα έτη 2015-2016 και 3^η θέση για το έτος 2014) και ο κλάδος του χονδρικού εμπορίου (3^η θέση για τα έτη 2015 & 2016, 2^η θέση για το έτος 2014) (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2017).

Τέλος, σύμφωνα με τις πρόσφατες μελέτες του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017), για τον αριθμό των επιχειρήσεων με βάση τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν (έτη 2013-2016), παρατηρείται ότι περίπου το 88% - 90% επί του συνόλου των επιχειρήσεων απασχολούν 1-10 εργαζόμενους, ενώ δεύτερες στην κατάταξη έρχονται οι επιχειρήσεις που απασχολούν 11-50 εργαζόμενους (ποσοστό 8,3%-9,6% του συνόλου των επιχειρήσεων) στη χώρα μας (Παράρτημα Ι, Πίνακες 8^α, 8^β, 8^γ). Επίσης, για όλα τα έτη της περιόδου 2014-2016, η πλειοψηφία επί του συνόλου των επιχειρήσεων που έχουν εργαζομένους – μισθωτούς, ανήκει στον ιδιωτικό τομέα και έχουν τη νομική μορφή της ατομικής επιχείρησης.

4.4 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΧΑΡΤΗ

Με βάση τον Παγκόσμιο Δείκτη Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Index) του Παγκόσμιου Ινστιτούτου Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (Global Entrepreneurship and Development Institute (GEDI), 2017), η Ελλάδα παρουσιάζει σχετική βελτίωση κατά την

περίοδο 2015 - 2016 (Πίνακας 4). Όμως, το 2017, ο δείκτης παρουσιάζει μείωση κατά 7,5 μονάδες και η χώρα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις 10 χώρες με τις μεγαλύτερες πτώσεις στη βαθμολογία του δείκτη (Acs et al., 2017).

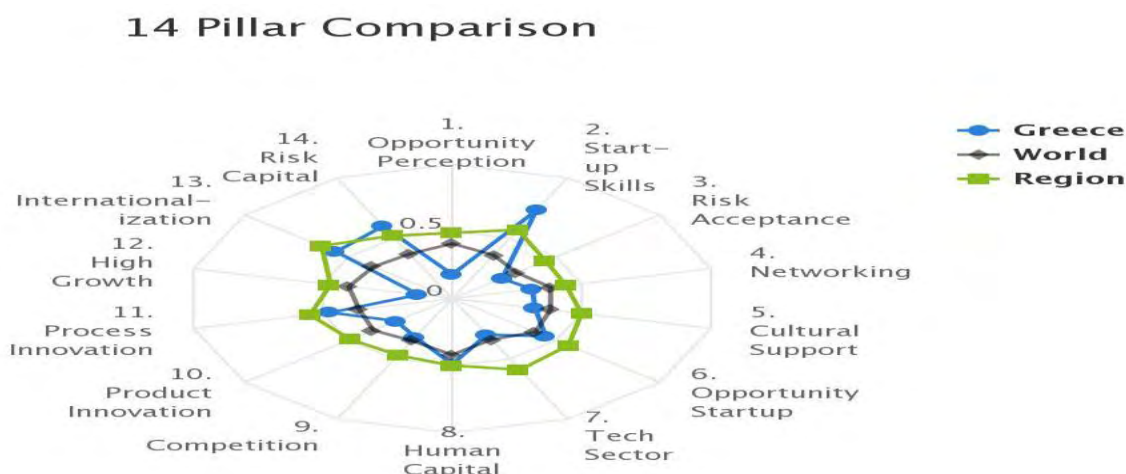
Πίνακας 4 : Διαχρονική εξέλιξη του Παγκόσμιου Δείκτη Επιχειρηματικότητας (GEI)

Global Entrepreneurship Index				
ΕΤΟΣ	2014	2015	2016	2017
ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ	37,8	42	42,1	34,6

Πηγή: GEDI: THE GLOBAL ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT INSTITUTE, 2017

Μελετώντας τις 14 διαστάσεις (πυλώνες), οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη σύνθεση του δείκτη (γράφημα 1), η χώρα υπολείπεται συγκριτικά με την Ευρώπη και με χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο, σε αρκετά κρίσιμα ζητήματα, όπως στη μεγέθυνση της οικονομίας, στην αντίληψη για τις επιχειρηματικές ευκαιρίες, στην αποδοχή του κινδύνου, στην αξιοποίηση της τεχνολογίας και στην επιχειρηματική κουλτούρα. Αντιθέτως, εμφανίζει υψηλότερες επιδόσεις (κατά φθίνουσα σειρά) στις δεξιότητες ίδρυσης νεοσύστατων επιχειρήσεων (start-ups), στη διαχείριση κεφαλαίου σε κίνδυνο και στη διεθνοποίηση.

Γράφημα 1: Διαστάσεις για τη σύνθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Επιχειρηματικότητας

ΔΙΑΣΤΑΣΗ	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ
High Growth	0,13
Opportunity Perception	0,18
Risk Acceptance	0,24
Product Innovation	0,27
Tech Sector	0,3
Networking	0,31
Competition	0,32
Cultural Support	0,32
Opportunity Startup	0,45
Process Innovation	0,47
Human Capital	0,49
Internationalization	0,56
Risk Capital	0,6
Start-up Skills	0,73

Πηγή: GEDI: THE GLOBAL ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT INSTITUTE, 2017 (<http://thegedi.org/countries/greece>)

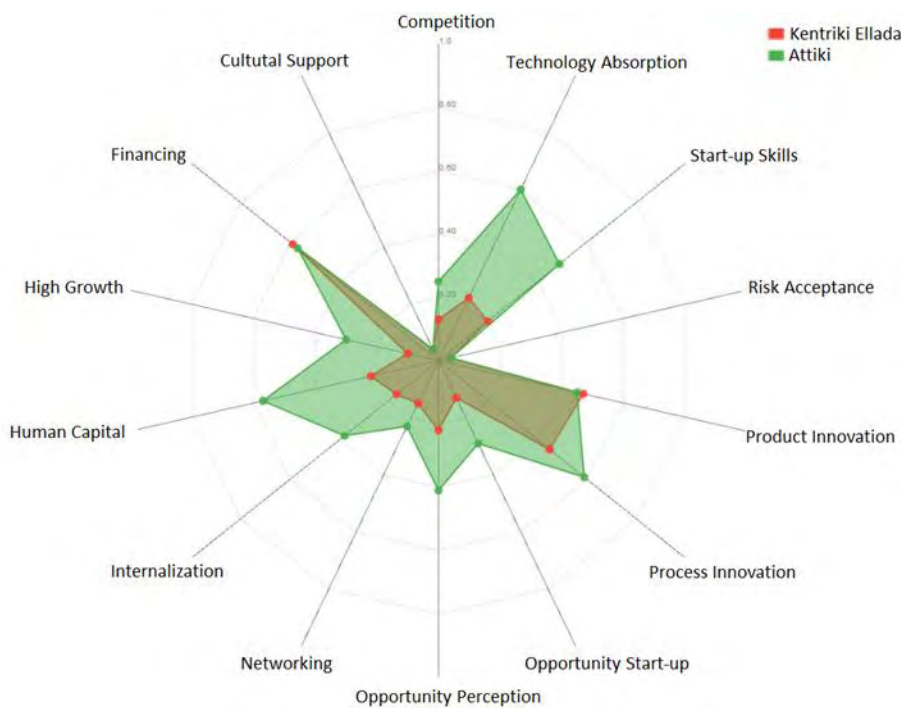
Παράλληλα, το Παγκόσμιο Ινστιτούτο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης προτείνει ένα δείκτη που επιτρέπει την αξιολόγηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε υποεθνικό επίπεδο κάθε χώρας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (GEDI, 2017). Σύμφωνα με τους Szerb et al., (2015), για την πραγματοποίηση εμπειρικών αναλύσεων δίνεται έμφαση σε κάποια από τις διαστάσεις της επιχειρηματικότητας (όπως η δημιουργία νέων επιχειρήσεων, τα ποσοστά ιδιοκτησίας μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχόλησης). Όμως, για την πληρέστερη εκτίμηση της συνεισφοράς της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη, είναι απαραίτητο να αναλυθούν και πτυχές του φαινομένου που είναι ποιοτικής φύσεως. Για αυτό το λόγο οι Szerb et al., (2015), ανέπτυξαν τον Δείκτη Επιχειρηματικότητας σε Περιφερειακό Επίπεδο (Regional Entrepreneurship and Development Index), στον οποίο είναι ενσωματωμένες μεταβλητές που διαφέρουν ανά υποεθνική περιοχή και αντανακλούν τις τοπικές εξωτερικότητες και τα αποτελέσματα της συγκέντρωσης, της διασύνδεσης και της διάχυσης. Με αυτό τον δείκτη οι κυβερνώντες έχουν τη δυνατότητα να εκτιμήσουν τον βαθμό επίδρασης των μέτρων που έχουν ληφθεί για κάθε περιφέρεια και να προχωρήσουν στη λήψη στοχευμένων διορθωτικών ενεργειών. Έτσι, εντός μίας χώρας είναι δυνατόν να εντοπιστούν δυνάμεις και αδυναμίες σε

περιφερειακό επίπεδο, προκειμένου να σχεδιαστούν περισσότερο αποτελεσματικά οι Περιφερειακές Στρατηγικές Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Η διαμόρφωση του δείκτη λαμβάνει υπόψη τους 14 πυλώνες (ως άνω), αλλά οι βαθμοί στον καθένα είναι αποτελέσματα ερευνών που έχουν διενεργηθεί σε περιφερειακό επίπεδο. Ο δείκτης έχει πρακτική εφαρμογή για την αξιολόγηση του προφίλ του επιχειρηματικού περιβάλλοντος μίας περιοχής (ισχυρά και αδύνατα σημεία) και για τη διενέργεια συγκριτικών αναλύσεων επί των επιδόσεων σε κάθε πυλώνα είτε εντός μίας περιφέρειας είτε μεταξύ δύο περιφερειών. Η εκτίμηση του δείκτη για την Περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας και για την Περιφέρεια Αττικής αποτυπώνεται στο γράφημα 2.

Γράφημα 2: Περιφερειακός Δείκτης Επιχειρηματικότητας - Σύγκριση Περιφερειών Κεντρικής Ελλάδος και Αττικής

	Attiki	Κεντρική Ελλάδα
Competition	0.25	0.13
Cultural Support	0.04	0.04
Financing	0.57	0.59
High Growth	0.30	0.10
Human Capital	0.57	0.22
Internationalization	0.38	0.17
Networking	0.23	0.15
Opportunity Perception	0.41	0.22
Opportunity Start-up	0.29	0.13
Process Innovation	0.59	0.45
Product Innovation	0.45	0.47
Risk Acceptance	0.04	0.04
Start-up Skills	0.49	0.20
Technology Absorption	0.60	0.22

Πηγή: GEDI, 2017, Regional Entrepreneurship and Development Index (<http://blogs.lse.ac.uk/redi/compare-regions/>)

Από τις επιδόσεις των δύο περιφερειών προκύπτει ότι η Περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας υπερτερεί και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από την Περιφέρεια Αττικής στα καινοτόμα προϊόντα και στην εξεύρεση πηγών χρηματοδότησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την εκτίμηση της διάστασης ‘Καινοτόμα Προϊόντα (Product Innovation)’ έχουν ενσωματωθεί μεταβλητές εκτίμησης του βαθμού μεταφοράς τεχνολογίας (σε επίπεδο εθνικού και περιφερειακού θεσμικού πλαισίου) και της δυναμικής δημιουργίας νέων προϊόντων (σε ατομικό επίπεδο). Επίσης, για την εκτίμηση της διάστασης ‘Χρηματοδότηση –Κεφάλαιο (Financing)’, έχουν χρησιμοποιηθεί μεταβλητές σχετικές με την λειτουργία των χρηματοπιστωτικών οργανισμών (σε επίπεδο θεσμικού πλαισίου) και ‘ανεπίσημων’ επενδύσεων σε αρχικό κεφάλαιο (σε επίπεδο ατόμου). Οι επιδόσεις, όσον αφορά στην αποδοχή του κινδύνου και στην ανάπτυξη μίας επιχειρηματικής κουλτούρας που θα υποστηρίζει τα εγχειρήματα, παρουσιάζουν τις χαμηλότερες τιμές και συγκλίνουν.

Τέλος, ιδιαίτερα σημασία για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, έχει η αντίληψη νέων επιχειρηματικών ευκαιριών. Για την Ελλάδα, με το ξεκίνημα της κρίσης έως το έτος 2011, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 που αντιλαμβάνεται καλές ευκαιρίες για το ξεκίνημα μίας επιχείρησης εμφανίζει ραγδαία πτώση, ενώ κατά την περίοδο 2011-2014 είχε αυξητικές τάσεις (γράφημα 3). Όμως, μεταξύ των ετών 2014-2016, παρατηρείται νέα πτωτική τάση (Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας, 2017).

Γράφημα 3: Ποσοστό του πληθυσμού με αντιλήψεις για νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, 2017

Από την παραπάνω ανάλυση, προκύπτει ότι η επιχειρηματική συμπεριφορά στη χώρα εμφανίζει σοβαρό μειονέκτημα όσον αφορά στην αναγνώριση ευκαιριών και αυτό αποτελεί αποθαρρυντικό γεγονός για την ανάπτυξη βασισμένη στην καινοτομία και στην γνώση. Για την δημιουργία επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης και εξαγωγικού προσανατολισμού σε περιόδους λιτότητας, σύμφωνα με τους Giotopoulos et al. (2017), η αντίληψη και αξιοποίηση των ευκαιριών που προκύπτουν από τις αλλαγές που συντελούνται στην αγορά, αποτελεί παράγοντα καθοριστικής σημασίας.

4.5 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΥΚΟΛΙΑΣ – ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Η θέληση για ανάληψη επιχειρηματικής δράσης επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις συνθήκες του περιβάλλοντος του κάθε επίδοξου επιχειρηματία. Γενικότερα, για την άνθηση της επιχειρηματικότητας, προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη του κατάλληλου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στο οποίο, για παράδειγμα, θα υπάρχουν διαύγεια και αποδοτικότητα στις διοικητικές διαδικασίες, απλότητα και ευελιξία στις διαδικασίες έναρξης/σύστασης επιχειρήσεων και θα είναι σε χαμηλά επίπεδα η διαφθορά, η γραφειοκρατία και τα κόστη (σε όρους χρήματος και ανθρωποωρών) κατά την είσοδο και έξοδο επιχειρήσεων (Kasseeah, 2016). Το ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον αποτελεί προϋπόθεση, όχι μόνο για την προσέλκυση νέων επενδύσεων, αλλά και για την ανάπτυξη των υφισταμένων (Metaxas et al., 2016). Και είναι οι επενδύσεις που είναι απαραίτητες για την μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας (Endeavor Greece, 2017a).

Για την αξιολόγηση ορισμένων πτυχών του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και συγκεκριμένα της θετικής ή αρνητικής επιρροής του εγχώριου κανονιστικού πλαισίου στη σύσταση και λειτουργία των επιχειρήσεων, η Παγκόσμια Τράπεζα (The World Bank) υλοποιεί το πρόγραμμα “Doing Business”. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, 190 οικονομίες, κατατάσσονται από το 1 έως το 190 ως προς τον βαθμό της ευκολίας για τη δημιουργία μίας μικρής έως μεσαίου μεγέθους επιχείρησης, σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο σε κάθε χώρα (The World Bank, 2017). Η διαχρονική μεταβολή της σειράς κατάταξης για κάθε χώρα, είναι, όμως, εν μέρει ενδεικτική των αποτελεσμάτων των μεταρρυθμίσεων που έλαβαν μέρος σε αυτήν, καθώς στην διαμόρφωση της κατάταξης συνεπικουρούν όλες οι χώρες μαζί (Kasseeah, 2016).

Η χώρα μας κατέχει την 61^η θέση για το έτος 2017, ενώ το 2016 βρισκόταν στην 58^η θέση. Χάνοντας 3 θέσεις, οι συνθήκες σύστασης επιχείρησης στην Ελλάδα – συγκριτικά με τις άλλες χώρες- χειροτέρεψαν (The World Bank, 2017).

Όμως, επειδή η ετήσια μεταβολή στην κατάταξη μίας χώρας δεν δίνει σαφή εικόνα για τον βαθμό και τον τρόπο με τον οποίο το επιχειρηματικό θεσμικό πλαίσιο άλλαξε, πρέπει επικουρικά να μελετώνται και οι αλλαγές στους επιμέρους τομείς για να γίνεται φανερό από που προκύπτουν εμπόδια (όπως υψηλά κόστη ή χρονοβόρες διαδικασίες) (International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2017).

Η κατάταξη στις επιδόσεις της χώρας για το έτος 2017 χειροτέρευσε (ενδεικτικά) στις εξής διαδικασίες (Βλέπε πίνακα 9 του παραρτήματος I):

- 1) εκκίνησης λειτουργίας των επιχειρήσεων (λήψη αδειών και διεκπεραίωσης διοικητικών εγγράφων, χρόνος και κόστος, ελάχιστο απαιτούμενο κεφάλαιο),
- 2) έκδοσης κατασκευαστικών αδειών και διενέργειας απαιτούμενων ποιοτικών ελέγχων
- 3) ηλεκτροδότησης των επιχειρήσεων και
- 4) διευθέτησης διενέξεων σε εφαρμογή των συμβάσεων στα δικαστήρια

Αντιθέτως, σημάδια βελτίωσης υπήρξαν για τη χώρα μας, κατά τη διετία 2016 – 2017, όσον αφορά στις ακολουθούμενες διαδικασίες απόκτησης (μέσω μεταβίβασης) και δήλωσης τίτλων ιδιοκτησίας (καταχώρηση ακίνητης περιουσίας) (The World Bank, 2017).

4.6 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Επειδή τα κίνητρα μεταξύ των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαφέρουν (ανάγκη – ευκαιρία), έχει σημασία να εξεταστεί η μεταξύ τους σχέση (γράφημα 4). Ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων (total early – stage entrepreneurial activity (TEA) rate) εκφράζει το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού (ηλικίας 18-64 ετών) που είτε βρίσκεται σε αρχικό στάδιο υλοποίησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (η επιχείρηση λειτουργεί λιγότερο από σαράντα δύο μήνες) είτε είναι σε στάδιο εκκόλαψης της επιχείρησης με άμεση πρόθεση ενάρξεώς της (Hessels et al., 2008).

Το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων για τους οποίους αποτέλεσε κίνητρο η αναγνώριση μίας ευκαιρίας (γράφημα 4) μειώνεται κατά τα πρώτα χρόνια εμφάνισης της κρίσης (2009-2012) και στη συνέχεια αυξάνεται μόνο κατά το έτος 2013, μετά το οποίο λαμβάνει τη μικρότερη τιμή του το έτος 2014 (30,5%) (Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2016). Από την άλλη, υπάρχει και η απαισιόδοξη εξέλιξη της επιχειρηματικότητας ανάγκης, η οποία σχεδόν τριπλασιάστηκε κατά τη διετία 2007-2008 και έκτοτε, παραμένει (μετά από αυξομειώσεις) σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

Γράφημα 4: Εξέλιξη κατανομής επιχειρηματικότητας ανάγκης και ευκαιρίας

Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Επίσης, συγκρίνοντας το ποσοστό της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων που έχει ως κίνητρο την ευκαιρία ως προς το ποσοστό της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων που προέκυψε από ανάγκη έως και το έτος 2015 (πίνακας 5), παρατηρείται ότι τα ποσοστά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων από ανάγκη, που εκφράζουν τους Έλληνες οι οποίοι δεν βρήκαν άλλη λύση βιοπορισμού, εμφανίζουν σημαντική μείωση το έτος 2007, ενώ η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας παρουσίασε, από την άλλη πλευρά, αύξηση. Έκτοτε ωστόσο (και με την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης), η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας εμφανίζει μικρότερες τιμές και η επιχειρηματικότητα ανάγκης προς την αντίθετη κατεύθυνση, σημαντικές αυξήσεις (με το υψηλότερο ποσοστό κατά το έτος 2014 στο 34,8%).

Πίνακας 5: Αναλογία επιχειρηματικότητας ευκαιρίας προς επιχειρηματικότητα ανάγκης

ΕΤΟΣ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας (% επιχειρηματιών αρχικών σταδίων)	48,30%	56,50%	39,30%	47,20%	38,60%	36,80%	32,10%	35,80%	30,50%	34,40%
Επιχειρηματικότητα ανάγκης (% επιχειρηματιών αρχικών σταδίων)	20,70%	9,60%	30,90%	26,20%	27,80%	25,40%	29,90%	23,50%	34,80%	22,30%
ΑΝΑΛΟΓΙΑ	2,33%	5,89%	1,27%	1,80%	1,39%	1,45%	1,07%	1,52%	0,88%	1,54%

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, Motivational Index, 2017
<http://www.gemconsortium.org/data/key-aps>

Όπως ήδη αναφέρθηκε (κεφάλαιο 3.2), σημαντικότερη είναι η επιχειρηματικότητα που ανθίζει σκόπιμα και μεθοδευμένα για την αξιοποίηση μίας ευκαιρίας έναντι της επιχειρηματικότητας ανάγκης. Η σπουδαία σημασία της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας

συνίσταται ως προς τον ρόλο που επιτελεί στην αύξηση της απασχόλησης και στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη (Johnson & Turner, 2006: 149). Σύμφωνα με τους Hessels et al. (2008) τα ποσοστά της επιχειρηματικότητας ανάγκης τείνουν να αυξάνουν, όσο λιγότερο αναπτυγμένη είναι μία χώρα και καθώς μεγαλώνουν τα ποσοστά ανεργίας και αυτό επιβεβαιώνεται στη περίπτωση της Ελλάδας την περίοδο της λιτότητας. Όμως, προτείνουν στους ασκούντες πολιτική να μην ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα ανάγκης, προκειμένου να υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτυχθούν η καινοτομία και το ύψος των εξαγωγών. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τους Giotopoulos et al. (2017), η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας με εξαγωγικό προσανατολισμό έχει περισσότερες πιθανότητες να αναπτυχθεί σε περιόδους οικονομικής κρίσης, δεδομένου ότι οι επίδοξοι επιχειρηματίες τείνουν να αναπτύσσουν «διασυνοριακές στρατηγικές» για την αξιοποίηση αναδυόμενων ευκαιριών παγκοσμίως.

Ο στόχος της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, καθιστά ακόμη πιο επίκαιρο το ζήτημα της διαμόρφωσης ενός περισσότερου κατάλληλου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ώστε να βελτιωθούν οι αντιλήψεις ότι υπάρχουν ευκαιρίες (Reynolds et al., 2002) και να αυξηθεί το επίπεδο των εξαγωγών, το οποίο παραμένει σε «κάτω από τα προ κρίσης επίπεδα» (Endeavor Greece, 2015).

Όσον αφορά στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας για το έτος 2015 (Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2016), η γυναικεία επιχειρηματικότητα αυξήθηκε στο 6% του συνολικού γυναικείου πληθυσμού, ενώ ανέρχονταν στο ποσοστό 5,8% κατά το έτος 2014, παρόλο που ο γενικός δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων υποχώρησε (το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που βρισκόταν το 2015 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας υποχώρησε στο 6,7% από 7,8% το 2014 - βλέπε γράφημα 3 του παραρτήματος Ι). Αυτό δηλώνει ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης είναι πιο έντονες στην ανδρική επιχειρηματικότητα και επιβεβαιώνεται από την μείωση της ανδρικής επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων από 9,9% στο σύνολο του ανδρικού πληθυσμού το έτος 2014 σε ποσοστό 7,5% το έτος 2015. Περίπου το 70% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων είναι μεγαλύτερο των 35 ετών και μάλιστα, σχεδόν το 30% αυτών ανήκουν στην ηλικιακή κλάση 45-54 ετών. Βέβαια, η συμμετοχή νεότερων ανθρώπων στην επιχειρηματικότητα, τείνει να γίνεται εντονότερη, εφόσον τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται και οι πιθανότητες μισθωτής απασχόλησης μειώνονται (Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2016).

4.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ιστορία έως τώρα, επιβεβαιώνει την σημαντική αρωγή της επιχειρηματικότητας προς την ανάπτυξη (Wong et al., 2005). Ο ρόλος της για την ανάπτυξη και για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αναγνωρίζεται πλέον τόσο σημαντικός, ώστε, το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνοχής, προορίζονται για την ενίσχυση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ειδικά, των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Szerb et al., 2015). Στα μέτρα της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής, είναι προϋπόθεση για τη λήψη χρηματοδότησης από τις Περιφέρειες, η ανάπτυξη στρατηγικών «έξυπνης εξειδίκευσης», καθώς και στρατηγικών για τη μείωση της ανεργίας των νέων (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2014).

Όμως, σύμφωνα με τους Petrakos et al. (2011), στην Ελλάδα δεν υπάρχει η «νοοτροπία» της επένδυσης στην εκπαίδευση, στην έρευνα και στην καινοτομία με σκοπό την ανάπτυξη. Όπως, διαπιστώνεται και από την παραπάνω ανάλυση, δεν υπάρχει αντιστοίχιση των σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Επίσης, επειδή λείπει το πνεύμα της συλλογικότητας και της συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, δεν είναι δυνατόν να ενισχυθεί η δικτύωση μεταξύ τους και να προκύψουν οφέλη από τις εξωτερικές οικονομίας κλίμακας (συνεργασίες ώστε να μοιράζονται τα κόστη της έρευνας, να υπάρχουν ροές πληροφοριών και λήψη ανατροφοδότησης, να πραγματοποιείται ανταλλαγή τεχνογνωσίας και άρρητης γνώσης) (Petrakos et al., 2011).

Επιπρόσθετα, όπως αναδεικνύει και η μελέτη του Ιδρύματος Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2016), την περίοδο της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας, παρατηρούνται αυξημένες τάσεις δημιουργίας επιχειρήσεων για λόγους βιοπορισμού και όχι με αφορμή τον εντοπισμό μίας ανεκμετάλλευτης ευκαιρίας. Στη μελέτη του ανωτέρω Οργανισμού για την εξέλιξη του δείκτη εκτίμησης του φόβου της αποτυχίας για την έναρξη επιχειρηματικής δράσης την περίοδο πριν και μετά την κρίση, διαπιστώθηκε ότι, ενώ την χρονική περίοδο 2003-2009 το ποσοστό του πληθυσμού που εξέφρασε φόβο ανέρχονταν κατά ανώτατο σε 56,9%, έκτοτε παραμένει σε ανώτερα επίπεδα από το μακροχρόνιο μέσο όρο (62,4%). Το αποτέλεσμα είναι ότι, ακόμη και όταν δημιουργούνται επιχειρήσεις, αυτές στη πλειοψηφία τους παρέχουν προϊόντα και υπηρεσίες χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Οι περισσότερες νέες επιχειρήσεις, εάν δεν κλείσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα, είναι περισσότερο πιθανό να μην διαθέτουν δυναμική για να αναπτυχθούν και να αυξήσουν τα επίπεδα απασχόλησης.

Επομένως, για να εκτελέσει η επιχειρηματικότητα τον ρόλο της, η ελληνική κοινωνία και όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς, οφείλουν να προχωρήσουν με πρόγραμμα σε κρίσιμες αναδιαρθρωτικές κινήσεις. Για περισσότερο ουσιαστικά αποτελέσματα, προτείνεται η

ανάληψη δράσεων, όπως η μείωση της γραφειοκρατίας (ώστε να απλοποιηθούν οι διαδικασίες έναρξης επιχειρήσεων), η καλλιέργεια νέων τάσεων (όπως η υιοθέτηση της νοοτροπίας για διαβίου μάθηση, που ενισχύει τις δεξιότητες, την αυτοπεποίθηση και την ικανότητα εντοπισμού κερδοφόρων ευκαιριών) και η οικοδόμηση ενός εκπαιδευτικού συστήματος που συνδέει την παραγόμενη γνώση με την απασχόληση σε τομείς συγκριτικού πλεονεκτήματος της χώρας μας. Την περίοδο της ύφεσης, οι μετασχηματισμοί στην αγορά είναι ιδιαίτερα έντονοι και μέσα σε ένα περιβάλλον αναταραχών, ο επιχειρηματίας που είναι σε εγρήγορση, θα είναι σε θέση να κάνει την αλλαγή μέσω της καινοτομίας, είτε σε όρους νέας τεχνολογίας είτε απλά με την εφαρμογή μίας νέας ιδέας.

Συμπερασματικά, εφόσον η εξωστρεφής επιχειρηματικότητα εντάσεως γνώσεως είναι υψίστης σημασίας, για όσο χρονικό διάστημα στην ελληνική οικονομία την μεγαλύτερη συμμετοχή έχουν οι μικρές επιχειρήσεις με εσωστρεφή προσανατολισμό (ο κλάδος του λιανικού εμπορίου είναι πρώτος στην κατάταξη), οι προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης και ενίσχυσης της απασχόλησης θα παραμένουν χαμηλές.

Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΟΛΟ**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ****5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

Στην παρούσα έρευνα, σκοπός είναι να διερευνηθεί πως μπορεί η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας δυνητικά να συνεισφέρει στη μείωση των επιπέδων ανεργίας την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Όπως προαναφέρθηκε κατά την εξέταση της σχέσης επιχειρηματικότητας και ανεργίας, η δημιουργία νέων επιχειρήσεων οδηγεί σε βελτίωση των επιπέδων απασχόλησης κατ' αρχήν βραχυπρόθεσμα. Όμως, είναι η μακροβιότητα των επιχειρήσεων που επιφέρει πολλαπλασιαστικά οφέλη στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Όσο περισσότερες επιχειρήσεις επιβιώνουν, δηλαδή όσο αναπτύσσονται τα επίπεδα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, τόσο αναμένεται, *ceteris paribus*, να αυξηθεί η ζήτηση για εργασία και επομένως, να μειωθεί η ανεργία. Για την ανάπτυξή τους, εκτός από την βελτίωση των μακροοικονομικών παραγόντων, είναι απαραίτητη και η διαμόρφωση περιβαλλοντικών συνθηκών που θα ενεργοποιήσουν με ορθολογικό τρόπο τους φιλόδοξους επιχειρηματίες.

Ειδικότερα, η εμπειρική έρευνα επικεντρώνεται σε δύο γειτονικές Περιφερειακές Ενότητες στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, της Ενότητας Μαγνησίας και της Ενότητας Λάρισας. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας αποτελεί από τις μεγαλύτερες σε όρους μεγέθους (έκτασης) περιφέρειες και βρίσκεται στο κέντρο της χώρας, διαθέτει μεγάλες προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης (Επιμελητήριο Λάρισας, 2017). Αποτελείται από πέντε Περιφερειακές Ενότητες: Λάρισας (πρωτεύουσα Λάρισα), Μαγνησίας (πρωτεύουσα Βόλος), Τρικάλων (πρωτεύουσα Τρίκαλα), Καρδίτσας (πρωτεύουσα Καρδίτσα) και Βόρειων Σποράδων (πρωτεύουσα Σκιάθος). Σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής Πληθυσμού – Κατοικιών 2011 της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ, 2017), η Περιφέρεια Θεσσαλίας ήταν η τρίτη Περιφέρεια με κριτήριο το μέγεθος του μόνιμου πληθυσμού στη χώρα μας. Η πρωτεύουσα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, αλλά και η μεγαλύτερη πόλη στην Περιφέρεια είναι η Λάρισα. Η δεύτερη πόλη, είναι ο Βόλος, που διαθέτει λιμάνι από το οποίο κάποιος μπορεί να ταξιδέψει στα νησιά των Βόρειων Σποράδων. Ενδιαφέρον είναι ότι, σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής (2011), οι Δήμοι Λαρισαίων και Βόλου συγκαταλέγονταν ανάμεσα στους δέκα μεγαλύτερους Δήμους της χώρας σε όρους μόνιμου πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2017).

Έμφαση δίδεται στην εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κατά την περίοδο της κρίσης και συγκεκριμένα, για το χρονικό διάστημα 2011-2016. Αφού εξαχθούν συμπεράσματα

για την πορεία των επιχειρηματικών δράσεων στις Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας, αυτά θα συνδυαστούν με τα δεδομένα της απασχόλησης – ανεργίας. Το επίκεντρο της διερεύνησης αφορά στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ως αντίκτυπο (impact) της επιχειρηματικής επίδοσης (entrepreneurial performance) σε σχέση με τους παράγοντες (determinants) που επικρατούν (OECD, 2008 (b)) στις δυο περιοχές. Ο στόχος εδώ είναι να προσεγγιστεί η επιχειρηματικότητα σε όρους απασχόλησης (occupational notion) και όχι αποκλειστικά υπό το πρίσμα της επίδειξης πρωτοποριακής επιχειρηματικής συμπεριφοράς (behavioral notion) (Sternberg, 2009). Η πρώτη έννοια της επιχειρηματικότητας, αφορά στο γεγονός της σύστασης και της λειτουργίας μίας επιχείρησης, αναλαμβάνοντας το σχετικό ρίσκο της διαχείρισης και σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο υπάγονται οι αυτοαπασχολούμενοι και οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων. Η συμπεριφοριστική έννοια της επιχειρηματικότητας, περιλαμβάνει τους καινοτόμους που έδρασαν για την εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας, καθώς επίσης και τους επιχειρηματίες που απασχολούνται ως μισθωτοί εντός επιχειρήσεων στις οποίες δεν είναι ιδιοκτήτες (Sternberg, 2009). Πρόκειται επομένως, για μία ευρεία προσέγγιση της επιχειρηματικότητας, ενώ, σύμφωνα με την εννοιολογική διάκριση, οι *αληθινοί επιχειρηματίες* «αποτελούν ένα μέρος» των *ιδιοκτητών επιχειρήσεων* (Carree et al., 2002).

Ωστόσο, στο πλαίσιο εμπειρικής έρευνας, ακόμη και εάν μελετηθούν τα χαρακτηριστικά των ιδιοκτητών επιχειρήσεων, είναι πολύ δύσκολο να ταξινομηθούν ξεκάθαρα σε μία από τις δυο προαναφερόμενες κατηγορίες (αληθινοί επιχειρηματίες ή διαχειριστές/ιδιοκτήτες). Ο λόγος είναι ότι οι περισσότεροι κατέχουν χαρακτηριστικά που τους κατατάσσουν και στις δύο κατηγορίες (Carree et al., 2002).

Κατά την ανάλυση των δεδομένων, *το υποκείμενο της έρευνας είναι οι επιχειρήσεις και δεν είναι εφικτό να πραγματοποιηθεί διάκριση μεταξύ καινοτόμων επιχειρήσεων και νέων επιχειρήσεων που απλώς αναπαράγουν τις διαδικασίες των υφισταμένων επιχειρήσεων του κλάδου τους. Χωρίς να παραβλέπεται η σπουδαιότητα του ρόλου της καινοτομίας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες ή της δημιουργίας επιχειρήσεων που θα επιφέρουν αλλαγές (Schumpeterian επιχειρηματικότητα), η παραδοχή εδώ συνίσταται ότι όλες οι νέες και ειδικά οι μικρές επιχειρήσεις, αναλαμβάνουν κινδύνους, διαχειρίζονται πόρους και εισάγουν στην αγορά κάτι 'νέο' (προϊόν, δομές, ιδέες), ακόμη και εάν αυτό ανεπαίσθητα διαφέρει από τα υπάρχοντα. Άλλωστε, στις δυτικές οικονομίες και στις ανατολικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, η έμφαση είναι γενικότερα στην δημιουργία νέων και μικρών επιχειρήσεων και οι χρηματοδοτήσεις δίδονται προς αυτή την κατεύθυνση (Carree et al., 2002). Ο λόγος είναι ότι, οι μικρές επιχειρήσεις συμβάλλουν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην ενίσχυση της απασχόλησης και της οικονομικής δραστηριότητας (Deakins & Freel, 2007: 86-92).*

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012), οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις δημιούργησαν το 85% των καθαρών νέων θέσεων εργασίας μεταξύ των ετών 2002-2010. Όπως αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «οι νέες επιχειρήσεις είναι υπεύθυνες για τη συντριπτική πλειοψηφία των νέων θέσεων εργασίας». Σημαντική συμβολή έχει ειδικά ο τομέας των επιχειρηματικών υπηρεσιών που, από μόνος του, δημιουργεί πάνω από το 27% των νέων θέσεων εργασίας. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η εντονότερη τάση δημιουργίας μικρών επιχειρήσεων (που ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα) προέκυψε σε αντικατάσταση της μέχρι τότε συγκέντρωσης των επιχειρήσεων, δηλαδή στην εξασθένιση της παρουσίας ενός μικρού αριθμού από μεγάλες επιχειρήσεις (Carree et al., 2002; Deakins & Freel, 2007: 317).

Τέλος, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για την ενίσχυση της υπόθεσης ότι υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ επιχειρηματικότητας και ανεργίας, είναι η προσέγγιση των Acs & Armington (2003 (b)). Οι ανωτέρω συγγραφείς μελέτησαν για την περίοδο 1991-1996 την σχέση μεταξύ επιχειρηματικής δραστηριότητας και οικονομικής ανάπτυξης σε όρους απασχόλησης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα αποτελέσματα της εμπειρικής τους μελέτης, ανέδειξαν την πολλαπλασιαστική συμβολή των νέων επιχειρήσεων στην απασχόληση συγκριτικά με την επέκταση υφιστάμενων επιχειρήσεων η οποία πραγματοποιείται με σκοπό την δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Ένα άλλο, σημαντικό εύρημά τους, είναι ότι, ενώ η δημιουργία νέων επιχειρήσεων στον κλάδο της μεταποίησης (manufacturing sector) δεν ενισχύει την τοπική απασχόληση, το αντίθετο ισχύει όσον αφορά στην ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στους υπόλοιπους κλάδους. Γενικότερα, το αποτέλεσμα των μελετών των Acs & Armington (2003 (b)), είναι ότι οι περιοχές, στις οποίες δραστηριοποιούνται πολλές μικρότερες επιχειρήσεις (σε σχέση με εκείνες όπου δραστηριοποιούνται λίγες και μεγαλύτερες), είναι σε θέση να προωθήσουν περισσότερο την τοπική ανάπτυξη.

Στις περιφερειακές ενότητες Λάρισας (κυρίως) και Μαγνησίας, κατά τη δεκαετία του '90, οι οικονομικές δραστηριότητες των τοπικών επιχειρήσεων ήταν περισσότερο συγκεντρωμένες στο τριτογενή τομέα, καθώς στο δευτερογενή τομέα επικράτησαν οι τάσεις αποβιομηχανοποίησης (deindustrialization) και επίσης, ενισχύθηκαν οι προσπάθειες ίδρυσης μικρών επιχειρήσεων στο εμπόριο και στις υπηρεσίες (Metaxas & Kallioras, 2004).

5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η εκτίμηση του επιπέδου επιχειρηματικής ανάπτυξης αποτελεί ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα τόσο σε εθνικό επίπεδο, πόσο μάλλον σε υποεθνικό. Ο λόγος είναι ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα φαινόμενο με πολλές διαστάσεις (αντίληψη ευκαιριών, ανάληψη κινδύνων, δημιουργία νέων επιχειρήσεων, επέκταση των υφισταμένων) και επιφέρει αντίστοιχα, διαφορετικά αποτελέσματα (την αντικατάσταση των παλιών μεθόδων παραγωγής, προϊόντων, αγορών από νέα η αλλιώς την ‘δημιουργική καταστροφή’, καθώς επίσης, την δημιουργία αξίας, νέων θέσεων εργασίας και καινοτομίας).

Όταν ο ορισμός της επιχειρηματικότητας πραγματοποιείται σε θεωρητική βάση, τότε δεν είναι ρεαλιστικά εφικτό να εκτιμηθεί το υφιστάμενο επίπεδο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε μία περιοχή (Bianchi & Biffignandi, 2009; OECD (c), 2017). Επειδή η επιχειρηματικότητα είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί με συγκεκριμένες μεταβλητές, όταν το ζητούμενο είναι η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου, απαιτείται ένας λειτουργικός ορισμός των εννοιών που εμπεριέχονται σε αυτό (Wennekers & Thurik, 1999; Sternberg, 2009). Οι περισσότερες εμπειρικές έρευνες, συνήθως, χρησιμοποιούν μέτρα που στηρίζονται σε μία ή ορισμένες από τις ανωτέρω διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, όπως είναι ο ρυθμός δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων ή το ποσοστό των ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων (Godin et al., 2008).

Κατά συνέπεια, εφόσον η επιχειρηματικότητα είναι ένα πολύπλευρο φαινόμενο και επειδή δεν υπάρχει γενικά ένας ευρέως αποδεκτός δείκτης εκτίμησης του επιπέδου της επιχειρηματικής δραστηριότητας (δηλαδή του επιπέδου ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας), τα χρησιμοποιούμενα μεγέθη διαφοροποιούνται ανάλογα με τις πτυχές του φαινομένου της επιχειρηματικότητας, στις οποίες κάθε έρευνα εστιάζει.

Στην παρούσα εργασία, με γνώμονα τον ορισμό που ήδη δόθηκε στην επιχειρηματικότητα, οι δείκτες εκτίμησης της τοπικής επιχειρηματικής δραστηριότητας θα πρέπει να είναι σε όρους δημιουργίας μιας νέας επιχείρησης (με ή χωρίς άλλους υπαλλήλους πλην του επιχειρηματία) και μεγέθυνσης ή κλεισίματος των εγκατεστημένων επιχειρήσεων.

Σε πρώτο στάδιο, σε κάθε μία από τις δύο Περιφερειακές Ενότητες, στόχος είναι να εκτιμηθούν τα επίπεδα ανεργίας και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης. Ειδικότερα, η περίοδος εξέτασης αφορά στο χρονικό διάστημα 2011-2016. Χρησιμοποιώντας στοιχεία των Επιμελητηρίων για τις επιχειρήσεις κάθε Περιφερειακής Ενότητας, εκτιμάται διαχρονικά η εξέλιξη των επιπέδων επιχειρηματικής ανάπτυξης ξεχωριστά για κάθε Ενότητα και συγκριτικά και για τις δύο. Στη συνέχεια,

λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της έρευνας εργατικού δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής μελετάται αντίστοιχα η εξέλιξη της ανεργίας για τους Νομούς Μαγνησίας και Λάρισας κατά την εξεταζόμενη περίοδο (δεδομένου ότι δεν εντοπίστηκαν αξιόπιστα δεδομένα ανεργίας ούτε ανά Περιφερειακή Ενότητα ούτε ανά τομέα προηγούμενης απασχόλησης των ανέργων).

Σε δεύτερο στάδιο, η προσοχή στρέφεται στον εντοπισμό εκείνων των μεταβλητών του περιβάλλοντος που – ως ρυθμιστές- ασκούν επίδραση στην κατεύθυνση της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και παράλληλα, της αύξησης της απασχόλησης στη Λάρισα και στη Μαγνησία. Επειδή υπάρχει το ενδεχόμενο ότι, ενώ οι δύο (υπό εξέταση) περιοχές εμφανίζουν παρόμοια ένταση στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, ωστόσο, τα αποτελέσματα αυτών των δράσεων να είναι διαφορετικά σε σχέση με τη μείωση της ανεργίας, κρίνεται ως ένα βαθμό αναγκαίο να συνυπολογιστούν στη μελέτη και ορισμένοι κρίσιμοι παράγοντες του εκάστοτε τοπικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος (Sternberg, 2009).

5.3 ΕΠΙΛΟΓΗ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ & ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για την επιλογή δεδομένων επί των επιχειρήσεων που να είναι έγκυρα για την σύνθεση δεικτών και ταυτόχρονα αξιόπιστα για την εξαγωγή συμπερασμάτων, προκρίθηκαν τα στοιχεία που τηρούνται στα Μητρώα των Επιμελητηρίων Λάρισας και Μαγνησίας. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι τα Επιμελητήρια τηρούν ποσοτικά δεδομένα και δεν παρακολουθούν ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων (το γεγονός αυτό αποτελεί ένα επιπλέον εμπόδιο στη διάκριση μεταξύ καινοτόμων επιχειρήσεων οποιασδήποτε μορφής και πανομοιότυπων επιχειρήσεων - για την οποία διάκριση, πραγματοποιήθηκε η σχετική αναφορά παραπάνω).

Σε συνέχεια συνάντησης με στέλεχος του Επιμελητηρίου Μαγνησίας, προέκυψε ότι τα διαθέσιμα στοιχεία που συνάδουν με το πεδίο ενδιαφέροντος της παρούσας έρευνας, αφορούν στις ημερομηνίες ίδρυσης στη ΔΟΥ ή εγγραφής στα Επιμελητήρια και στις ημερομηνίες διαγραφής από τα Επιμελητήρια ή διακοπής ΔΟΥ, των επιχειρήσεων των υπό εξέταση περιοχών. Επιπλέον, υπήρχε η δυνατότητα παροχής δεδομένων για την έδρα των επιχειρήσεων, την κατάστασή τους (ενεργή/διαγραμμένη) και τέλος, για τους τομείς δραστηριοποίησής τους σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που πραγματοποιούν τα Επιμελητήρια (Υπηρεσιών, Εμπορικό, Τουριστικό, Μεταποιητικό). Κατόπιν καθοδήγησης του στελέχους κατά την επεξήγηση των συμπληρωμένων αρχείων, η πιο αποτελεσματική προσέγγιση ήταν να αντληθούν στοιχεία από τα πεδία «Ημερομηνία Ίδρυσης στην εφορία» και «Ημερομηνία Διακοπής ΔΟΥ» μετά το πέρας κάθε έτους, γιατί κάποιες φορές το Επιμελητήριο ενημερώνει τα αρχεία του μαζικά. Για παράδειγμα, επισημάνθηκε ότι, για να εξεταστεί το πλήθος των

διαγραφών κατά το έτος 2010, χρησιμοποιώντας δεδομένα του πεδίου «Ημερομηνία Διαγραφής», θα έπρεπε, για να είναι περισσότερο ακριβή τα αποτελέσματα, να συνδυαστούν τα ανωτέρω στοιχεία με τα δεδομένα από το πεδίο «Αιτία Διαγραφής» που έχουν ένδειξη «ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ TAXIS», καθώς στις 27/5/2010 καταχωρήθηκαν μαζικά πολλές διαγραφές σε συνέχεια ενημέρωσης του Μητρώου με στοιχεία της εφορίας. Εφόσον, λοιπόν, ήταν προτιμητέο για λόγους αποφυγής πιθανού σφάλματος να χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία από τα πεδία «Ημερομηνίες Ίδρυσης» και «Ημερομηνία Διακοπής ΔΟΥ» και μετά τη λήξη κάθε έτους, η επεξεργασία των δεδομένων από τα Μητρώα πραγματοποιήθηκε έως τις 31/12/2016, σύμφωνα με τα δεδομένα αυτών των πεδίων.

Η δυσάρεστη διαπίστωση, που προκαλεί σημαντικό πρόβλημα στην υλοποίηση της παρούσας έρευνας, είναι ότι δεν υπάρχουν αξιοποιήσιμα στοιχεία για την απασχόληση στις τοπικές επιχειρήσεις. Τα Επιμελητήρια δεν ενημερώνονται άμεσα (ή και σχεδόν ποτέ) για την πρόσληψη και απασχόληση υπαλλήλων από τα μέλη τους.

Στη συνέχεια, πριν την ανάλυση των δεδομένων, διενεργήθηκε το πρώτο και βασικό βήμα που είναι ο έλεγχός τους. Κατά την πρώτη παρατήρηση των αρχείων των Μητρώων με το σύνολο των επιχειρήσεων, διαπιστώθηκε ότι και στις δύο βάσεις δεδομένων υπήρχαν πολλά κενά στις ημερομηνίες. Ακόμη, όσον αφορά στη βάση δεδομένων του Επιμελητηρίου Μαγνησίας, υπήρχαν και στοιχεία για τις επιχειρήσεις των Βόρειων Σποράδων¹, τα οποία θεωρήθηκε απαραίτητο να αφαιρεθούν, προκειμένου να μην αλλοτριωθούν τα στοιχεία των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων για την Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας (συνολικά πρόκειται για 5.272 καταχωρήσεις επιχειρήσεων που ανήκουν στις Βόρειες Σποράδες).

Ειδικότερα, για την επεξεργασία των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν οι κάτωθι ενέργειες:

- Με φίλτρο στο πεδίο «Ημερομηνία Διακοπής ΔΟΥ» εντοπίστηκαν τα κενά (χωρίς συμπληρωμένες τιμές). Στη συνέχεια, στα αρχεία δεδομένων, όπου υπήρχαν κενά στην «Ημερομηνία διακοπής ΔΟΥ», αλλά όχι στην «Ημερομηνία Διαγραφής», καταχωρήθηκε στην στήλη «Ημερομηνία διακοπής ΔΟΥ», το έτος που αναφερόταν στην στήλη «Ημερομηνία Διαγραφής». Ταυτόχρονα, για αυτές τις επιχειρήσεις ελέγχθηκε ότι υπήρχε η ένδειξη 'Διαγραμμένη' στη στήλη «STATUS».
- Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε για την κάλυψη των κενών στο πεδίο «Ημερομηνία Ίδρυσης», χρησιμοποιώντας τα στοιχεία από το πεδίο «Ημερομηνία εγγραφής» και από το πεδίο «STATUS_Ενεργή».

¹ Υπήρχαν στοιχεία για τις επιχειρήσεις στη Σκιάθο, στη Σκόπελο και στην Αλόνησο στο πλαίσιο της τήρησης στοιχείων στο Μητρώο του Επιμελητηρίου σε επίπεδο Νομού Μαγνησίας.

- Στο αρχείο του Επιμελητηρίου Λάρισας, θέτοντας τα εξής ταυτόχρονα φίλτρα, στη στήλη «STATUS» την ένδειξη ‘ΔΙΑΓΡΑΜΜΕΝΗ’ & ‘ΔΙΑΚΟΠΗ ΔΟΥ’, στη στήλη «Ημ/νία Διαγραφής», μόνο τα κενά και στη στήλη «Ημ/νία Διακοπής Δ.Ο.Υ.», μόνο τα κενά, δεν ήταν δυνατόν να διαμορφωθεί άποψη για 360 επιχειρήσεις, εάν πραγματικά και πότε διαγράφηκαν. Όμως, προσθέτοντας και τέταρτο φίλτρο στη στήλη «ΑΙΤΙΑ ΔΙΑΓΡΑΦΗΣ» ώστε να εμφανίζονται μόνο τα κενά της ανωτέρω στήλης, τότε κατέληξαν σε 345 οι επιχειρήσεις. Αυτό οδηγεί στην παραδοχή ότι πιθανότατα αυτές οι 345 επιχειρήσεις λανθασμένα καταχωρήθηκαν στις διαγραμμένες, επειδή εμφανίζουν ταυτόχρονα κενά στις στήλες «Ημ/νία Διαγραφής - Αιτία Διαγραφής - Ημ/νία Διακοπής Δ.Ο.Υ.». Επομένως, μετατράπηκαν από «STATUS» ‘Διαγραμμένη’ σε ‘Ενεργή’. Στο αρχείο του Επιμελητηρίου Μαγνησίας, οι αντίστοιχες περιπτώσεις ήταν μόνο για 10 καταχωρήσεις.
- Ακόμη, όπου διαπιστώθηκαν ταυτόχρονα κενά δεδομένα στα πεδία «Ημερομηνία Ίδρυσης» - «Ημερομηνία Εγγραφής» - «Ημερομηνία Διακοπής ΔΟΥ» - «Ημερομηνία Διαγραφής» - «STATUS», κρίθηκε αναγκαίο να διαγραφούν οι καταχωρήσεις, καθώς δεν επιτρεπόταν η διασταύρωση των δεδομένων για εξαγωγή αποτελεσμάτων.
- Επομένως, για τα στοιχεία του Μητρώου του Επιμελητηρίου Λάρισας από ένα σύνολο 58.388 καταχωρήσεων, μετά την επεξεργασία των δεδομένων για αποφυγή σφαλμάτων και πριν την εκτίμηση των δεικτών, το πλήθος των καταχωρήσεων διαμορφώθηκε σε 58.210 (οι 178 διαγραφές καταχωρήσεων αποτελούν το 0,3% επί του αρχικού συνόλου δεδομένων). Επίσης, αντίστοιχα, το αρχικό πλήθος δεδομένων του Επιμελητηρίου Μαγνησίας (χωρίς τα στοιχεία για τις επιχειρήσεις της Περιφερειακής Ενότητας Σποράδων) ανέρχονταν σε 43.801 και μετά τις διαγραφές ασαφών καταχωρήσεων ανήλθε σε 43.502 (οι 299 διαγραφές καταχωρήσεων αντιστοιχούν σε 0,6% επί του αρχικού συνόλου δεδομένων).

Τέλος, χρησιμοποιήθηκαν συμπληρωματικά δεδομένα και από άλλες πηγές, όπως τα στοιχεία για τον πληθυσμό και την συνολική απασχόληση (ετησίως) της βάσης δεδομένων του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.

5.3.1 ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Για την εκτίμηση της ανεργίας κατά την περίοδο 2011-2016, είναι απαραίτητη η χρήση δευτερογενών δεδομένων που να επιτρέπουν την παρατήρηση της διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου.

Κατά τη αναζήτηση πηγών, δεν κατέστη δυνατή η εύρεση διαθέσιμων και αξιόπιστων δεδομένων για τα επίπεδα ανεργίας στις δύο Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας (ούτε ανά τομέα δραστηριοτήτων). Η επίσημη πηγή για την διαχρονική παρακολούθηση της αγοράς εργασίας είναι η ετήσια έρευνα εργατικού δυναμικού η οποία είναι πλήρως εναρμονισμένη με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία (Κανόνες 1372/2007, 2257/2003, 1991/2002). Όπως αναφέρει η ΕΛΣΤΑΤ, «Οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις είναι οι «χαμηλότερες» γεωγραφικά περιοχές για τις οποίες δημοσιεύονται αποτελέσματα. Αποτελέσματα σε κατώτερο γεωγραφικό επίπεδο δε δημοσιεύονται διότι, λόγω μικρού πληθυσμού και μεγέθους δείγματος, οι εκτιμήσεις σε αυτές τις περιοχές συνοδεύονται από ιδιαίτερα μεγάλα δειγματοληπτικά σφάλματα». Κατά συνέπεια, ως εναλλακτική λύση για την προσέγγιση της ανεργίας στις δύο περιοχές μελέτης, χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα για το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας σε επίπεδο Νομού, θεωρώντας ότι, οι μετρήσεις και η εξέλιξη της ανεργίας σε κάθε νομό επηρεάζονται έντονα από την επικρατούσα κατάσταση στο κεντρικό αστικό κέντρο τους.

5.3.2 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με τον Acs (2006), ο οποίος δίνει έμφαση σε έναν λειτουργικό ορισμό της επιχειρηματικότητας σε όρους δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, το πιο συχνό μέτρο για την εκτίμηση της επιχειρηματικότητας αποτελεί το πλήθος των ανεξάρτητων νεοσύστατων επιχειρήσεων, το οποίο προσεγγίζεται από τον αριθμό των αυτοαπασχολούμενων και από το πλήθος των νέων επιχειρήσεων που απασχολούν υπαλλήλους, αρκεί να είναι μην είναι θυγατρικές ή υποκαταστήματα άλλων οργανισμών.

Ωστόσο, αξίζει να τονιστεί ότι, ενώ η πλειοψηφία των νέων επιχειρήσεων προκύπτει μέσω της «απομίμησης» των καθιερωμένων επιχειρηματικών δομών (Aldrich & Martinez, 2007), η ουσιαστική μείωση της ανεργίας σε μακροχρόνιο ορίζοντα, είναι δυνατόν να προέλθει, κυρίως από την σύσταση επιχειρήσεων που διαθέτουν οργανωμένο σχέδιο λειτουργίας και δεν αποτελούν σπασμωδικές κινήσεις εξαιτίας της κρίσης, αλλά είναι απόρροια της εκτενούς έρευνας αγοράς. Καθώς, ακόμη και εάν ανοίγουν νέες επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν υπαλλήλους προκειμένου να λειτουργήσουν, εάν αυτές δεν έχουν τα εφόδια για να

παραμείνουν βιώσιμες, σε σύντομο χρονικό διάστημα θα κλείσουν. Επομένως, το αποτέλεσμα είναι ότι τα ποσοστά ανεργίας θα παραμένουν υψηλά. Δηλαδή, δεν παραγνωρίζεται το γεγονός ότι, ενώ η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας στον βαθμό που επιτρέπουν και οι εξωγενείς (περιβαλλοντικοί) παράγοντες, σημαντικά ζητήματα για την καλύτερη προσέγγιση του προβλήματος μέσω της επιχειρηματικότητας την περίοδο της κρίσης, παραμένουν η αλλαγή της καθιερωμένης νοοτροπίας, η βελτίωση των επιχειρηματικών αντιλήψεων, η τόνωση της αυτοπεποίθησης των ανέργων και η ενίσχυση των δεξιοτήτων τους, ώστε να γίνουν αληθινοί επιχειρηματίες. Για αυτά τα ζητήματα, τα οποία απαιτούν διερεύνηση μέσω ποιοτικής έρευνας, θα πραγματοποιηθεί συνέντευξη με ειδήμονες σε θέματα επιχειρηματικότητας.

Οι δείκτες που προτείνονται να χρησιμοποιηθούν για την εκτίμηση του επιπέδου των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είναι οι παρακάτω:

• **Το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων/επιχειρήσεων.**

Τα μεγέθη αυτά δίνουν κατ' αρχήν μία εικόνα για το πλήθος των επιχειρηματιών που προτίμησαν την ανεξαρτησία τους έναντι της μισθωτής απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο (Mueller, 2006; Acs & Armington (2003 (b)). Μάλιστα, σύμφωνα με τα δεδομένα εμπειρικών μελετών, υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που στρέφονται στην δημιουργία της δικής τους επιχείρησης, προκειμένου να αποφύγουν την μισθωτή απασχόληση, η οποία δεν τους προσφέρει ικανοποίηση (Blanchflower & Oswald, 1998). Το πλήθος των αυτοαπασχολούμενων/ ιδιοκτητών, συνίσταται από εκείνους που προχώρησαν στη σύσταση της δικής τους επιχείρησης, αναλαμβάνοντας τους αντίστοιχους επιχειρηματικούς κινδύνους, είτε γιατί διέκριναν μία ευκαιρία μέσα στη κρίση (Godin et al., 2008) είτε γιατί δεν είχαν άλλη επιλογή απασχόλησης. Οποιοδήποτε, όμως και εάν είναι το κίνητρο, με την είσοδό τους στην αγορά, οι νέοι επιχειρηματίες προκαλούν την αλλαγή και συνεισφέρουν με την αξία που δημιουργούν στην υπάρχουσα εμπειρία και γνώση εντός της περιοχής τους (Acs & Armington (2003 (b)). Στο ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων και των ιδιοκτητών (μικρών) επιχειρήσεων ως μέρος των συνολικά απασχολούμενων, οι Audretsch & Thurik (2001) και οι Godin et al. (2008), προτείνουν να μην συμπεριλαμβάνονται οι επιχειρηματίες που ανήκουν στον αγροτικό τομέα. Ο λόγος είναι ότι με αυτό τον τρόπο τα αποτελέσματα μέτρησης είναι πλησιέστερες προσεγγίσεις του φαινομένου της επιχειρηματικότητας υπό το πρίσμα της εισαγωγής κάτι 'νέου' στην αγορά (Audretsch & Thurik, 2001; Godin et al., 2008). Στην παρούσα έρευνα, λόγω της έλλειψης δεδομένων για το πλήθος των αυτοαπασχολούμενων, δεν είναι δυνατόν να

υπολογιστεί αυτός ο δείκτης ως προς αυτή την κατηγορία επιχειρηματιών (με την τυπική έννοια του όρου ‘επιχειρηματίας’).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, στόχος είναι να μελετηθεί το *πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων* σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο (ποσοστιαία μεταβολή ανά διετία), αλλά και για όλη την περίοδο 2011-2016 (λαμβάνοντας υπόψη την ποσοστιαία μεταβολή του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων ανάμεσα στα έτη 2011 και 2016). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το ενδιαφέρον εστιάζει στις ενεργές επιχειρήσεις και όχι στο συνολικό πλήθος των επιχειρήσεων. Επιπλέον, από το πλήθος των νέων επιχειρήσεων που ιδρύθηκαν σε ένα έτος θα αφαιρεθεί το πλήθος των νεοσύστατων επιχειρήσεων που διαγράφησαν το συγκεκριμένο έτος, ώστε να διαμορφωθεί μία εικόνα για τη βιωσιμότητα των τοπικών εγχειρημάτων (ετήσιο ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών νεοσύστατων επιχειρήσεων).

• **Το μέσο μέγεθος επιχειρήσεων**

Το πλήθος των εγκατεστημένων επιχειρήσεων διαφέρουν μεταξύ των περιοχών, οδηγώντας σε ανισότητες όσον αφορά στα επίπεδα περιφερειακής ανάπτυξης. Επιπλέον, η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων δεν είναι στα ίδια επίπεδα σε όλες τις περιοχές, με αποτέλεσμα το αντίκτυπο της επιχειρηματικότητας σε όρους απασχόλησης να είναι, επίσης, διαφορετικό (Sternberg, 2009; Acs & Armington (2003 (b))). Τα δεδομένα για τα πλήθη των εγκατεστημένων επιχειρήσεων και των απασχολούμενων σε αυτές είναι άμεσα διαθέσιμα. Επομένως, για να υπολογιστεί το *μέσο μέγεθος* των επιχειρήσεων σε κάθε περιοχή, αρκεί ο υπολογισμός του λόγου του πλήθους των απασχολούμενων σε όλους τους κλάδους δραστηριοτήτων προς τον συνολικό αριθμό των τοπικών επιχειρήσεων ετησίως (Acs & Armington (2003 (b))).

• **Ο ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων και το ισοζύγιο ανοίγματος – διαγραφών επιχειρήσεων**, επιτρέπουν την κατανόηση της δυναμικότητας του τοπικού επιχειρηματικού κλίματος. Σύμφωνα με την κατά Schumpeter διαδικασία της δημιουργικής καταστροφής, το άνοιγμα νέων επιχειρήσεων επιφέρει το κλείσιμο των παλαιότερων, οι οποίες αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό (OECD, 2008 (b); Godin et al., 2008).

Επίσης, ο *ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων* και το *καθαρό αποτέλεσμα των συστάσεων νέων επιχειρήσεων* (δηλαδή αφαιρώντας από το σύνολο των συστάσεων το πλήθος των διαγραφών), περιγράφονται και ως «μεγέθη της βιομηχανικής δημογραφίας» (Audretsch & Thurik, 2001).

Ο ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων, δύναται να υπολογιστεί σύμφωνα με δύο προσεγγίσεις (Sternberg, 2009):

A) την οικολογική προσέγγιση (ecological approach) ως ο αριθμός των νεοσύστατων επιχειρήσεων ως προς το πλήθος των επιχειρήσεων ανά γεωγραφική ενότητα (ανά 100 εγκατεστημένες επιχειρήσεις) ή

B) την προσέγγιση της αγοράς εργασίας (labor market approach) ως ο αριθμός των νεοσύστατων επιχειρήσεων ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού ανά γεωγραφική ενότητα (ανά 1.000 απασχολούμενους του συνολικού πλήθους των εργαζομένων). Αυτή την προσέγγιση για την εκτίμηση της διαχρονικής ροής ανοίγματος επιχειρήσεων σε μία περιοχή, υποστηρίζουν, επίσης οι Acs & Armington (2003 (b)) και Kasseeah (2016).

Για να υπολογιστεί ο ετήσιος ρυθμός νέων συστάσεων, συνήθως, λαμβάνεται υπόψη ο συνολικός αριθμός των νεοεισερχομένων επιχειρήσεων στο κλάδο (ανεξαρτήτως εάν παρέμειναν ενεργές για όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου) ως προς το αρχικό πλήθος των επιχειρήσεων του εν λόγω κλάδου στην αρχή της περιόδου (Mansfield, 1962; Godin et al., 2008). Όμως, είναι επίσης χρήσιμο και το καθαρό αποτέλεσμα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε ένα κλάδο, εντός μίας χρονικής περιόδου (για παράδειγμα έτους). Για αυτό, υπολογίζεται η αλλαγή στο πλήθος των επιχειρήσεων κάθε κλάδου εντός ενός έτους (συστάσεις – διαγραφές) ως προς το πλήθος των επιχειρήσεων (του κλάδου) στην αρχή του έτους. Με αυτό τον τρόπο εκτιμάται επιπλέον, το πλήθος των ενάρξεων που ήταν επιτυχείς (Mansfield, 1962).

Άρα, το ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών επιχειρήσεων (net business creation) είναι ενδεικτικό του βαθμού στον οποίο περισσότερες επιχειρήσεις ανοίγουν σε σχέση με αυτές που κλείνουν. Η υπόθεση που πραγματοποιείται είναι ότι, στις δύο Περιφερειακές Ενότητες, όσο μειώνεται η διαφορά στο ισοζύγιο ανοίγματος – κλεισίματος επιχειρήσεων, τόσο περισσότερο ενισχύεται η απασχόληση καθώς αυξάνονται οι συστάσεις νέων επιχειρήσεων και τόσο περισσότερο μειώνεται η ανεργία, εφόσον μειώνεται το επίπεδο των διαγραφών.

Τέλος, αφού υπάρχει εικόνα για το πλήθος των ενάρξεων και διαγραφών των κλαδικών επιχειρήσεων, εκτός από το καθαρό αποτέλεσμα, είναι δυνατόν να υπολογιστούν και οι ακόλουθοι δείκτες ανά κλάδο:

α) το ετήσιο πλήθος των νεοσύστατων επιχειρήσεων ως προς το συνολικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων στην αρχή του έτους (ποσοστό)

β) το ετήσιο πλήθος των διαγραμμένων επιχειρήσεων ως προς το συνολικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων στην αρχή του έτους (ποσοστό).

• Η ένταση του συνόλου και των επιμέρους κλαδικών δραστηριοτήτων

Για την εκτίμηση του μεγέθους της έντασης, συνδυάζονται τα δεδομένα των επιχειρήσεων με τα δεδομένα του μεγέθους του πληθυσμού ανά Περιφερειακή Ενότητα. Η παρατήρηση της διαχρονικής εξέλιξης της αναλογίας του αριθμού των επιχειρήσεων ως προς το πληθυσμό, δίνει μία εικόνα για το επιχειρηματικό κλίμα μίας περιοχής (Julien, 2007: 46-49). Η υπόθεση είναι ότι όσο μεγαλώνει ο πληθυσμός, τόσο τείνει να αυξάνεται και το επίπεδο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Οι Acs & Armington, (2003a), εκτιμώντας τον αριθμό των επιχειρήσεων σε κάθε κλάδο (εντός μίας περιοχής) ως προς το τοπικό πληθυσμό (εκφρασμένο σε χιλιάδες), ή διαφορετικά τον βαθμός έντασης ανά κλάδο εντός μίας περιοχής, θεωρούν ότι αναδεικνύεται μέχρι σε ποιο σημείο υπάρχουν ευκαιρίες διάχυσης της γνώσης και επικοινωνίας μεταξύ των ιδιοκτητών ομοειδών επιχειρήσεων. Επίσης, με αυτό τον τρόπο είναι δυνατόν να διερευνηθεί το επίπεδο της κλαδικής εξειδίκευσης ή διαφοροποίησης εντός κάθε περιοχής, καθώς διερευνάται η ένταση των τοπικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων συγκρίνοντας την πληθυσμιακή ένταση με το πλήθος των εγκαταστάσεων εντός της περιοχής (Acs & Armington, 2003b). Αντίστοιχα, σύμφωνα με τους ανωτέρω συγγραφείς, το συνολικό (τοπικό) πλήθος των επιχειρήσεων ως προς τον πληθυσμό της περιοχής (ανεξαρτήτως κλάδου) ή αλλιώς η πυκνότητα των εγκατεστημένων επιχειρήσεων (πλήθος επιχειρήσεων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο) ως προς την πληθυσμιακή πυκνότητα (πλήθος ατόμων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο), προσδίδει μία άποψη για την τοπική συγκέντρωση επιχειρήσεων από όλους τους κλάδους συγκριτικά με τη διασπορά του πληθυσμού (Acs & Armington, 2003a).

• Ο ρυθμός ανάπτυξης κλαδικών δραστηριοτήτων σε όρους απασχόλησης

Ο ρυθμός ανάπτυξης των κλαδικών δραστηριοτήτων (industry growth rate), είναι δυνατόν να διερευνηθεί μέσω της παρακολούθησης της ποσοστιαίας αλλαγής των επιπέδων απασχόλησης ανά τομέα δραστηριοτήτων εντός μίας περιόδου (Audretsch & Mahmood, 1995).

Με βάση τα παραπάνω, η ανάλυση της επιχειρηματικότητας σε όρους επιχειρήσεων και απασχόλησης, θα βασιστεί στους παρακάτω δείκτες:

- το ισοζύγιο ανοίγματος & κλεισίματος νεοσύστατων επιχειρήσεων
- η ποσοστιαία μεταβολή ανά διετία του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων (βραχυπρόθεσμο επίπεδο),

- η ποσοστιαία μεταβολή του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων σε μακροπρόθεσμο επίπεδο (ανάμεσα στα έτη 2011 και 2016)
- το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων
- ο ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων
- το ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών ενεργών επιχειρήσεων
- το ποσοστό των νεοσύστατων επιχειρήσεων ανά κλάδο
- το ποσοστό των διαγραμμένων επιχειρήσεων ανά κλάδο
- η ένταση του συνόλου και των επιμέρους κλαδικών δραστηριοτήτων
- ο ρυθμός ανάπτυξης κλαδικών δραστηριοτήτων σε όρους απασχόλησης

5.3.3 ΜΕΓΕΘΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Για την καλύτερη σύνδεση των αποτελεσμάτων των δεικτών επιχειρηματικότητας με την εξέλιξη στα επίπεδα ανεργίας μακροπρόθεσμα, προτείνεται η ταυτόχρονη αναζήτηση πιθανών περιβαλλοντικών παραγόντων που επηρεάζουν. Ο στόχος είναι, εφόσον καταστεί εφικτό, να εντοπιστούν τοπικοί παράγοντες που δυνητικά θέτουν φραγμούς ή διευκολύνουν την επιχειρηματική ανάπτυξη σε κάθε μία Περιφερειακή Ενότητα.

Λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση που προηγήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, οι παράγοντες που επιδρούν στην επιχειρηματική ανάπτυξη και που ενδεικτικά προτείνονται να διερευνηθούν είναι:

- **Ο παράγοντας της πληθυσμιακής πυκνότητας (*population density*):**

Όσο αυξάνει η πληθυσμιακή πυκνότητα, αυξάνει και ο ανταγωνισμός για τους νέους επιχειρηματίες. Όμως ταυτόχρονα, διευκολύνεται ο επίδοξος επιχειρηματίας ως προς την πρόσβαση στην επιχειρηματική γνώση και στην ένταξη σε ένα περισσότερο ανεπτυγμένο κοινωνικό δίκτυο (Aldrich & Martinez, 2007). Η ανάπτυξη της τοπικής αγοράς, η οποία υπολογίζεται μέσω της αύξησης του πληθυσμού, της μετανάστευσης και της πληθυσμιακής πυκνότητας του τόπου, αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα θετικής επιρροής στη σύσταση νέων επιχειρήσεων (Julien, 2007: 61-62).

- **Τα τοπικά επίπεδα του ανθρώπινου και του κοινωνικού κεφαλαίου:**

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ένα ποιοτικό δείκτη για την κατανόηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας (Dimon, 2017). Επειδή αναδεικνύει τον βαθμό της τοπικής δικτύωσης και συνοχής είναι δύσκολο να εκτιμηθεί με αδρά ποσοτικά δεδομένα. Όμως, είναι δυνατόν να εκτιμηθεί το επίπεδο ανάπτυξης του κοινωνικού κεφαλαίου εντός μίας περιοχής μέσω της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού ή της παρουσίας (ιδιωτικής ή δημόσιας) συλλογικών δράσεων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας (Feldman, 2001).

Για την εκτίμηση του τοπικού επιπέδου του ανθρώπινου κεφαλαίου, οι Acs & Armington (2003 (b)), χρησιμοποιούν ως μεγέθη μέτρησης, το πλήθος των ενηλίκων (άνω των 25 ετών) που είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αντίστοιχα, ως προς το συνολικό πλήθος των ενηλίκων (υπολογιζόμενο σε ετήσια βάση ως ποσοστό). Οι υποθέσεις τους, που επιβεβαιώνονται στα εμπειρικά αποτελέσματα των ερευνών τους, είναι ότι η απασχόληση και η οικονομική ανάπτυξη σε μια περιοχή συσχετίζονται θετικά με τα επίπεδα εκπαίδευσης του ενήλικου πληθυσμού της. Μάλιστα, έχει παρατηρηθεί ότι όσο μεγαλώνει το πλήθος των αποφοίτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τόσο πλησιέστερα στα ακαδημαϊκά ιδρύματα τείνουν να εγκαθίσταται νέες επιχειρήσεις, καθώς οι απόφοιτοι μεταφέρουν την τεχνογνωσία στις επιχειρήσεις μέσω της τοπικής δικτύωσης (Audretsch et al., 2005).

5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα φαινόμενο με πολλές πτυχές και διαστάσεις. Αυτό καθιστά την συνολική εμπειρική εκτίμησή του πολύ δύσκολη και για αυτό τον λόγο, έχουν αναπτυχθεί προσεγγίσεις για την μερική περιγραφή του.

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον εστιάζει στην εξέταση της υπόθεσης ότι η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας συνδράμει υπό ορισμένες συνθήκες στη μείωση της ανεργίας στο σύγχρονο περιβάλλον που είναι περισσότερο αβέβαιο και ταραχώδες εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Η παραπάνω υπόθεση, βασίζεται στο γεγονός ότι, η προώθηση της επιχειρηματικότητας, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μπορεί σε μια πρώτη φάση, να αποτελεί λύση για ορισμένους ανέργους και ως εκ τούτου να αποκτά μια σημαντική κοινωνική προστιθέμενη αξία, ενώ σε βάθος χρόνου, να συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη και δυναμικότερη λειτουργία των επιχειρήσεων και γενικότερα του οικονομικού ιστού και κατά συνέπεια να συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

Η περιοχή μελέτης είναι οι Περιφερειακές Ενότητες της Μαγνησίας και της Λάρισας και η χρονική περίοδος μελέτης είναι τα έτη 2011-2016. Η επιχειρηματικότητα σε όρους δημιουργίας

νέων επιχειρήσεων αποτελεί για την Περιφέρεια Θεσσαλίας ένα πολύτιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση πολλών τοπικών κοινωνικών ζητημάτων, μεταξύ των οποίων και της ανεργίας, η οποία το τρίτο τρίμηνο του 2016 ανερχόταν μεταξύ των υψηλότερων ποσοστών (σε 24,8%) της χώρας (Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε., 2017).

Η εστίαση είναι στο ανατολικό τμήμα της Περιφέρειας (Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας) και όχι στο δυτικό τμήμα (Περιφερειακές ενότητες Καρδίτσας και Τρικάλων). Οι Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας είναι περισσότερο οικονομικά ανεπτυγμένες σε σχέση με τις Ενότητες του δυτικού τμήματος που εμφανίζουν μεγαλύτερη εξάρτηση από το πρωτογενή τομέα. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι, οι Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας και Μαγνησίας ευνοούνται από τη θέση τους σε σχέση με τον εθνικό οδικό άξονα της ΠΑΘΕ και εμφανίζουν μεγαλύτερες συγκεντρώσεις οικονομικών δραστηριοτήτων στο δευτερογενή και στο τριτογενή τομέα, όπως επίσης και πληθυσμού, σε σχέση με τις ενότητες της Καρδίτσας και των Τρικάλων (Πολύζος & Πετράκος, 2008; Metaxas & Kallioras, 2004). Όσο μεγαλύτερο πληθυσμό έχει μία περιοχή και όσο περισσότερο είναι αστικοποιημένη, τόσο καλύτερες είναι οι προοπτικές σύστασης νέων επιχειρήσεων. Οι περισσότερο αστικές περιοχές, διαθέτουν υποδομές που έλκουν τους νέους και τους υψηλότερα εκπαιδευμένους ανθρώπους. Επίσης, εντός των ορίων τους, οι υψηλότερες συγκεντρώσεις επιχειρήσεων με ποικιλία οικονομικών δραστηριοτήτων και το υψηλότερα καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό, δημιουργούν ένα περισσότερο πρόσφορο επιχειρηματικό κλίμα (Sternberg, 2009).

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το επίπεδο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων εντός των Περιφερειακών Ενοτήτων, εξαρτάται από τον βαθμό επενδύσεων των επιχειρήσεων στις νέες τεχνολογίες και από την νοοτροπία που επικρατεί όσον αφορά στην ανταλλαγή της γνώσης και στην ανάπτυξη συνεργασιών και δικτύων. Για την διερεύνηση του βαθμού επίδρασης των ανωτέρω και λοιπών ποιοτικών παραγόντων στα επίπεδα ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στις δύο Περιφερειακές Ενότητες προβλέπεται η διενέργεια ποιοτικής έρευνας (μέσω συνεντεύξεων).

Καταλήγοντας, πρέπει να γίνει αναφορά στην αδυναμία της παρούσας έρευνας, εξαιτίας της έλλειψης δεδομένων, για την εκτίμηση της εξέλιξης στη δημιουργία επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης σε όρους απασχόλησης στις δυο Περιφερειακές Ενότητες. Επιθυμητό θα ήταν να διερευνηθούν οι τάσεις δημιουργίας επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης, καθώς ακόμη και ένα

μικρό σύνολο επιχειρήσεων υψηλής ανάπτυξης¹, είναι σε θέση να αυξήσει σε «δυσανάλογο ρυθμό» τα επίπεδα απασχόλησης (OECD, 2016).

---

¹ Ως επιχειρήσεις υψηλής ανάπτυξης, σύμφωνα με τον OECD (2016), ορίζονται εκείνες οι επιχειρήσεις που έχουν μέση ετήσια αύξηση του αριθμού των υπαλλήλων τους κατά 20% για μία περίοδο τριετίας (οι οποίες στην αρχή της υπό εξέταση περιόδου απασχολούσαν τουλάχιστον δέκα υπαλλήλους)

Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην προηγούμενη ενότητα, επισημάνθηκε ότι το υποκείμενο της παρούσας εμπειρικής έρευνας είναι οι επιχειρήσεις, εφόσον για τη διερεύνηση των επιπέδων επιχειρηματικής ανάπτυξης στις δύο Περιφερειακές Ενότητες, η ακολουθούμενη παραδοχή συνίσταται στο ότι η δημιουργία νέων οργανισμών αποτελεί έκφραση του επιχειρηματικού φαινομένου. Επιπλέον, αφού δεν υπάρχει κοινά αποδεκτή διάκριση μεταξύ των επιχειρηματιών και των ιδιοκτητών επιχειρήσεων, δεν είναι εφικτό να αποτελούν οι επιχειρηματίες (με την έννοια ότι είναι εκείνοι, σε αντιδιαστολή με τους απλούς ιδιοκτήτες, που επιδεικνύουν ουσιαστική επιχειρηματικότητα) το επίκεντρο στη μελέτη της επιχειρηματικότητας, αλλά, οι ενέργειες στις οποίες αυτοί προβαίνουν και τα αποτελέσματα αυτών των δράσεων (ίδρυση και λειτουργία των επιχειρήσεων) (Gartner, 1988).

Οι ερευνητές συνήθως προσεγγίζουν το επιχειρηματικό φαινόμενο επιλέγοντας κάποια μεγέθη που το χαρακτηρίζουν. Μία ευρεία άποψη είναι ότι η επιχειρηματικότητα εκφράζεται μέσω των δραστηριοτήτων των ανθρώπων που την υιοθετούν και εκδηλώνεται με την δημιουργία και την λειτουργία της επιχείρησης. Έτσι, ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει με τόλμη την αβεβαιότητα που έχει εντείνει η οικονομική κρίση, συγκεντρώνει και επενδύει πόρους (υλικούς και άυλους) για να ανοίξει τη δική του επιχείρηση (ιδιοκτήτης) είναι δυνατόν να ονομάζεται 'επιχειρηματίας', τουλάχιστον για εμπειρικούς σκοπούς.

Επομένως, η παραδοχή κατά την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων, αφορά στο ότι οι επιχειρήσεις, αποτελούν αποτελέσματα εγχειρημάτων από ανθρώπους με διάθεση να αναλάβουν κινδύνους και να αντιμετωπίσουν αναδυόμενα προβλήματα λαμβάνοντας κρίσιμες αποφάσεις, πρόθυμοι να διαχειρίζονται πόρους και τις περισσότερες φορές, με τάσεις να εισάγουν στην αγορά κάτι 'νέο', ακόμη και εάν αυτό εμφανίζεται ελάχιστα διαφορετικό από τα υπάρχοντα.

Για την προσέγγιση του φαινομένου της επιχειρηματικότητας στις δύο Περιφερειακές Ενότητες (Λάρισας και Μαγνησίας), χρησιμοποιήθηκαν δείκτες ποσοτικής αποτύπωσης κάποιων διαστάσεων του για την περίοδο 2011-2016, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα των

Επιμελητηρίων κάθε Περιφερειακής Ενότητας (βλέπε παραπάνω § 5.3). Για την σε βάθος διερεύνηση των τάσεων αναζήτησης και εκμετάλλευσης επιχειρηματικών ευκαιριών, των εμποδίων και φραγμών και γενικότερα, της επιχειρηματικής συμπεριφοράς (πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη σύσταση μίας επιχείρησης) στην περιοχή της Θεσσαλίας, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα μέσω δια ζώσης συνεντεύξεων με ειδικούς, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις επικρατούσες τάσεις εντός των Περιφερειακών Ενοτήτων Λάρισας και Μαγνησίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα συνίστανται στον εντοπισμό εκείνων των τοπικών παραγόντων που εμποδίζουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και στην διατύπωση προτάσεων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας υψηλής προστιθέμενης αξίας, δεδομένου των υφιστάμενων οικονομικών συνθηκών των υπό εξέταση περιοχών.

6.2 ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

6.2.1. ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Εξετάζοντας τα δεδομένα των Επιμελητηρίων για τη διαχρονική μεταβολή του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων (εξαιρουμένων των επιχειρήσεων που ανήκουν στον πρωτογενή τομέα), είναι δυνατόν να προκύψουν ορισμένα συμπεράσματα αφενός για τις τάσεις προς την επιχειρηματικότητα έναντι της μισθωτής εργασίας και αφετέρου για τις δυνατότητες επιβίωσης των επιχειρήσεων κατά την περίοδο της κρίσης. Βέβαια, το κίνητρο της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων δεν είναι δυνατόν να διερευνηθεί μέσω των ποσοτικών δεδομένων. Ωστόσο, παρατηρώντας το (τελικό) πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων ανά δύο έτη (βραχυπρόθεσμα) και για την περίοδο των έξι ετών (μακροπρόθεσμα) και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι αυτό έχει διαμορφωθεί μέσω της επίδρασης που ασκεί η κινητικότητα των επιχειρήσεων (συστάσεις – διαγραφές), είναι εφικτή η εξαγωγή βάσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τα επίπεδα επιβίωσης των τοπικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων εντός του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος λειτουργίας τους. Στη συνέχεια, από την μεταβολή στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων είναι δυνατόν εμμέσως να προκύψουν συμπεράσματα για το εάν η ανάγκη ή η ευκαιρία αποτελεί το πρωτεύον κίνητρο σε κάθε περίπτωση. Εφόσον διαπιστωθεί ότι ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις συνεχίζουν την λειτουργία τους και αναπτύσσονται, αυτό αποτελεί ένδειξη ότι οι επιχειρηματίες της Θεσσαλίας τείνουν να εκμεταλλεύονται τις

αναδυόμενες ευκαιρίες και για αυτό το λόγο εμφανίζονται υψηλότερες ικανότητες βιωσιμότητας (βλέπε παραπάνω § 3.2).

6.2.1.1 ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

- Το ετήσιο αποτέλεσμα της διαφοράς μεταξύ ανοίγματος και κλεισίματος νεοσύστατων επιχειρήσεων είναι σταθερά θετικό, ως προς τα αδρά δεδομένα, που σημαίνει ότι, σε ετήσια βάση, ένα μέρος των επιχειρήσεων που συστήθηκαν, κατάφεραν να επιβιώσουν, τουλάχιστον για το συγκεκριμένο έτος (βλέπε πίνακα 1 του παραρτήματος II).
- Όμως, ο ρυθμός ίδρυσης και επιβίωσης των νέων επιχειρήσεων για την χρονική περίοδο 2011-2016 είναι φθίνων, εφόσον οι συστάσεις μειώνονται με μεγαλύτερη τάση σε σχέση με τις διαγραφές, οι οποίες, μάλιστα, αυξάνονται τα έτη 2014-2015. Ειδικά, το έτος 2015, υπάρχει το χαμηλότερο πλήθος νέων επιχειρήσεων με ταυτόχρονη σημαντική αύξηση διαγραφών νεοσύστατων επιχειρήσεων. Η κατάσταση αντιστρέφεται το έτος 2016, όπου φαίνεται ότι υπάρχουν περισσότερες βιώσιμες επιχειρήσεις (βλέπε γράφημα 1 του παραρτήματος II).
- Όσον αφορά στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων παρατηρείται διαχρονικά (ανά διετία) μείωση έως και το έτος 2016, με ιδιαίτερα έντονη μείωση των ενεργών επιχειρήσεων κατά τα έτη 2011, 2012 και 2015 (βλέπε πίνακα 2 του παραρτήματος II). Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι περισσότερες επιχειρήσεις κλείνουν, σε σχέση με αυτές που ανοίγουν. Η υπόθεση αυτή εξετάζεται παρακάτω, μέσω της εκτίμησης της καθαρής μεταβολής του πλήθους των επιχειρήσεων, δηλαδή, εξετάζοντας το συνολικό πλήθος των διαγραφών ενεργών επιχειρήσεων ως προς το πλήθος των επιχειρήσεων που συστάθηκαν.
- Στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, η καθαρή μεταβολή στο σύνολο των ενεργών επιχειρήσεων ανάμεσα στα έτη 2011 και 2016, είναι αρνητική και ανέρχεται σε 5,4%. Οι τομείς δραστηριοτήτων που παρουσίασαν μειώσεις στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων είναι, με σειρά φθίνουσας ταξινόμησης, ο μεταποιητικός (10,4%), ο εμπορικός (6,9%), ο τομέας υπηρεσιών (3,4%) και τέλος, ο τουριστικός τομέας (2%) (βλέπε πίνακα 2 του παραρτήματος II).

- Εξετάζοντας την εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην πόλη του Βόλου, η οποία αποτελεί την πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας (βλέπε πίνακα 3 του παραρτήματος II), το πρωτεύων συμπέρασμα που προκύπτει, ισχύει και για το σύνολο της Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας: η μεγαλύτερη επίπτωση της οικονομικής κρίσης εκδηλώθηκε στους τομείς της μεταποίησης και του εμπορίου. Για τα περισσότερα έτη εντός της περιόδου, οι διαγραφές υπήρξαν περισσότερες από τις συστάσεις σε αυτούς τους τομείς στην πόλη του Βόλου, με αποτέλεσμα η μείωση στον αριθμό των ενεργών επιχειρήσεων σε αυτούς να είναι πολύ μεγαλύτερη.
- Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά στη πόλη του Βόλου, διαπιστώνονται αυξήσεις του πλήθους ενεργών επιχειρήσεων κυρίως στον τουρισμό (κατά 18%) και κατά 0,09% στον τομέα των υπηρεσιών. Σύμφωνα με τους Metaxas & Kallioras (2004), η πόλη του Βόλου αναπτύσσει εντονότερη δραστηριότητα στον τομέα του τουρισμού, λόγω της γεωγραφικής της θέσης (πρόκειται για μία πόλη με λιμάνι, από όπου κάποιος δύναται να μετακινηθεί στα νησιά των Βορείων Σποράδων). Βέβαια, ενώ υπάρχει βελτίωση, στον τουριστικό τομέα εξακολουθεί να εντοπίζεται το χαμηλότερο απόλυτο πλήθος ενεργών επιχειρήσεων για όλη την εξεταζόμενη περίοδο.

6.2.1.2 ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ & ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ

- Σύμφωνα με τα δεδομένα του Επιμελητηρίου Λάρισας (βλέπε πίνακα 4 του παραρτήματος II), εκτιμώντας την διαφορά μεταξύ του πλήθους των επιχειρήσεων που ανοίγουν εντός κάθε έτους και των νεοσύστατων που κλείνουν (ετήσιο ισοζύγιο ανοίγματος – κλεισίματος νεοσύστατων επιχειρήσεων), διαπιστώνεται ότι, από τις επιχειρήσεις που συστήνονται ετησίως, όλο και λιγότερες κλείνουν, τουλάχιστον έως και το έτος 2015 (το έτος 2016 υπάρχει αύξηση των διαγραφών μεταξύ των νεοσύστατων επιχειρήσεων).
- Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το πλήθος των συστάσεων μειώνεται ετησίως (ειδικά μετά το έτος 2013), ακόμη και εάν τα επίπεδα των διαγραφών μεταξύ των νεοσύστατων βελτιώνονται, το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι η καθαρή μεταβολή στο πλήθος των επιχειρήσεων είναι αρνητική (βλέπε γράφημα 2 του παραρτήματος

II). Βέβαια, είναι σημαντικό το γεγονός ότι για την Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας, κατά την περίοδο 2011-2013, το ετήσιο αποτέλεσμα συστάσεων – διαγραφών των νέο-ιδρυθέντων επιχειρήσεων ήταν σχετικά σταθερό.

- Το πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων, μειώνεται από έτος σε έτος¹. Κάθε έτος το συνολικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας είναι μικρότερο σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Η μεγαλύτερη δυσμενής επίδραση της οικονομικής ύφεσης παρουσιάζεται διαχρονικά στο μεταποιητικό τομέα, όπου η πτώση των ενεργών επιχειρήσεων ανέρχεται σε 12% μεταξύ των ετών 2011 και 2016 (βλέπε πίνακα 5 του παραρτήματος II).
- Στον τομέα του εμπορίου παρουσιάζεται επίσης, συνεχή μείωση καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Στο τέλος του έτους 2016, το ποσοστό μείωσης του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων στον εμπορικό τομέα ανέρχεται σε 3%.

Αντίθετα, θετική τάση εμφανίζει ο τομέας των υπηρεσιών, όπου παρουσιάζονται αυξήσεις (εκτός της μείωσης του έτους 2015), έτσι ώστε στο τέλος του έτους 2016, να προκύπτει αυξημένο πλήθος ενεργών επιχειρήσεων, σχεδόν κατά μία ποσοστιαία μονάδα (βλέπε πίνακα 5 του παραρτήματος II).

- Αντίστοιχα, στην πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας, στην Λάρισα, το συνολικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων μειώνεται από έτος σε έτος. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι το πλήθος τους είναι ελαττωμένο κατά 3,5% στο τέλος της περιόδου 2011-2016. Στον τομέα της μεταποίησης υπάρχει η μεγαλύτερη μείωση στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων (κατά 11,6% στο τέλος του έτους 2016), ενώ ακολουθεί ο εμπορικός τομέας (ελάττωση σε ποσοστό 4%) (βλέπε πίνακα 6 του παραρτήματος II).
- Αντίθετα, ο αριθμός των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών στην Λάρισα, παρουσιάζει μία γενική αυξητική πορεία, έτσι ώστε το ποσοστό της αύξησης (μεταξύ αρχής και τέλους της περιόδου) να ανέρχεται σε 2,8% (βλέπε πίνακα 6 του παραρτήματος II).

Στον παρακάτω πίνακα (6), αποτυπώνονται συνοπτικά οι σχετικές μεταβολές στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων (η εξέλιξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων διαχρονικά) στις υπό εξέταση περιοχές,

---

¹ Στο σύνολο των καταχωρήσεων στο μητρώο, υπήρχαν 2.040 εγγραφές στην ημερομηνία ίδρυσης (έως τον Οκτώβριο του έτους 2017), που δεν ήταν ταξινομημένες σε ένα τομέα (μεταποίηση, εμπόριο ή υπηρεσίες). Επίσης, τα δεδομένα του μητρώου της Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας δεν έχουν ξεχωριστά στοιχεία επιχειρήσεων για τον τουριστικό τομέα (συμπεριλαμβάνονται στον τομέα των υπηρεσιών).

Πίνακας 6: Εξέλιξη της ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (2010-2016)

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ								
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	4.736	4.580	4.462	4.430	4.386	4.304	4.264	-6,90
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	1.676	1.666	1.614	1.584	1.562	1.514	1.492	-10,44
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	562	553	533	536	539	542	542	-1,99
ΤΟΜΕΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.945	6.682	6.482	6.502	6.504	6.415	6.455	-3,40
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991	12.775	12.753	-5,40
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ								
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	3.011	2.922	2.862	2.861	2.839	2.789	2.768	-5,27
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	937	906	885	876	869	847	837	-7,62
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	98	93	91	98	104	108	110	18,28
ΤΟΜΕΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	4.399	4.257	4.148	4.213	4.280	4.228	4.261	0,09
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	8.445	8.178	7.986	8.048	8.092	7.972	7.976	-2,47
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ								
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	6.886	6.721	6.680	6.665	6.606	6.568	6.497	-3,33
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	5.009	4.984	4.817	4.710	4.604	4.457	4.380	-12,12
ΤΟΜΕΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.579	6.614	6.646	6.684	6.693	6.673	6.675	0,92
ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΕΣ ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΤΟΜΕΑ	975	992	1.094	1.164	1.170	1.210	1.216	22,58
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	19.449	19.311	19.237	19.223	19.073	18.908	18.768	-2,81
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ								
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	3.954	3.858	3.833	3.812	3.790	3.762	3.701	-4,07
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	2.700	2.626	2.543	2.461	2.410	2.364	2.321	-11,61
ΤΟΜΕΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	3.593	3.597	3.620	3.678	3.711	3.704	3.700	2,86
ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΕΣ ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΤΟΜΕΑ	0	0	0	0	0	1	1	
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	10.247	10.081	9.996	9.951	9.911	9.831	9.723	-3,55

Πηγή: Επιμελητήρια Λάρισας και Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

6.2.2 ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Με τον δείκτη του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων είναι δυνατόν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα αναφορικά με τον βαθμό στον οποίο η μεγέθυνση της επιχειρηματικότητας οδηγεί, *ceteris paribus*, στην αύξηση της απασχόλησης. Για την εκτίμησή του, υπολογίζεται (κατά έτος και ανά περιοχή) ο λόγος του αριθμού των απασχολούμενων σε όλους τους κλάδους δραστηριοτήτων προς τον συνολικό αριθμό των επιχειρήσεων.

Αντίστοιχα, ο ρυθμός ανάπτυξης των κλαδικών δραστηριοτήτων (*industry growth rate*), είναι δυνατόν να διερευνηθεί μέσω της παρακολούθησης της ποσοστιαίας αλλαγής των επιπέδων απασχόλησης ανά κλάδο δραστηριοτήτων εντός μίας περιόδου.

6.2.2.1 ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ¹

- Το πλήθος των απασχολούμενων στον τομέα της μεταποίησης μειώνεται συνεχώς την περίοδο 2010-2014. Αντίθετα, στον τομέα των υπηρεσιών υπάρχει μία σημαντική αύξηση του πλήθους των απασχολούμενων την διετία 2011-2012 και μία σχετική βελτίωση στο εμπόριο και στον τουρισμό την περίοδο 2013-2014 (βλέπε πίνακα 7 του παραρτήματος II).
- Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των απασχολούμενων σε όλους τους κλάδους δραστηριοτήτων προς τον συνολικό αριθμό των τοπικών επιχειρήσεων ετησίως προκύπτει το συμπέρασμα ότι από πέντε απασχολούμενους κατά τα έτη 2010-2012, στη συνέχεια απασχολούνται σε κάθε επιχείρηση περίπου τέσσερις άνθρωποι (βλέπε πίνακα 8 του παραρτήματος II).
- Συνδυαστικά με το γεγονός ότι το πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων σταδιακά μειώνεται τα τελευταία έτη, προκύπτει ότι, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε συνδυασμό με την αύξηση της απασχόλησης στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, ακολουθεί φθίνουσα πορεία.

¹ Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων και για τις δύο Περιφερειακές Ενότητες είναι δυνατόν να υπολογιστεί έως και το έτος 2014, καθώς μέχρι τότε υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για το πλήθος των απασχολούμενων (OECD.Stat, 2017).

- Η μοναδική συνεισφορά των επιχειρήσεων στην απασχόληση προέρχεται κυρίως από τον τριτογενή τομέα (εμπόριο και υπηρεσίες).
- Στον δευτερογενή τομέα (μεταποίηση), αναδεικνύεται ότι δεν ανοίγουν νέες επιχειρήσεις, ικανές να αναζωογονήσουν τουλάχιστον σε μικρό βαθμό το πρόβλημα της ανεργίας, αλλά επίσης και ότι, οι υφιστάμενες δεν επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους.

6.2.2.2 ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ

- Στον τομέα των υπηρεσιών υπάρχει αύξηση στο πλήθος των απασχολούμενων την διετία 2010-2011, έκτοτε όμως σε αυτόν τον τομέα, όπως και καθ' όλη την περίοδο στους τομείς εμπορίου και τουρισμού, τα επίπεδα των απασχολούμενων μειώνονται (βλέπε πίνακα 9 του παραρτήματος II).
- Σε αντίθεση με την Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, στην Ενότητα της Λάρισας, υπάρχει μία, έστω μικρή, αύξηση της απασχόλησης τον τομέα της μεταποίησης τη διετία 2013-2014 (βλέπε πίνακα 9 του παραρτήματος II).
- Από τα δεδομένα του πίνακα 10 του παραρτήματος II, προκύπτει ότι, σταθερά το διάστημα 2010-2014, σε κάθε επιχείρηση απασχολούνται πέντε άτομα. Δηλαδή, ενώ υπάρχει μείωση τόσο στο συνολικό πλήθος των απασχολούμενων ετησίως, όσο και στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων, ωστόσο, το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων σε όρους απασχόλησης, παραμένει σταθερό.

6.2.3 ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ

Για να υπολογιστεί ο ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων, δηλαδή η εξέλιξη του ποσοστού δημιουργίας επιχειρήσεων ετησίως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο λόγος των νέων επιχειρήσεων προς το σύνολο των υφισταμένων επιχειρήσεων που λειτουργούν. Οι νέες επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα (τουλάχιστον εν μέρει) να αυξήσουν την απασχόληση. Επειδή όμως η δυνατότητα αυτή διαφέρει από κλάδο σε κλάδο, είναι απαραίτητο ταυτόχρονα να εξεταστεί σε ποιους κλάδους υπάρχει μεγαλύτερη στροφή προς την επιχειρηματικότητα.

Επιπλέον, η καθαρή αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων/ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών επιχειρήσεων (net business creation) είναι ενδεικτική του βαθμού στον οποίο περισσότερες επιχειρήσεις ανοίγουν σε σχέση με αυτές που κλείνουν. Η υπόθεση εδώ συνίσταται στο ότι όσο μειώνεται η διαφορά στο ισοζύγιο ανοίγματος – κλεισίματος επιχειρήσεων, τόσο περισσότερο ενισχύεται η απασχόληση και μειώνεται η ανεργία, είτε επειδή αυξάνονται οι συστάσεις νέων επιχειρήσεων είτε διότι μειώνεται το επίπεδο των διαγραφών.

6.2.3.1 ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

- Το ετήσιο ποσοστό νέων συστάσεων μειώνεται συνεχώς. Ενώ το έτος 2011 το ποσοστό των συνολικών νέων συστάσεων ως προς το πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων στην αρχή του έτους ανέρχονταν σε 6%, κατά το έτος 2016 ανήλθε περίπου στο 4% (βλέπε πίνακα 11 του παραρτήματος II).
- Το ποσοστό των διαγραφών επί του αρχικού πλήθους ενεργών επιχειρήσεων, επίσης, μειώνεται από έτος σε έτος. Επειδή στο κλάσμα του πλήθους των διαγραφών προς το πλήθος ενεργών επιχειρήσεων, η αρνητική ποσοστιαία μεταβολή του πλήθους των διαγραφών είναι μεγαλύτερη από εκείνη του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων, προκύπτει το (ευοίωνο) αποτέλεσμα ότι ο ρυθμός των διαγραφών βαίνει ελαττωμένος¹.
- Ωστόσο, από το ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών του πίνακα 12 του παραρτήματος II, διαπιστώνεται ότι το συνολικό πλήθος των διαγραφών εντός κάθε έτους είναι πάντα μεγαλύτερο από το πλήθος των επιχειρήσεων που συστάθηκαν. Επομένως, εφόσον η διαφορά του ποσοστού εισόδου επιχειρήσεων και του ποσοστού εξόδου επιχειρήσεων είναι αρνητική, αυτό σημαίνει ότι, ετησίως, περισσότερες επιχειρήσεις κλείνουν σε σχέση με αυτές που ανοίγουν, με αποτέλεσμα να υπάρχει σωρευτική μείωση του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων (ή αλλιώς η καθαρή αύξησή τους να είναι αρνητική).
- Εξετάζοντας το ποσοστό των νέο-ιδρυθέντων επιχειρήσεων ανά κλάδο ως προς το συνολικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων του κλάδου στην αρχή του έτους (πίνακας 13 του παραρτήματος II), διαπιστώνεται ότι στη μεταποίηση και στο εμπόριο οι τάσεις

¹ Η ποσοστιαία αρνητική μεταβολή των διαγραμμένων επιχειρήσεων τη διετία 2012-2013 ήταν 31% και τη διετία 2015-2016 ανήλθε σε 24% (βλέπε πίνακα 11 του παραρτήματος II)

δημιουργίας νέων επιχειρήσεων είναι γενικά φθίνουσες. Μάλιστα, στο κλάδο της μεταποίησης κατά την χρονική περίοδο 2011-2013 οι μειώσεις στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα έντονες (από 6,2% σε 2,5%).

- Από την άλλη, οι συστάσεις επιχειρήσεων στους τομείς τουρισμού και υπηρεσιών εμφανίζουν σε κάποια έτη, βελτιωμένους ρυθμούς συστάσεων, σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς κατά την χρονική περίοδο 2011-2016. Αυτό ίσως ακολουθεί την αύξηση στα επίπεδα επενδυμένων κεφαλαίων στους τομείς τουρισμού και υπηρεσιών, που ξεκίνησε την περίοδο 1997-2001 (Metaxas & Kallioras, 2004). Βέβαια, στον κλάδο των υπηρεσιών, ενώ κάθε χρόνο από το έτος 2011 έως και το έτος 2013, άνοιγαν επιχειρήσεις με αυξητικούς ρυθμούς, από το έτος 2014 και μετά, υπάρχει πτωτική πορεία (βλέπε πίνακα 13 του παραρτήματος II).
- Τέλος, εξετάζοντας τα ποσοστά διαγραφών ετησίως, παρατηρείται ότι πρωτίστως ο κλάδος των υπηρεσιών, αλλά και ο κλάδος του εμπορίου, εμφανίζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά σε όλη την περίοδο. Όμως, οι δύο αυτοί τομείς εμφανίζουν επίσης το μεγαλύτερο ετήσιο πλήθος ενεργών επιχειρήσεων σε σχέση με τους τομείς τουρισμού και μεταποίησης, αναδεικνύοντας την δυναμική τους στη περιοχή (βλέπε πίνακα 13 του παραρτήματος II).

6.2.3.2 ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ

- Ο ρυθμός ανοίγματος νέων επιχειρήσεων, δηλαδή το ποσοστό των νεοεισερχομένων προς τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, μειώνεται από έτος σε έτος. Το ίδιο ισχύει για το ετήσιο ποσοστό των διαγραμμένων επιχειρήσεων ως προς το αρχικό τους πλήθος (ανά έτος) (βλέπε πίνακα 14 του παραρτήματος II).
- Από το ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών στο σύνολο των επιχειρήσεων, προκύπτει ότι, κάθε έτος υπήρχαν περισσότερες διαγραφές σε σχέση με τις συστάσεις, οπότε και το ισοζύγιο είναι σταθερά αρνητικό, αλλά πάντα μικρότερο από μία ποσοστιαία μονάδα (βλέπε πίνακα 15 του παραρτήματος II).
- Ειδικότερα, στον τομέα των υπηρεσιών υπάρχουν αυξομειώσεις στον ετήσιο ρυθμό νέων συστάσεων (αύξηση των ποσοστών τα έτη 2013 και 2016, ενώ μείωση τα έτη 2012,2014,2015) και στον εμπορικό τομέα, τα ποσοστά συστάσεων πέφτουν, με εξαίρεση τουλάχιστον κατά το έτος 2012, όπου εμφάνισε τότε αυξημένο πλήθος

ιδρύσεων νέων επιχειρήσεων. Ιδιαίτερα δυσμενή αποτελέσματα υπήρξαν στις συστάσεις του μεταποιητικού τομέα, αφού όλο το χρονικό διάστημα μειώνονται τα επίπεδά τους (βλέπε πίνακα 16 του παραρτήματος II).

- Όμως, εξετάζοντας το ετήσιο ισοζύγιο ανοίγματος - κλεισίματος επιχειρήσεων ανά κλάδο (πίνακας 16 του παραρτήματος II), δηλαδή συγκρίνοντας το ετήσιο ποσοστό διαγραφών ως προς το ετήσιο ποσοστό συστάσεων, διαπιστώνεται ότι *μόνο* στον κλάδο των υπηρεσιών (με εξαίρεση το έτος 2015) υπάρχει θετική καθαρή μεταβολή. Δηλαδή σε αυτόν τον τομέα, οι συστάσεις ήταν περισσότερες από τις διαγραφές. Αυτό δικαιολογεί και την παραπάνω παρατήρηση, ότι το τελικό πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων σε αυτόν τον τομέα είναι μεγαλύτερο στο τέλος της περιόδου σε σχέση με την αρχή.
- Στους άλλους δύο τομείς (εμπόριο και μεταποίηση), κάθε έτος, το ποσοστό των διαγραφών είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό συστάσεων επιχειρήσεων.

6.2.4 ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Η εκτίμηση αυτού του δείκτη ενισχύει την περιγραφή του επιχειρηματικού κλίματος μίας περιοχής, συνδυάζοντας τα δεδομένα των επιχειρήσεων με τα δεδομένα του μεγέθους του πληθυσμού ανά Περιφερειακή Ενότητα. Επίσης, μέσω της εκτίμησης του βαθμού έντασης ανά κλάδο εντός μίας περιοχής (πλήθος τοπικών επιχειρήσεων σε κάθε κλάδο ως προς το τοπικό πληθυσμό, εκφρασμένο σε χιλιάδες), είναι δυνατόν να διερευνηθεί το επίπεδο της κλαδικής εξειδίκευσης ή διαφοροποίησης εντός κάθε περιοχής.

6.2.4.1 ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

- Η ένταση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, δηλαδή η αναλογία του αριθμού των επιχειρήσεων ως προς το πληθυσμό, παραμένει σχεδόν σταθερή (βλέπε πίνακα 17 του παραρτήματος II).
- Την μεγαλύτερη ένταση έχουν οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στον τομέα των υπηρεσιών και ακολουθεί ο εμπορικός τομέας δραστηριοτήτων. Την τρίτη και τέταρτη θέση όσον αφορά στην ένταση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κατέχουν ο τομέας της μεταποίησης και ο τουριστικός αντίστοιχα.

6.2.4.2 ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΛΑΔΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ

- Από τις εκτιμήσεις του βαθμού έντασης ανά κλάδο στη Λάρισα, δηλαδή του πλήθους των επιχειρήσεων σε κάθε τομέα ως προς τον τοπικό πληθυσμό (εκφρασμένο σε χιλιάδες) της περιοχής, γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση των επιχειρήσεων είναι στους τομείς του εμπορίου και των υπηρεσιών και τελευταίος είναι ο τομέας μεταποίησης (βλέπε πίνακα 18 του παραρτήματος II).
- Όσον αφορά στο συνολικό πλήθος των επιχειρήσεων ως προς τον πληθυσμό της περιοχής (ανεξαρτήτως κλάδου), διαπιστώνεται ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων ως προς το πλήθος των ανθρώπων παραμένει σταθερό καθ' όλη την περίοδο (περίπου 6,6%).

6.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Για την διερεύνηση της εξέλιξης των επιπέδων ανεργίας, όπως προαναφέρθηκε, δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για κάθε Περιφερειακή Ενότητα, αλλά για να υπάρξει μία διαχρονική προσέγγιση του φαινομένου στην περιοχή, θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα της έρευνας εργατικού δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας κατά νομό για την χρονική περίοδο 2011-2016.

Το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας στο νομό Μαγνησίας σε όλη την περίοδο είναι συστηματικά μεγαλύτερο, συγκριτικά με το νομό Λαρίσης (Γράφημα 5), αλλά και με το σύνολο της χώρας. Δηλαδή, στο νομό Μαγνησίας το πρόβλημα της ανεργίας φαίνεται να είναι περισσότερο έντονο και ειδικά την περίοδο 2011-2013, το κλάσμα του μέσου ετήσιου ποσοστού συνεχώς αυξάνεται, είτε επειδή αυξάνεται το ποσοστό των ανέργων περισσότερο έντονα είτε επειδή μειώνεται στον παρονομαστή του κλάσματος το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (λόγω γήρανσης του πληθυσμού ή λόγω μετανάστευσης στο εξωτερικό). Ο νομός Μαγνησίας, ακολουθώντας τις ίδιες τάσεις στα διαμορφούμενα επίπεδα ανεργίας με την χώρα, εμφανίζει βελτίωση κατά την τριετία 2014-2016. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό δεν είναι ενδεικτικό των επιπέδων ανεργίας στην πόλη του Βόλου (πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας), καθώς τα δεδομένα αναφέρονται σε επίπεδο νομού στον οποίο συμπεριλαμβάνονται τα νησιά των Βορείων Σποράδων. Ενδεχομένως η φθίνουσα πορεία της ανεργίας να επηρεάστηκε από το γεγονός ότι υπήρξε αύξηση του τουρισμού στα νησιά και

επομένως κυρίως σε εκείνες τις περιοχές του νομού Μαγνησίας (που δεν ανήκουν όμως στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας) να προέκυψε αύξηση της απασχόλησης.

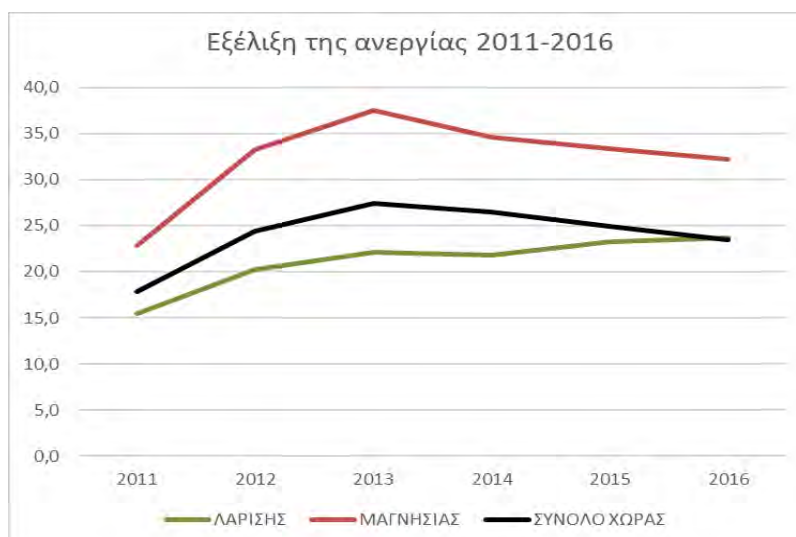
Γενικότερα, στο νομό Λαρίσης εμφανίζεται χαμηλότερη ένταση στους ρυθμούς αύξησης της ανεργίας, χωρίς όμως ακόμη να έχει προκύψει ανάκαμψη. Επίσης, ενώ για το νομό Μαγνησίας και για την Ελλάδα η ανώτατη τιμή για την ανεργία υπήρξε το έτος 2013, για το νομό Λαρίσης δεν έχει υπάρξει κορύφωση στο ποσοστό ανεργίας.

Ενδιαφέρον είναι επιπλέον η παρατήρηση ότι η διαφορά στις τιμές του μέσου ετήσιου ποσοστού ανεργίας μεταξύ των δύο νομών παραμένει σε υψηλά επίπεδα σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Μάλιστα, ενώ το έτος 2011 η διαφορά ανέρχονταν σε ποσοστό 7,5%, κατά το έτος 2016 η ποσοστιαία διαφορά ανήλθε σε 8,5%, σημειώνοντας την μεγαλύτερη τιμή το έτος 2013 (15,4%).

Τέλος, το γεγονός ότι ο νομός Μαγνησίας σε όλη την περίοδο έχει υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το νομό Λαρίσης, αναδεικνύει ότι ο νομός αυτός επηρεάστηκε περισσότερο την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Στην συγκράτηση των ποσοστών ανεργίας στο νομό Λαρίσης από μία παρόμοια ανοδική τάση, θεωρείται πολύ πιθανό να συνέβαλλε ο περισσότερο ανεπτυγμένος πρωτογενής τομέας της περιοχής. Ο τομέας αυτός, ενίσχυσε ή διατήρησε την απασχόληση, συγκριτικά με τους άλλους δύο τομείς της οικονομίας, μέσα στο δυσμενές κλίμα της λιτότητας που επικρατεί, ειδικά μετά το έτος 2011 (όπου παρουσιάστηκε η περισσότερο έντονη ύφεση) (Κασίμης & Ζωγραφάκης, 2014).

Βέβαια, το επιθυμητό θα ήταν να υπήρχαν διαθέσιμα δεδομένα για την ανεργία σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας και ανά τομέα της οικονομίας, προκειμένου να εξαχθούν περισσότερο σχετικά (με τις αντίστοιχες επιχειρηματικές τάσεις της περιόδου) συμπεράσματα.

Γράφημα 5: Εξέλιξη της ανεργίας 2011 – 2016 στους Νομούς Λάρισας και Μαγνησίας

ΕΤΟΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΛΑΡΙΣΗΣ	15,4	20,3	22,1	21,8	23,3	23,7
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	22,9	33,3	37,5	34,6	33,4	32,2
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	17,9	24,4	27,5	26,5	24,9	23,5

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Έρευνα εργατικού δυναμικού, (ιδία επεξεργασία), 2017

6.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2011_2016) ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Στις δύο Περιφερειακές Ενότητες εξετάστηκαν τα διαθέσιμα δεδομένα των επιμελητηρίων για τις επιχειρήσεις που ανήκουν στον δευτερογενή τομέα και στον τριτογενή τομέα. Ο πρωτογενής τομέας δεν λήφθηκε υπόψη, για να υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα εξαγωγής συμπερασμάτων αναφορικά με την ροπή προς την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας. Άλλωστε, ο λόγος που εξαιρέθηκαν οι Περιφερειακές Ενότητες Τρικάλων και Καρδίτσας από την έρευνα είναι ότι ο κύριος όγκος των δραστηριοτήτων αυτών των περιοχών ανήκει στο πρωτογενή τομέα.

Το κοινό συμπέρασμα και για τις δύο Περιφερειακές Ενότητες είναι ότι το πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων ετησίως μειώνεται, εφόσον οι συστάσεις επιχειρήσεων υπολείπονται των διαγραφών (στο συνολικό πλήθος των επιχειρήσεων).

Η μείωση του πλήθους των ενεργών επιχειρήσεων στην Περιφερειακή Ενότητα (Π.Ε.) Μαγνησίας, στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, είναι σχεδόν διπλάσια από τη μείωση του αριθμού των ενεργών επιχειρήσεων στην Π.Ε. Λάρισας. Συγκεκριμένα, ενώ στην Π.Ε. Μαγνησίας, οι επιχειρήσεις μειώθηκαν κατά 5,4% (μεταξύ 2011 και 2016), στην Π.Ε. Λάρισας, η μείωση των επιχειρήσεων ανέρχεται σε 2,8%.

Στον κλάδο της μεταποίησης και για τις δύο Περιφερειακές Ενότητες, εντοπίστηκε το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης του πλήθους ενεργών επιχειρήσεων (κατά 12% στην Π. Ε. Λάρισας και κατά 10,4% στην Π.Ε. Μαγνησίας).

Ωστόσο, στην Π.Ε. Λάρισας, η μεταβολή των επιπέδων επιχειρηματικής δραστηριότητας παραμένει, γενικά, σε καλύτερα επίπεδα στο τέλος του 2016 σε σχέση με την μεταβολή στην Π.Ε. Μαγνησίας. Ειδικότερα, στο εμπόριο ο αριθμός ενεργών επιχειρήσεων της Ενότητας Μαγνησίας ελαττώθηκε σε διπλάσιο βαθμό σε σχέση με την Ενότητα Λάρισας (6,9% έναντι 3%), ενώ στον τομέα των υπηρεσιών στην Π.Ε. Λάρισας υπήρχε και μία, έστω μικρή, αύξηση

του πλήθους των επιχειρήσεων (κατά 1%), δεδομένου ότι, σε αυτό τον τομέα, οι συστάσεις επιχειρήσεων επικρατούσαν έναντι των διαγραφών. Η σχετική μελέτη του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ, 2016), για την επιχειρηματικότητα και απασχόληση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, ανέδειξε την μεγαλύτερη ανάκαμψη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Π.Ε. Λάρισας, κυρίως στους κλάδους λιανεμπορίου και εστίασης, με ανάλογη αύξηση των ροών μισθωτής απασχόλησης στους ανωτέρω κλάδους. Το εύρημα αυτό είναι σύμφωνο με τα αποτελέσματα της πρόσφατης έρευνας του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανιών Ερευνών (IOBE) για ολόκληρη τη χώρα, που ανέδειξε, από το έτος 2011 και μετά, τάσεις αύξησης των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στον τομέα της παροχής υπηρεσιών προς τους τελικούς καταναλωτές (IOBE, 2017). Ωστόσο, όπως αναφέρεται στην έκθεση του IOBE (2017), αυτό δεν αποτελεί ευνοϊκό παράγοντα για την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, δεδομένου ότι οι κλάδοι παροχής υπηρεσιών που επιλέγονται δεν διαθέτουν ιδιαίτερη δυναμική και το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων επιχειρήσεων αφορά στη παροχή υπηρεσιών εστίασης (εστιατόρια, catering, καταλύματα).

Το δυσάρεστο εύρημα για την Π.Ε. Μαγνησίας είναι ότι, ενώ υπάρχουν τάσεις βελτιώσεις των επιπέδων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στον τουριστικό τομέα, ωστόσο, το πλήθος των καταγεγραμμένων επιχειρήσεων σε αυτόν παραμένει στα χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς.

Τα δεδομένα για τα επίπεδα απασχολούμενων, εμφανίζουν τις ίδιες τάσεις, δηλαδή μείωση του συνολικού πλήθους των απασχολούμενων σε όλο το χρονικό διάστημα. Βέβαια, στην Π.Ε. Λάρισας το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων παραμένει σταθερό και ανέρχεται διαχρονικά σε πέντε (5) εργαζόμενοι/επιχείρηση ετησίως, ενώ στην Π.Ε. Μαγνησίας, το μέσο μέγεθος μειώνεται από τους 5 εργαζόμενους/επιχείρηση σε 4 εργαζόμενους/επιχείρηση.

Και στις δύο Περιφερειακές Ενότητες, η μείωση του πλήθους των επιχειρήσεων στον τομέα της μεταποίησης είχε σοβαρό αντίκτυπο στη μείωση της απασχόλησης σε αυτόν τον τομέα, ενώ αντίθετα ο τριτογενής τομέας, μαζί με την αύξηση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, εμφανίζει τάσεις βελτίωσης των επιπέδων απασχόλησης (η οποία βέβαια μπορεί να μην είναι πλήρης απασχόληση).

Συμπερασματικά, και σύμφωνα και με την μελέτη του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ, 2016) που καταλήγει ότι «οι συσχετίσεις μεταξύ της επιχειρηματικότητας όπως καταγράφεται στα Επιμελητήρια Θεσσαλίας και των ροών μισθωτής απασχόλησης, όπως καταγράφονται από το σύστημα Εργάνη, παρουσιάζονται ισχυρές και στατιστικά σημαντικές», η ανάπτυξη των επιπέδων επιχειρηματικών

δραστηριοτήτων επηρεάζει θετικά τα επίπεδα απασχόλησης. Στην ΠΕ Μαγνησίας και στην ΠΕ Λάρισας, φαίνεται ότι τη δυναμική για να ενισχυθεί (έστω σε μικρό βαθμό) η απασχόληση εμφανίζουν οι τομείς εμπορίου και υπηρεσιών (τριτογενής τομέας). Αντίθετα, ο τομέας της μεταποίησης εμφανίζει τάσεις μείωσης τόσο σε όρους επιχειρήσεων όσο και σε όρους απασχόλησης. Τα ζητήματα, ωστόσο, παραμένουν κατά πόσο τα νέα εγχειρήματα, είναι μακροχρόνια βιώσιμα και σε ποιο βαθμό έχει αλλάξει το προφίλ των επιχειρήσεων σε περιφερειακό επίπεδο, ώστε να στηρίζονται σε οργανωμένο σχέδιο λειτουργίας και στην παροχή υψηλής προστιθέμενης αξίας.

6.5 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Όπως αναφέρθηκε στην παρουσίαση της μεθοδολογικής προσέγγισης, για την καλύτερη σύνδεση των αποτελεσμάτων των δεικτών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με την διαχρονική εξέλιξη των επιπέδων ανεργίας, θα αναζητηθούν πιθανοί παράγοντες που δυνητικά θέτουν φραγμούς ή διευκολύνουν την επιχειρηματική ανάπτυξη σε κάθε μία Περιφερειακή Ενότητα.

Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, από το έτος 2008 έως και το έτος 2016, εμφανίζεται διαχρονική βελτίωση. Από το γράφημα 3 του παραρτήματος II, προκύπτει το συμπέρασμα ότι, αφενός, το ποσοστό του πληθυσμού με εκπαίδευση έως κατώτερη δευτεροβάθμια μειώνεται, ενώ, αφετέρου, το ποσοστό του πληθυσμού με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση διαχρονικά αυξάνεται. Μάλιστα, ενθαρρυντικό για την δυνητική τόνωση της τοπικής επιχειρηματικότητας είναι και το γεγονός ότι το ποσοστό πληθυσμού με τριτοβάθμια εκπαίδευση, παραμένει σταθερό και εμφανίζει τάσεις ανοδικής πορείας. Έτσι, ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου, δυνητικά αυξάνεται εκτός από την ποσότητα και η ποιότητα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων εντός της περιοχής. Η βελτίωση αυτών των δύο παραγόντων (ανθρώπινο κεφάλαιο και ποιότητα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων) συνδυαστικά είναι πολύ σημαντική, καθώς, έχει επιβεβαιωθεί εμπειρικά η θετική και στατιστικά σημαντική επίπτωση της Ελληνικής επιχειρηματικότητας και του ανθρώπινου κεφαλαίου στην περιφερειακή (υποεθνική) ανάπτυξη (Λιαργκόβας et al, 2015).

Στη Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, η πόλη του Βόλου διαθέτει λιμάνι και βρίσκεται πολύ κοντά στα γραφικά χωριά του Πηλίου. Όλα αυτά ευνοούν την μεγέθυνση του τουριστικού τομέα, ειδικά την περίοδο της κρίσης, όπου οι άνθρωποι τείνουν περισσότερο να αναπτύσσουν

(από ανάγκη) επιχειρηματικές δραστηριότητες χωρίς ιδιαίτερες κεφαλαιακές απαιτήσεις. Από την άλλη πλευρά, δεδομένου ότι η γεωγραφική θέση και το κλίμα της Λάρισας δεν ευνοούν την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή αυτή (Metaxas & Kallioras, 2004), η περιοχή έχει αναπτύξει σε εντονότερο βαθμό τον εμπορικό τομέα και τον τομέα των υπηρεσιών. Άλλωστε, η Λάρισα ως πρωτεύουσα της Περιφέρειας Θεσσαλίας και ευρισκόμενη στο κέντρο της χώρας, αποτελεί κόμβο για το εμπόριο και τις συναλλαγές.

Στην περιοχή της Μαγνησίας υπάρχει διαχρονικά μεγαλύτερη πληθυσμιακή πυκνότητα σε σχέση με την περιοχή της Λάρισας. Σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα 19 του παραρτήματος II, στην Μαγνησία υπάρχουν περίπου 78 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας κατοικούν 53-54 άνθρωποι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η αυξημένη πυκνότητα του πληθυσμού, δυνητικά οδηγεί, *ceteris paribus*, στην δημιουργία καλύτερων υποδομών και έλκει την εγκατάσταση επιχειρήσεων. Επίσης, στην Θεσσαλία με έδρα τον Βόλο, υπάρχει εγκατεστημένο το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας διαχέονται στην τοπική κοινότητα είτε μέσω της ένταξης των αποφοίτων στην αγορά εργασίας είτε μέσω της ανάπτυξης συνεργασιών μεταξύ Πανεπιστημίου, παραγωγικών φορέων και επιχειρήσεων (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2017). Πρόσφατες πρωτοβουλίες του Ιδρύματος για την προώθηση της ανάπτυξης επιχειρηματικού πνεύματος που να στηρίζεται σε οργανωμένο σχέδιο λειτουργίας και της αλλαγής νοοτροπίας προς την δημιουργία επιχειρήσεων που θα έχουν μία καινοτόμα πρόταση αξίας, αποτελεί η αύξηση των μαθημάτων (προπτυχιακών και μεταπτυχιακών) στο αντικείμενο της «Επιχειρηματικότητας». Αντίστοιχα, στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας βρίσκεται το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλίας Τεχνολογικού Τομέα (ΤΕΙ Θεσσαλίας), το οποίο παρέχει εκπαίδευση σε τομείς εξαιρετικά συναφείς με τον παραγωγικό τομέα.

Στο σημείο αυτό, το ενδιαφέρον στρέφεται στην διερεύνηση εκείνων των παραγόντων στις Περιφερειακές Ενότητες Μαγνησίας και Λάρισας, οι οποίοι είναι δυνατόν να ενισχύσουν την επιχειρηματικότητα με γνώμονα την τοπική οικονομική ανάπτυξη. Δεδομένου ότι, το ζητούμενο στη μείωση της ανεργίας στις εν λόγω περιοχές είναι η ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας ή αλλιώς, επιχειρήσεων που στηρίζονται στη γνώση και στην αξιοποίηση νέων ευκαιριών, πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων με

ειδικούς¹ η προσπάθεια εντοπισμού τυχόν εμποδίων και φραγμών που υφίστανται προς αυτή την κατεύθυνση.

Από τις εκτεταμένες συνεντεύξεις, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι το γενικό επιχειρηματικό κλίμα βρίσκεται σε μία αρκετά δυσμενή κατάσταση. Πολλές επιχειρήσεις κλείνουν, λίγες δημιουργούνται και η οποιαδήποτε άνθηση της επιχειρηματικότητας πηγάζει από ανάγκη. Επιπλέον, η οποιαδήποτε βελτίωση της απασχόλησης σήμερα, οφείλεται κυρίως στην αύξηση των επιχειρήσεων στο τριτογενή τομέα, ιδιαιτέρως στον τουρισμό και στη παροχή υπηρεσιών και συνίσταται συνήθως σε μορφή εποχιακής/μερικής απασχόλησης.

Ενώ διαπιστώνονται σε Περιφερειακό Επίπεδο, κάποιες βελτιωτικές κινήσεις ώστε να ξεκινήσει η αλλαγή, αυτές είναι ακόμη κάτω από το μέσο όρο στο σύνολο των επιχειρήσεων, καθώς κυριαρχούν «οι απεγνωσμένες κινήσεις εξαιτίας της υφιστάμενης επιχειρηματικής κουλτούρας». Έτσι, στην περιοχή της Θεσσαλίας υπάρχουν μόνο κάποια μεμονωμένα παραδείγματα επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν από ανθρώπους με την έννοια των ‘επιχειρηματιών’, αφού, οι μικροί πυρήνες νεοσύστατων επιχειρήσεων εντάσεως γνώσεως στη Θεσσαλία δεν υποστηρίζονται από την τοπική αυτοδιοίκηση. Επιπλέον, στην περιοχή κυριαρχούν οι χαμηλές προσδοκίες, λείπουν οικονομίες συγκέντρωσης και μέντορες/επιχειρηματικοί σύμβουλοι.

Επομένως, ένα σημαντικό εμπόδιο αποτελεί η έλλειψη δομών υποστήριξης της επιχειρηματικότητας έντασης γνώσης και οι εξειδικευμένοι επιστήμονες, εάν δεν μεταναστεύσουν στο εξωτερικό, θα στρέψουν την προσοχή τους στα μεγαλύτερα εθνικά αστικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), όπου οι συνθήκες είναι σαφώς καλύτερες.

Το ευχάριστο και δυνητικά ελπιδοφόρο, είναι ότι στη νέα γενιά παρατηρούνται αυξανόμενες κινήσεις για εκμετάλλευση επιχειρηματικών ιδεών ακολουθώντας οργανωμένες μεθόδους και επιχειρηματικά σχέδια (business plans). Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη πολλά ζητήματα να επιλυθούν, τα οποία, μάλιστα, είναι πιο σοβαρά από την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.

Για παράδειγμα, υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των νέων επιχειρηματιών των μεγάλων πόλεων (κυρίως της Αθήνας) και των ατόμων που επιχειρούν στις επαρχίες. Ειδικότερα, οι περισσότεροι αποκεντρωμένοι επιχειρηματίες διακρίνονται από ένα

---

¹ Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τον κ. Π. Σκάγιαννη, Καθηγητή Π.Θ., τον κ. Γ. Σταμπούλη, Επ. Καθηγητή Π.Θ, τον κ. Δ. Γούσιο, Καθηγητή Π.Θ. και στελέχη της Μονάδας Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας του Π.Θ.

«επαρχιωτισμό» και είναι «εγκλωβισμένοι σε στερεότυπα». Καταφεύγουν στην επιχειρηματικότητα κυρίως από ανάγκη, χωρίς να προσπαθούν να αποκτήσουν ικανότητες και δεξιότητες εκτός επαρχίας, μέσω της έκθεσής τους σε περισσότερα προχωρημένα περιβάλλοντα και ακόμη, αδυνατούν να αναπτύξουν οικονομίες σκοπού. Ένα ισχυρό γνώρισμά τους είναι ο φόβος και διάφοροι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, που τους οδηγούν να παραμένουν υπό την προστασία των γονέων τους ακόμη και σε μεγαλύτερες ηλικίες.

Όπως, χαρακτηριστικά σχολιάστηκε η νέα γενιά ατόμων αποτελείται από τα «πιο μαμόθρεφτα της Ευρώπης» και οι πολιτισμικές ανισότητες έχουν τρομακτικές διαστάσεις, όσο μεταβαίνουμε από τη μεγάλη πόλη στο χωριό.

Αξιοσημείωτα, επίσης, είναι δύο συμπεράσματα που προέκυψαν κατά τη συζήτηση:

A) Στο παρελθόν υπήρξε μεγαλύτερη σκληραγώγηση των παιδιών στην Ελλάδα. Από τη στιγμή που η ζωή τους έγινε πιο εύκολη και είχαν διαθέσιμες περισσότερες διευκολύνσεις, οι νέες γενιές φαίνεται να «βολεύονται» υπό την σκέπη των γονέων.

B) Υπάρχουν διαφορές στις συμπεριφορές των νέων ατόμων, ανάλογα με το φύλο τους. Τα κορίτσια εμφανίζουν καλύτερες προοπτικές στην αγορά εργασίας και εμφανίζουν μεγαλύτερο δυναμισμό σε σχέση με τα αγόρια.

Οι τομείς τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καλούνται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση επιχειρηματικών αντιλήψεων, μέσω προγραμμάτων εκπαιδευτικών και ερευνητικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα Προγράμματα Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας, που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση" (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.) του Υπουργείου Παιδείας. Η εξέλιξη αυτών οδήγησε στη δημιουργία της Μονάδας Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΟΚΕ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Μέσω της διδασκαλίας σχετικών μαθημάτων, στο πλαίσιο της λειτουργίας της ΜΟΚΕ, οι απόφοιτοι του Ιδρύματος σήμερα αναπτύσσουν θεμελιώδεις ικανότητες εντός και εκτός των επιχειρήσεων. Σημαντικές, επίσης, ενέργειες στην κατεύθυνση της υποστήριξης της επιχειρηματικότητας από τη ΜΟΚΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, αποτελούν οι διοργανώσεις σεμιναρίων και εκδηλώσεων, όπως το «Startup Weekend» που ενθαρρύνει την πραγματοποίηση καινοτόμων ιδεών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι, το Startup Weekend της πόλης του Βόλου, ήταν από τα πρώτα Startup Weekend που έχουν διοργανωθεί στην χώρα μας και σε αυτό συμμετείχαν τόσο νέοι άνεργοι, όσο και υφιστάμενοι επιχειρηματίες, εντός και εκτός Περιφέρειας.

Όμως, οι δράσεις της Μονάδας Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ενώ έχουν μεγάλη σημασία για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, δυστυχώς δεν υποστηρίζονται μέσω χρηματοδοτήσεων. Βέβαια, παρόλο αυτά, το

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας προσπαθεί ακόμη και αναπτύσσει με πολύπλευρες προσπάθειες, νέες δράσεις ενίσχυσης της νεανικής επιχειρηματικότητας, απαραίτητες την περίοδο της ύφεσης, για το μέλλον της χώρας μας (έργα διασύνδεσης του ιδρύματος με τις τοπικές επιχειρήσεις, όπως είναι η Πρακτική Άσκηση και συνεργασίες με θεσμούς, δήμους και κοινότητες εντός και εκτός χώρας).

Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, τονίστηκε ότι δεν έχει σημασία η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε ένα αόριστο πλαίσιο, όταν ο στόχος είναι η αύξηση της απασχόλησης και μακροπρόθεσμα η μείωση της ανεργίας. Επιχειρηματικές κινήσεις εντοπίζονται από τα πρώτα χρόνια οργάνωσης των ανθρώπων σε κοινωνίες. Όμως, στη σημερινή εποχή το ζήτημα είναι πάνω σε τι «συντεταγμένες» βρίσκονται αυτές, ώστε να προωθηθεί η οικονομική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, η επιχειρηματικότητα αποτελεί κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη όταν είναι εξωστρεφής, αλληλέγγυα, καινοτόμα (σε οτιδήποτε) και παράγει υψηλή προστιθέμενη αξία. Επίσης, κρίθηκε γενικά αποδεκτό ότι, για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης μέσω της επιχειρηματικότητας σε επίπεδο Περιφέρειας Θεσσαλίας, επιθυμητό είναι οι νέες επιχειρήσεις να στηρίζονται στην χρήση της υψηλής τεχνολογίας.

Ενδεικτικά παραδείγματα τοπικών επιχειρήσεων που στηρίζονται σε σύγχρονα επιχειρηματικά μοντέλα είναι:

1. Η επιχείρηση «Φυλώ» (Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση συλλογικού και παραγωγικού σκοπού) της οποίας το μοντέλο στηρίζεται στην εφαρμογή βασικών γνώσεων φαρμακευτικής, συνδέοντας την παράδοση με την επιστημονική γνώση. Η επιχείρηση έχει ήδη αναπτυχθεί τόσο πολύ που εξάγει και στη Κίνα (βρίσκεται στον Αλμυρό του Ν. Μαγνησίας).

2. Η επιχείρηση «Steel & Structural Detail Engineers (SDENG)» (έδρα Βόλος) που προσφέρει εξειδικευμένες υπηρεσίες μηχανικού και τεχνογνωσίας για έργα δομικών κατασκευών στους τομείς: πετρελαίου και φυσικού αερίου, σταθμών ηλεκτροπαραγωγής, βιομηχανικών έργων, έργων πολιτικού μηχανικού. Η επιχείρηση προσφέρει μία καινοτόμα πρόταση μέσω της χρήσης της 'Μοντελοποίησης Πληροφοριών Κτιρίων', που είναι ο σημαντικότερος σύνδεσμος μεταξύ όλων των συμμετεχόντων στο έργο.

Οι διαφορές αυτών των επιχειρήσεων από τις υπάρχουσες είναι ότι προσέθεσαν μία δραστηριότητα υψηλής ποιότητας ώστε να παραχθεί έξτρα αξία.

Στη συνέχεια και προκειμένου να διερευνηθούν οι τάσεις συνεργασίας και οι φραγμοί στην ανάπτυξη της δικτύωσης μεταξύ των επιχειρήσεων στη Θεσσαλία, επιλέχθηκε - ως ένα από τα πιο πετυχημένα παραδείγματα εδαφικής συνεργασίας (cluster) - η θεσσαλική πρωτοβουλία 'Terra Thessalia', που αφορά στη συνεργασία των μικρών γαλακτοκομικών περιοχών της

Θεσσαλίας και αποτελεί απόρροια του σχεδίου **LACTIMED**¹, το οποίο εφαρμόστηκε στο πλαίσιο της υλοποίησης σχετικού Ευρωπαϊκού Προγράμματος IEMP CT MED. Η ανωτέρω συνεργασία, αν και εμπίπτει στο πρωτογενή τομέα, αποτελεί πολύτιμη εμπειρία για τα αποτελέσματα της συμμετοχής των τοπικών επιχειρήσεων σε μία αλυσίδα αξίας στην οποία συμμετείχαν, επίσης, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης με τον επιστημονικά υπεύθυνο του προγράμματος, κατ' αρχήν τονίστηκε ιδιαίτερα η ευελιξία των θεσσαλικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων στον γαλακτοκομικό τομέα έναντι των μεγάλων βιομηχανιών. Ενδιαφέρον εύρημα είναι ότι οι επιχειρήσεις (κτηνοτρόφοι και τυροκόμοι) θέλησαν να συνεργαστούν μεταξύ τους, αναγνωρίζοντας την ανάγκη της αγοράς για προϊόντα υψηλότερης ποιότητας. Επιπλέον, αποδέχτηκαν εύκολα ότι η συμμετοχή θα τους εξασφάλιζε υποστήριξη, την πρόσβαση σε νέες (ξένες) αγορές και πολύτιμη τεχνογνωσία από τη δικτύωση. Τα εμπόδια που προέκυψαν οφείλονταν κυρίως στο μέγεθος των επιχειρήσεων και συνίσταντο στις δυνατότητες προσαρμογής της (από κοινού) παραγωγής προϊόντων ανώτερης ποιότητας σε μικρή κλίμακα. Δηλαδή οι επιχειρηματίες έπρεπε να πειστούν για τα οφέλη της «οικονομίας της διακριτότητας» και ότι θα ωφελούνταν από τη διαδικασία της επιλογής από ένα μεγάλο όγκο παραγόμενων προϊόντων, ένα μέρος του, το οποίο, επειδή θα παράγονταν με συγκεκριμένες προδιαγραφές και θα είχε υψηλότερη ποιότητα, θα προωθούνταν προς πώληση σε υψηλότερη τιμή. Επίσης, είχε ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι επιχειρηματίες αγνοούσαν το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις σχεδιαζόμενες πολιτικές της προς την προώθηση της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενίσχυσης της παραγωγής ποιοτικών προϊόντων.

Η εδαφική αυτή συνεργασία αποτελεί παράδειγμα, πως, σε επίπεδο περιφέρειας, οι μικρές, οικογενειακού τύπου επιχειρήσεις, συνειδητοποιώντας την κοινή πολιτιστική και παραγωγική παράδοση, καθώς και την στροφή των καταναλωτών στην αναζήτηση προϊόντων υψηλότερης ποιότητας, αναγνώρισαν και αποδέχθηκαν τα οφέλη της συμμετοχής τους σε αυτή την καινοτόμα (ως προς την οργάνωση) πρωτοβουλία.

Επομένως, εφόσον η επιχειρηματικότητα «εν γένει συνεισφέρει στην απασχόληση», είναι πολύ σημαντική η ενίσχυσή της για να επιφέρει οφέλη για τη χώρα. Και η συνεισφορά της

---

¹ Το έργο στόχευε στην ενίσχυση της παραγωγής και της διανομής τοπικών, καινοτόμων, μεσογειακών γαλακτοκομικών προϊόντων μέσω της οργάνωσης του γαλακτοκομικού τομέα της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Το πρόγραμμα έδωσε την ευκαιρία συμμετοχής των θεσσαλικών επιχειρήσεων της αλυσίδας γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων και ειδικότερα επιχειρήσεων που κάλυπταν όλο το φάσμα της επεξεργασίας, διανομής και εμπορίας τυροκομικών προϊόντων (κυρίως τυροκομεία, αγροτικοί και κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί).

μεγαλώνει, όσο περισσότερο οι επιχειρήσεις στρέφουν την προσοχή τους στο σχεδιασμό αλυσίδων βασισμένων στην τεχνολογία και στη καινοτομία (οποιαδήποτε μορφής), προκειμένου στη συνέχεια, όλοι οι συμμετέχοντες στο σύστημα αξίας να παράγουν συνεχώς υψηλότερη ποιότητα. Ακόμη μεγαλύτερα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα υπάρχουν, βέβαια, εφόσον όλες οι επιχειρήσεις, από τους προμηθευτές, παραγωγούς έως και τους πελάτες συνεργάζονται στενά μεταξύ τους.

Ένα ακόμη, σημαντικό, πόρισμα των συνεντεύξεων είναι ότι, στην Ελλάδα υπάρχει έλλειψη επιχειρηματικών ικανοτήτων και δεν υπάρχουν επιχειρηματίες με την έννοια του επιχειρηματία ως ανθρώπου που ενορχηστρώνει υλικούς και άυλους πόρους για την δημιουργία αξίας και την παραγωγή κέρδους (με οποιαδήποτε έννοια του κέρδους). Δεν έχει καλλιεργηθεί η πολιτική να λειτουργούν οι επιχειρήσεις ως οικοσυστήματα, ενώ είναι απαραίτητο να αναπτύσσονται συνεργασίες και να καλλιεργούνται επιχειρηματικές ιδέες. Το ζήτημα είναι πως οι άνθρωποι οργανώνονται συλλογικά, αλλάζουν τους κανόνες του παιχνιδιού, ώστε να προκύψει ελπίδα και να δημιουργηθούν επιχειρήσεις που επιβιώνουν και αναπτύσσονται.

Τα απαραίτητα στοιχεία για την δημιουργία ενός οικοσυστήματος είναι:

1. Ανάπτυξη του διαλόγου. Στο εξωτερικό πραγματοποιείται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους
2. Ύπαρξη μεντόρων/ φορέων παροχής χρηματοδοτικών εργαλείων.

Αντίθετα στην Ελλάδα, όπως προέκυψε κατά τις συζητήσεις, η κουλτούρα είναι τελείως διαφορετική. Υπάρχουν οι οικογενειακές πιέσεις για τους άνδρες να σπουδάσουν πρώτα και μετά να υπηρετήσουν τη στρατιωτική θητεία τους και για τις γυναίκες να «αποκατασταθούν». Η κυρίαρχη νοοτροπία είναι «Εδώ είναι Ελλάδα, αυτά τα πράγματα δεν γίνονται». Το ζητούμενο είναι πως θα γίνει να συνεργαστούν μεταξύ τους οι επιχειρήσεις και οι Έλληνες να ξεφύγουν από τη νοοτροπία του «πάντα φταίνε οι άλλοι», καθώς αναζητούν το άλλοθι για να ξεφύγουν από το στίγμα της αποτυχίας.

6.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στις δύο περιφερειακές ενότητες, η συγκέντρωση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα (επιχειρήσεις εμπορίου και εστίασης) είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με τον δευτερογενή. Βέβαια, σε κάποιες περιοχές εντός των Ενοτήτων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, είναι γεγονός ότι μεγάλο μερίδιο κατέχει και ο πρωτογενής τομέας, ο οποίος δεν λήφθηκε υπόψη στην ανάλυση, καθώς σε αυτόν υπάγονται κυρίως και αποκλειστικά αυτοαπασχολούμενοι.

Το κυρίαρχο προφίλ των επιχειρήσεων είναι τύπου μικρομεσαίων και πολύ μικρών επιχειρήσεων, προσανατολισμένων στην τοπική αγορά, οι οποίες δεν επενδύουν στην έρευνα για την ανάπτυξή τους, αλλά δημιουργούνται μέσω χρηματοδοτήσεων από οικογενειακούς παράγοντες και λειτουργούν για βιοποριστικούς λόγους. Από τις διενεργούμενες συνεντεύξεις διαπιστώνεται ότι οι οποιοσδήποτε τάσεις αύξησης της απασχόλησης, οφείλονται κυρίως στην αύξηση της μερικής απασχόλησης (όπως είναι η εποχιακή απασχόληση την περίοδο της υψηλής τουριστικής κίνησης). Ακόμη, ειδικά σε Περιφερειακό επίπεδο, επικρατούν στερεότυπα και απουσιάζει η ιδέα του επιχειρηματικού οικοσυστήματος, καθώς οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε συναφείς τομείς δεν συνεργάζονται μεταξύ τους και δεν υπάρχει ανταλλαγή της παραγόμενης γνώσης.

Υπάρχουν κάποια μεμονωμένα παραδείγματα επιχειρηματικών εγχειρημάτων, που στηρίχθηκαν στην καινοτομία, στην χρήση της νέας τεχνολογίας, στην συμμετοχή σε δίκτυο και στην συνεργασία εντός μίας αλυσίδας αξίας (όπως οι γαλακτοκομικές και κτηνοτροφικές επιχειρήσεις που συμμετάσχουν στο cluster «Terra Thessalia»), αλλά δεν είναι πολλές οι περιπτώσεις αυτές στα τοπικά επιχειρηματικά δρώμενα. Γενικά, η διάρθρωση του τοπικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, όπου οι περισσότερες επιχειρήσεις εμφανίζουν μικρή βιωσιμότητα και η έλλειψη υποστήριξης και χρηματοδότησης μέσω ειδικών μηχανισμών (κέντρα επώασης, θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων και χρηματοδοτικούς οργανισμούς/εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών), μειώνουν τις πιθανότητες αλλαγής κατεύθυνσης σε μία σύγχρονη μορφή υγιούς επιχειρηματικότητας (επιχειρηματικότητας υψηλής προστιθέμενης αξίας), η οποία δεν χαρακτηρίζεται από εγχειρήματα που προέκυψαν από ανάγκη.

Επομένως, ένα σημαντικό συμπέρασμα είναι ότι για να προκύψει αισθητή μείωση της ανεργίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας (όπως και στην υπόλοιπη χώρα), θα πρέπει να αλλάξει ο τρόπος του «επιχειρείν». Η ουσία βρίσκεται στη δημιουργία επιχειρήσεων που θα έχουν τα εφόδια όχι μόνο να εγείρουν τον ανταγωνισμό, αλλά και θα είναι σε θέση να προσφέρουν διαρκή αξία ώστε να τον αντιμετωπίζουν. Η στροφή προς αυτή την κατεύθυνση εξαρτάται, όχι μόνο από τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες του τοπικού περιβάλλοντος, αλλά και από μία νοοτροπία που επενδύει στην επιχειρηματική εκπαίδευση, στην καινοτομία και στη συνεργασία για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών έντασης γνώσης και τεχνολογίας.

Τέλος, είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί η έλλειψη ενός θεσμοθετημένου πλαισίου διενέργειας ερευνών σε περιφερειακό επίπεδο, για την τακτική συγκέντρωση πρωτίστως ποιοτικών χαρακτηριστικών των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Στο μέλλον, αν δεν εντοπιστούν οι εγγενείς αδυναμίες, τότε είναι σχεδόν αδύνατο να σχεδιαστούν εξειδικευμένες πολιτικές αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Σε εθνικό επίπεδο, πραγματοποιούνται κάποιες αξιόλογες προσπάθειες διενέργειας ερευνών πεδίου στον ελληνικό πληθυσμό και σε εμπειρογνώμονες ως «ειδικούς» σε διάφορες διαστάσεις της επιχειρηματικότητας (όπως στο πλαίσιο της συμμετοχής του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανιών Ερευνών (IOBE), ως εταίρος του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας). Επίσης, το Παγκόσμιο Ινστιτούτο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης για την πληρέστερη εκτίμηση της συνεισφοράς της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη σε επίπεδο υποεθνικής περιφέρειας ανέπτυξε τον Δείκτη Επιχειρηματικότητας σε Περιφερειακό Επίπεδο που επιτρέπει την εκτίμηση ορισμένων ποιοτικών χαρακτηριστικών της τοπικής επιχειρηματικότητας, προκειμένου να εντοπιστούν δυνάμεις και αδυναμίες σε περιφερειακό επίπεδο, κατά τον σχεδιασμό των Περιφερειακών Στρατηγικών Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Ωστόσο, η σταθερή παρακολούθηση και μελέτη της σύγχρονης επιχειρηματικότητας προϋποθέτει την χρήση εξειδικευμένων εργαλείων σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας, από εθνικούς θεσμούς μόνιμους και οργανωμένους, με στόχο την παροχή αξιόπιστων, αντικειμενικών και επίκαιρων πορισμάτων ως αποτελέσματα ερευνών στον τοπικό πληθυσμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η επιχειρηματικότητα είναι μοχλός ανάπτυξης την περίοδο της οικονομικής κρίσης, καθώς αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που προάγει την αύξηση της απασχόλησης, την δημιουργία καινοτομίας, την διάδοση νέων τεχνολογιών και την εντατικοποίηση του ανταγωνισμού. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, που αντιμετωπίζει βαθύ πρόβλημα ανεργίας (23,5%, το 2016), ειδικά των νέων (σχεδόν 38% για τους 20-29), η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας αποτελεί στρατηγικό πυλώνα για την προώθηση ενός νέου μοντέλου παραγωγικών δραστηριοτήτων και γενικότερα λειτουργίας της οικονομίας, μοντέλο βασισμένο σε νέα πρότυπα και ηθικές αξίες.

Αξίζει, όμως, να τονιστεί ότι, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας δεν πρέπει να θεωρηθεί ως άμεσο μέτρο καταπολέμησης της ανεργίας, όταν η ανεργία πλήττει μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού και ειδικά τους εξειδικευμένους νέους. Όμως, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, η προώθηση της επιχειρηματικότητας μπορεί σε μια πρώτη φάση, να αποτελεί λύση για ορισμένους ανέργους και ως εκ τούτου να αποκτά μια σημαντική κοινωνική προστιθεμένη αξία, ενώ σε βάθος χρόνου, να συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη και δυναμικότερη λειτουργία των επιχειρήσεων και γενικότερα του οικονομικού ιστού και κατά συνέπεια να συμβάλλει στην δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», η προώθηση της απασχόλησης των νέων βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Παράλληλα, η επιχειρηματικότητα των νέων αποτελεί μία από τις κύριες προτεραιότητες της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται σημαντικό εργαλείο για την αντιμετώπιση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού (για παράδειγμα, η πρωτοβουλία «Νεολαία σε κίνηση» εντάσσεται σε αυτή τη στρατηγική). Πιο συγκεκριμένα, η απασχόληση και το επιχειρηματικό πνεύμα συγκαταλέγονται στους 8 τομείς δράσης που υποστηρίζει η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Νεολαία (2010-2018).

Με βάση τα παραπάνω, η ανάλυση των δύο συνιστωσών «επιχειρηματικότητα» και «ανεργία» πρέπει να εντάσσεται σε ένα γενικότερο προβληματισμό που αφορά στις πραγματικές δυνατότητες που έχουν οι άνεργοι να γίνουν επιχειρηματίες και αυτό θέτει το ακόλουθο ζήτημα: σε ποιο βαθμό, υπάρχουν πραγματικές ενδείξεις τόνωσης της επιχειρηματικής αντίληψης και νοοτροπίας στην χώρα μας;

Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας για την επιχειρηματικότητα σε όρους επιχειρήσεων και απασχόλησης, αναδεικνύουν ότι επικρατούν τάσεις αποφυγής του ρίσκου για δημιουργία επιχείρησης, λόγω του φόβου που έχει δημιουργήσει η παρατεταμένη περίοδος

ύφεσης και των χαμηλών προσδοκιών που εμποδίζουν την αλλαγή προς την παραγωγή νέων βελτιωμένων προϊόντων και υπηρεσιών, υψηλής προστιθέμενης αξίας, με σκοπό τη διεξόδου σε νέες αγορές. Στη χώρα μας, η οποιαδήποτε άνθηση της επιχειρηματικότητας πηγάζει από ανάγκη και οι τάσεις σταθεροποίησης και μείωσης της ανεργίας (καθόσον η ανεργία τα τελευταία έτη εμφανίζει σταδιακή αποκλιμάκωση, χωρίς ουσιαστική βελτίωση), οφείλονται κυρίως στην αύξηση των επιχειρήσεων στο τριτογενή τομέα (ιδιαίτερος στον τουρισμό και στη παροχή υπηρεσιών εμπορίου και εστίασης) που ζητούν εργαζόμενους κυρίως εποχιακής/μερικής απασχόλησης.

Ειδικότερα, όσο απομακρυνόμαστε από την πρωτεύουσα της χώρας προς την περιφέρεια, τόσο εντοπίζονται περισσότερα και έντονα στερεότυπα και η παρουσία πολλών οικογενειακών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν από τα περιορισμένα ίδια κεφάλαια λόγω της έλλειψης κρατικών εργαλείων χρηματοδοτικής στήριξης. Το στίγμα της αποτυχίας και το κόστος ευκαιρίας των επενδυμένων κεφαλαίων, εντείνουν ακόμη περισσότερο το αίσθημα του φόβου και δεν αφήνουν περιθώρια για την αντίληψη ευκαιριών που προκύπτουν από τις αλλαγές που συντελούνται στην αγορά. Η περιφερειακή κουλτούρα χαρακτηρίζεται από τη σύσταση επιχειρήσεων για λόγους βιοπορισμού, χωρίς όραμα και σαφή στρατηγική. Αποτέλεσμα είναι να υπάρχουν πολλές πανομοιότυπες επιχειρήσεις, δίχως οργανωμένο σχέδιο, που αναπαράγουν τις λειτουργίες των ήδη καθιερωμένων επιχειρήσεων και αδυνατούν να σταθούν στον ανταγωνισμό αφού δεν δημιουργούν νέα προστιθέμενη αξία. Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, διαπιστώθηκε ότι ακόμη και εάν υπάρχουν κάποιες αξιόλογες προσπάθειες δημιουργίας επιχειρήσεων εντάσεως γνώσεως και χρήσης σύγχρονης τεχνολογίας, δηλαδή επιχειρήσεις ικανές να παράγουν υψηλή αξία και να προσφέρουν καινοτόμα προϊόντα, οι προσπάθειες είναι πολύ λίγες και δεν έχουν την δυναμική για να προκαλέσουν αλλαγή.

Επομένως, η πλειοψηφία των επιχειρήσεων, όχι μόνο δεν ενισχύει την απασχόληση, αλλά δεδομένου ότι η βιωσιμότητά αυτών είναι μικρής διάρκειας, δεν είναι σε θέση να συνεισφέρει σημαντικά στη μείωση της μακροχρόνιας ανεργίας. Επιπλέον, δεν έχει καλλιεργηθεί η πολιτική να λειτουργούν οι επιχειρήσεις ως οικοσυστήματα, ενώ είναι απαραίτητο να αναπτύσσονται συνεργασίες για να υπάρξει ανταλλαγή απόψεων και τεχνογνωσίας. Το ζήτημα είναι πως οι άνθρωποι οργανώνονται συλλογικά και δημιουργούν επιχειρήσεις που επιβιώνουν και αναπτύσσονται.

Η νέα επιχειρηματικότητα, ήτοι η δημιουργική επιχειρηματικότητα υπό το πρίσμα της οικονομικής ανάπτυξης είναι αυτή που πρωτίστως επιδιώκουν με μέτρα να ενδυναμώσουν οι πολιτικοί, καθώς είναι περισσότερο «ανθεκτική» σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, παραμένει ακόμη περιορισμένη η εμπειρική έρευνα για την αποτύπωσή της, καθόσον αφενός,

τα χρησιμοποιούμενα μεγέθη διαφοροποιούνται ανάλογα με τις πτυχές του φαινομένου της επιχειρηματικότητας, στις οποίες κάθε έρευνα εστιάζει και αφετέρου, δεν έχουν σχεδιαστεί τα κατάλληλα εργαλεία εκτίμησης των ποιοτικών διαστάσεών της.

Από την άλλη πλευρά, για να σχεδιαστούν οι κατάλληλες πολιτικές σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο είναι απαραίτητες η ‘αποκρυπτογράφηση’ του προφίλ των εκκολαπτόμενων επιχειρηματιών και η μελέτη του επιχειρηματικού κλίματος κατά τόπους, καθώς η εκάστοτε περιοχή έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες. Για τον προγραμματισμό των επόμενων ενεργειών στην κατεύθυνση της υποστήριξης της υγιούς επιχειρηματικότητας, απαιτούνται πληροφορίες για τα κίνητρα που οδηγούν στην απόφαση τους νέους επιχειρηματίες, για τις διαδικασίες που ακολουθούν και για τις νέες θέσεις που πραγματικά δημιουργεί κάθε επιχείρηση πριν και μετά τη σύστασή της. Λαμβάνοντας υπόψη τις ραγδαίες εξελίξεις στην ελληνική οικονομία και χωρίς την παρακολούθηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, δεν θα είναι εφικτή η αξιολόγηση της επιτυχίας των μέτρων ενίσχυσης των νεοφυών επιχειρήσεων ταχείας ανάπτυξης. Αυτό το μεθοδολογικό κενό που πηγάζει από την έλλειψη δεδομένων, δυσχεραίνει όχι μόνο τις ερευνητικές προσπάθειες, αλλά εμποδίζει και το σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών.

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλίας Τεχνολογικού Τομέα - ΤΕΙ Θεσσαλίας, αποτελούν δύο πυλώνες, ικανούς να οδηγήσουν την αλλαγή στη σκέψη όσον αφορά το «επιχειρείν», ώστε να παράγεται υψηλή αξία και όχι αποκλειστικά με την έννοια της οικονομικής αξίας. Στη Θεσσαλία, διαπιστώνεται μακροχρόνια βελτίωση στα επίπεδα του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου (σε όρους εκπαίδευσης και κατάρτισης). Η παροχή ακαδημαϊκών γνώσεων σε συνδυασμό με την καλλιέργεια της επιχειρηματικής οξυδέρκειας και της εγρήγορσης, είναι σε θέση να οδηγήσουν στην ανάπτυξη τοπικών βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που δημιουργούν αξία. Η αξία αυτή συνίσταται στην αποτροπή διαφυγής των νέων επιστημόνων στο εξωτερικό, στην μείωση της ανεργίας σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα και εν γένει στην κοινωνική ευημερία.

Συνοψίζοντας, η επιχειρηματικότητα δυνητικά είναι σε θέση να συμβάλλει στη μείωση της ανεργίας, χωρίς να αποτελεί, βέβαια, το μοναδικό αντίδοτο. Όμως, για να εκτελέσει τον ρόλο της στο μακροχρόνιο ορίζοντα, υπάρχουν κάποιες αναγκαίες προϋποθέσεις:

1. Να αναπτύσσεται σε ένα περιβάλλον που διευκολύνει την σύσταση και την λειτουργία επιχειρήσεων (ευοίωνες μακροοικονομικές συνθήκες, μειωμένη γραφειοκρατία, ανεκτά επίπεδα φορολογίας, διαύγεια και αποδοτικότητα στη λειτουργία του δημοσίου τομέα).

2. Να ενισχύεται μέσω εργαλείων και θεσμών στήριξης (εταιρίες Κεφαλαίου Επιχειρηματικών Συμμετοχών, κρατικά προγράμματα), ώστε να δοθούν κίνητρα να παραμείνει στη χώρα το ανθρώπινο δυναμικό υψηλού επιπέδου.

3. Να είναι αλληλέγγυα και υψηλής ποιότητας, καινοτόμα και εξωστρεφής, να αναπτύσσεται με άξονα την αέναη παραγωγή νέων προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας.

4. Να αλλάξει η διάρθρωση του ελληνικού παραγωγικού συστήματος, ώστε οι επιχειρήσεις να ξεφύγουν από την καθημερινή, τετριμμένη και χωρίς στρατηγική λειτουργία τους, αναπτύσσοντας συνεργασίες κατά μήκος ολόκληρης της αλυσίδας αξίας (συλλογική επιχειρηματική δραστηριότητα). Εκτός από τους προμηθευτές και άλλες ομοειδείς επιχειρήσεις, στο δίκτυο πρέπει να συμμετάσχουν ενεργά τα επιμελητήρια, οι φορείς εκπαίδευσης και έρευνας και οι θεσμοί υποστήριξης των νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (για παράδειγμα τα κέντρα επώασης και οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων).

5. Οι άνθρωποι που επιλέγουν την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης, να λαμβάνουν εκπαίδευση και κατάρτιση, ώστε να αποκτούν δεξιότητες ή να ενισχύουν τις υφιστάμενες. Οι δεξιότητες τους επιτρέπουν να ξεπερνούν τυχόν παρωχημένες νοοτροπίες και το αίσθημα της ανασφάλειας απέναντι στο κίνδυνο (που ως ένα σημείο είναι υπολογίσιμος), καθώς και να αντιλαμβάνονται τις ευκαιρίες στο σύγχρονο ασταθές περιβάλλον.

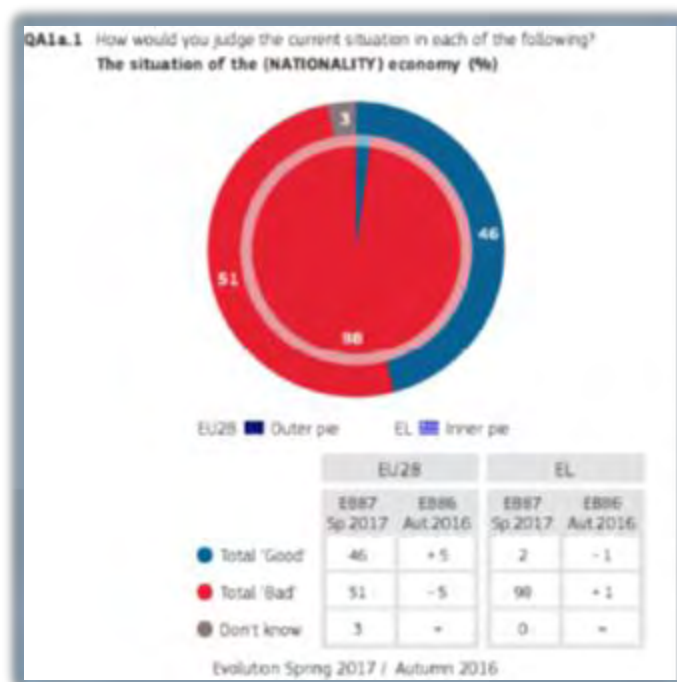
6. Να βελτιωθεί η σύνδεση της εκπαίδευσης με τις πραγματικές ανάγκες στην ελληνική αγορά εργασίας, με στόχο την άρση των τάσεων εσωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας και την ενίσχυση της απασχόλησης σε τομείς συγκριτικού πλεονεκτήματος της χώρας μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Α. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1: Έρευνα του τακτικού Ευρωβαρόμετρου (2017)

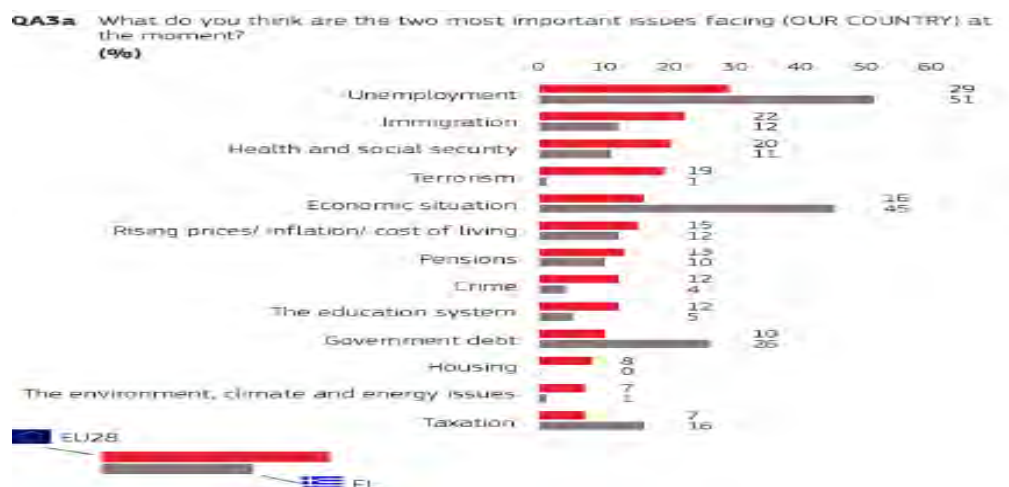
Πως αξιολογείτε την υφιστάμενη κατάσταση της εθνικής σας οικονομίας;

Πηγή: European Commission, Public Opinion, 2017

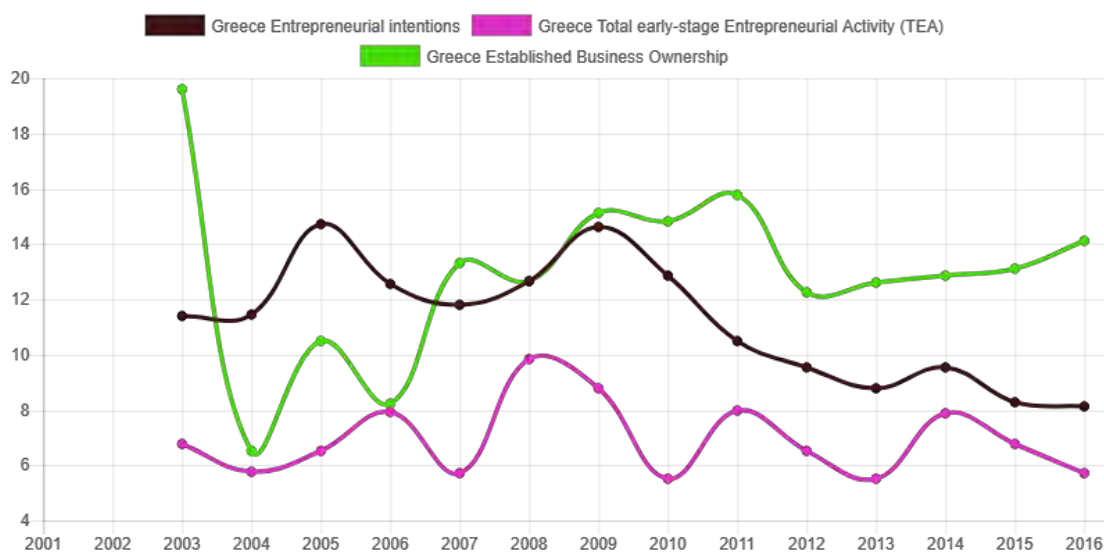
Γράφημα 2: Έρευνα του τακτικού Ευρωβαρόμετρου (2017)

Ποια θεωρείτε ότι αποτελούν τα δύο πιο σημαντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα σας την παρούσα στιγμή;

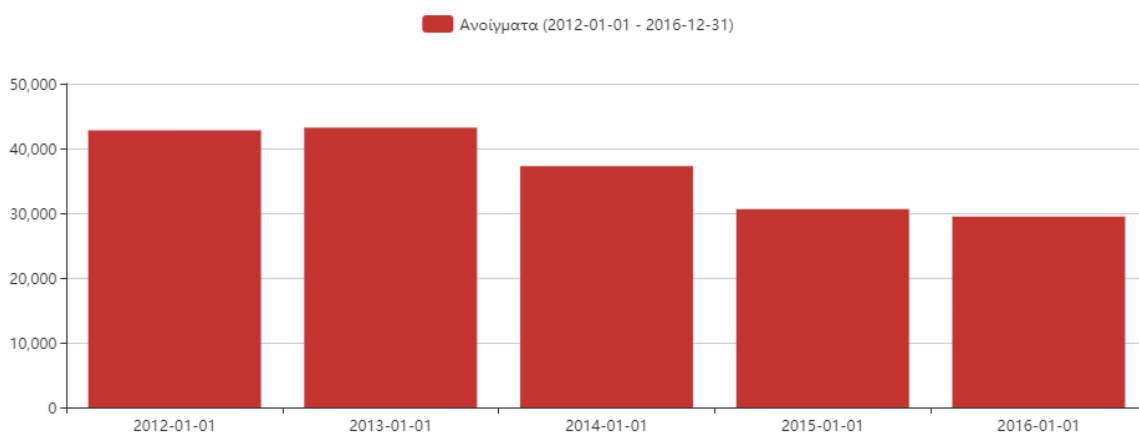
Πηγή: European Commission, Public Opinion, 2017

Γράφημα 3: Ελλάδα - Επιχειρηματικές προθέσεις. Ιδιοκτήτες νέων επιχειρήσεων και Επιχειρηματίες αρχικών σταδίων

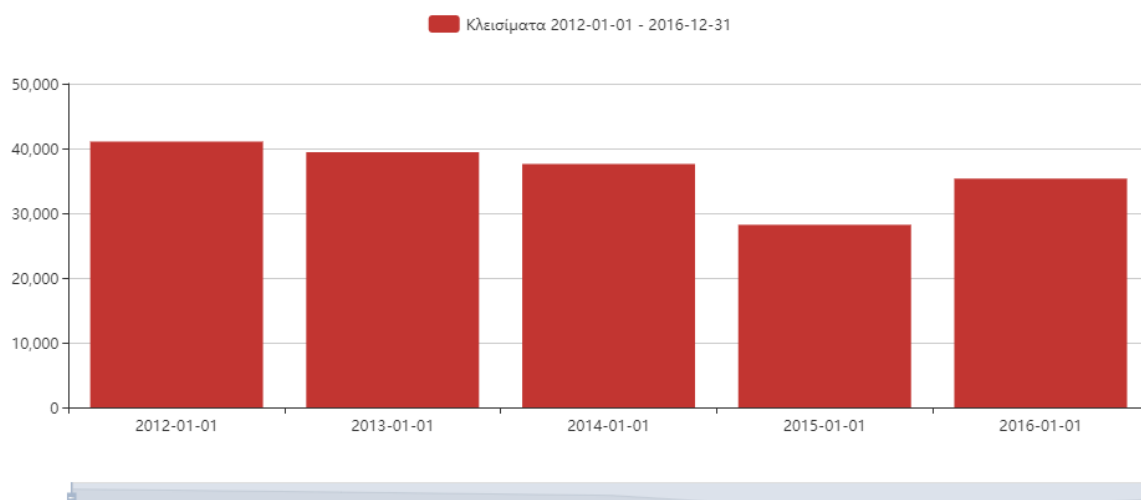

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, (2017c) (ENTREPRENEURIAL BEHAVIOUR AND ATTITUDES, Measured via the GEM Adult Population Survey (APS))

Γράφημα 4: Νέες συστάσεις εμπορικών επιχειρήσεων

Πηγή: ΓΕΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ (Γ.Ε.ΜΗ.). Διαθέσιμος σύνδεσμος: <http://backoffice.businessportal.gr/stats/publicity/openings>

Γράφημα 5: Νέες διακοπές & διαγραφές εμπορικών επιχειρήσεων

Πηγή: ΓΕΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ (Γ.Ε.ΜΗ.). Διαθέσιμος σύνδεσμος:
<http://backoffice.businessportal.gr/stats/publicity/openings>

Β. ΠΙΝΑΚΕΣ**Πίνακας 1 (2013) Ερώτηση : Γνωρίζετε προσωπικά κάποιον που άνοιξε μία επιχείρηση κατά τα τελευταία δύο έτη;**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	1496	74,8	75,1	75,1
	Yes	497	24,9	24,9	100,0
	Total	1993	99,7	100,0	
Missing	Don't know	7	,4		
Total		2000	100,0		

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, (2017b).

Πίνακας 2 (2011) Ερώτηση : Γνωρίζετε προσωπικά κάποιον που άνοιξε μία επιχείρηση κατά τα τελευταία δύο έτη;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	1385	69,3	69,6	69,6
	Yes	604	30,2	30,4	100,0
	Total	1989	99,5	100,0	
Missing	Refused	2	,1		
	Don't know	9	,5		
	Total	11	,6		
Total		2000	100,0		

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, (2017b).

Πίνακας 3 (2013) Ερώτηση : Θα αποτελούσε ο φόβος της αποτυχίας έναν αποτρεπτικό παράγοντα για την σύσταση μίας επιχείρησης;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	583	29,2	29,6	29,6
	Yes	1385	69,3	70,4	100,0
	Total	1968	98,4	100,0	
Missing	Don't know	32	1,6		
Total		2000	100,0		

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, (2017b).

Πίνακας 4 (2011) Ερώτηση : Θα αποτελούσε ο φόβος της αποτυχίας έναν αποτρεπτικό παράγοντα για την σύσταση μίας επιχείρησης;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	617	30,9	31,4	31,4
	Yes	1348	67,4	68,6	100,0
	Total	1965	98,3	100,0	
Missing	Refused	2	,1		
	Don't know	33	1,7		
	Total	35	1,8		
Total		2000	100,0		

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, (2017b).

Πίνακας 5: Ποσοστό αυτοαπασχολούμενων ανά φύλο ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης που δεν προσλαμβάνουν άλλους υπαλλήλους

Self-employed without employees, % of total employment, 2008 – 2015								
ΕΤΟΣ	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	22.8	23.4	24.3	25.6	27.7	28.9	28.5	26.7
ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	16.4	16.4	17.5	18.3	19.2	19.7	19.0	18.2

ΠΗΓΗ: OECD (2017b), Self-employed without employees (indicator). doi: 10.1787/5d5d0d63-en (Accessed on 09 September 2017)

Πίνακας 6: Ποσοστό αυτοαπασχολούμενων ανά φύλο ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης που προσλαμβάνουν άλλους υπαλλήλους

Self-employed with employees, % of total employment, 2008 – 2015								
ΕΤΟΣ	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	10.87	10.89	10.29	9.84	8.90	8.27	7.96	8.56
ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	4.21	4.12	3.96	4.13	4.08	4.19	3.89	4.33

ΠΗΓΗ: OECD (2017b), Self-employed with employees (indicator). doi: 10.1787/b7bf59b6-en (Accessed on 09 September 2017)

Πίνακας 7: Αριθμός επιχειρήσεων (με μισθωτούς) ετησίως ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας – Ρυθμοί εισόδου

Αριθμός επιχειρήσεων (με μισθωτούς) ετησίως ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας					
ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΕΤΟΣ 2014	ΕΤΟΣ 2015	Ρυθμός εισοδου	ΕΤΟΣ 2016	Ρυθμός εισοδου
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	38.548	39.957	3,655183	41.967	5,030408
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	28.216	29.486	4,500992	30.601	3,781456
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	22.977	23.588	2,659181	24.260	2,848906

ΠΗΓΗ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, 2017 (ΙΔΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ)

Πίνακας 8: Αριθμός επιχειρήσεων κατά τάξεις μεγέθους (με βάση τον αριθμό εργαζομένων που απασχολούν)**Πίνακας 8α:** ΕΤΗ 2013- 2014

ΕΥΡΟΣ Αριθμός εργαζομένων	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ				
	2014 (1)	% επί του συνόλου	2013 (2)	% επί του συνόλου	ΔΙΑΦΟΡΑ (1 - 2)
1-10	192.054	89,574	177.447	90,210	14.607
11-50	18.973	8,849	16.329	8,300	2.644
51-250	2.869	1,338	2.449	1,250	420
251-500	297	0,139	271	0,140	26
501-1.000	137	0,064	118	0,060	19
1.001-1.500	36	0,017	41	0,020	-5
1.501-2.000	18	0,008	12	0,006	6
2.001-2.500	5	0,002	7	0,003	-2
2.501-3.000	2	0,001	5	0,002	-3
3.001-4.000	3	0,001	3	0,001	0
≥4.001	15	0,007	13	0,007	2
ΣΥΝΟΛΟ	214.409	100	196.695	100	17.714

Πίνακας 8β: ΕΤΗ 2014-2015

ΕΥΡΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ					
	Αριθμός εργαζομένων	2015 (1)	% επί του συνόλου	2014 (2)	% επί του συνόλου	ΔΙΑΦΟΡΑ (1 - 2)
1-10	198.375	89,245	192.054	89,574	6.321	3,291
11-50	20.379	9,168	18.973	8,849	1.406	7,411
51-250	3.008	1,353	2.869	1,338	139	4,845
251-500	305	0,137	297	0,139	8	2,694
501-1.000	126	0,057	137	0,064	-11	-8,029
1.001-1.500	41	0,018	36	0,017	5	13,889
1.501-2.000	17	0,008	18	0,008	-1	-5,556
2.001-2.500	5	0,002	5	0,002	0	0,000
2.501-3.000	4	0,002	2	0,001	2	100,000
3.001-4.000	3	0,001	3	0,001	0	0,000
≥4.001	18	0,008	15	0,007	3	20,000
ΣΥΝΟΛΟ	222.281	100	214.409	100	7.872	+ 3,671

Πίνακας 8γ: ΕΤΗ 2015-2016

ΕΥΡΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ					
	Αριθμός εργαζομένων	2016 (1)	% επί του συνόλου	2015 (2)	% επί του συνόλου	ΔΙΑΦΟΡΑ (1 - 2)
1-10	207.030	88,797	198.375	89,245	8.655	4,363
11-50	22.420	9,616	20.379	9,168	2.041	10,015
51-250	3.163	1,357	3.008	1,353	155	5,153
251-500	311	0,133	305	0,137	6	1,967
501-1.000	133	0,057	126	0,057	7	5,556
1.001-1.500	46	0,020	41	0,018	5	12,195
1.501-2.000	18	0,008	17	0,008	1	5,882
2.001-2.500	6	0,003	5	0,002	1	20,000
2.501-3.000	3	0,001	4	0,002	-1	-25,000
3.001-4.000	4	0,002	3	0,001	1	33,333
≥4.001	17	0,007	18	0,008	-1	-5,556
ΣΥΝΟΛΟ	233.151	100	222.281	100	10.870	+ 4,890

ΠΗΓΗ: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ (Τμήμα Στρατηγικού Σχεδιασμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Εργασίας (ΕΡΓΑΝΗ) και Κοινωνικής Προστασίας), 2017 <http://www.ypakp.gr/>

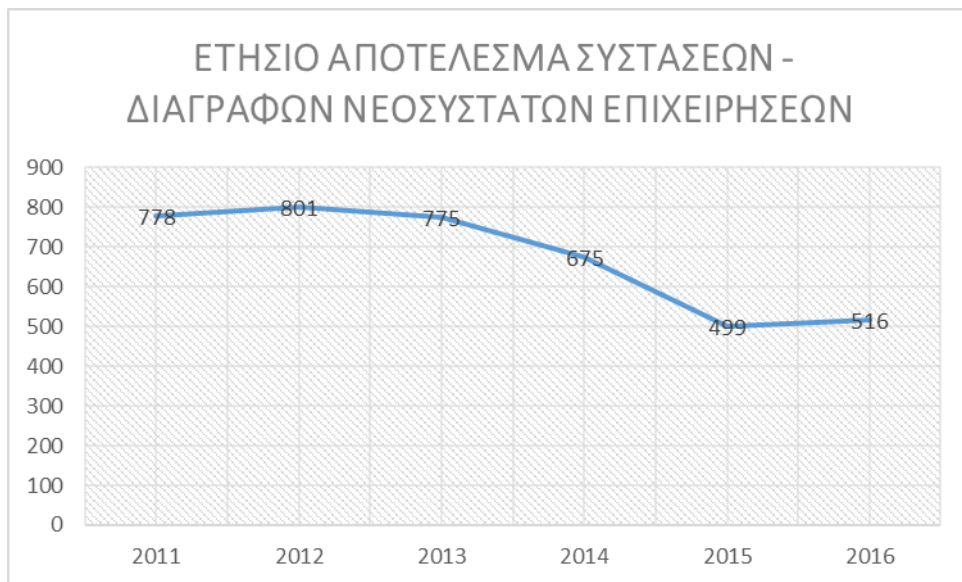
Πίνακας 9: Δείκτης και μεταβλητές για την ευκολία σύστασης επιχείρησης

Topics	DB 2017 Rank	DB 2016 Rank ⁽ⁱ⁾	Change in Rank	DB 2017 DTF (% points) ⁽ⁱ⁾	DB 2016 DTF (% points) ⁽ⁱ⁾	Change in DTF (% points) ⁽ⁱ⁾
Overall	61	58	↓ 3	68.67	68.67	0.00
Starting a Business	56	49	↓ 7	90.70	90.70	-
Dealing with Construction Permits	58	55	↓ 3	73.63	73.63	-
Getting Electricity	52	46	↓ 6	80.57	80.57	-
Registering Property	141	144	↑ 3	49.67	49.62	↑ 0.05
Getting Credit	82	78	↓ 4	50.00	50.00	-
Protecting Minority Investors	42	40	↓ 2	63.33	63.33	-
Paying Taxes	64	62	↓ 2	78.22	78.65	↓ 0.43
Trading across Borders	29	29	-	93.72	93.72	-
Enforcing Contracts	133	131	↓ 2	50.19	50.19	-
Resolving Insolvency	52	52	-	56.66	56.28	↑ 0.38

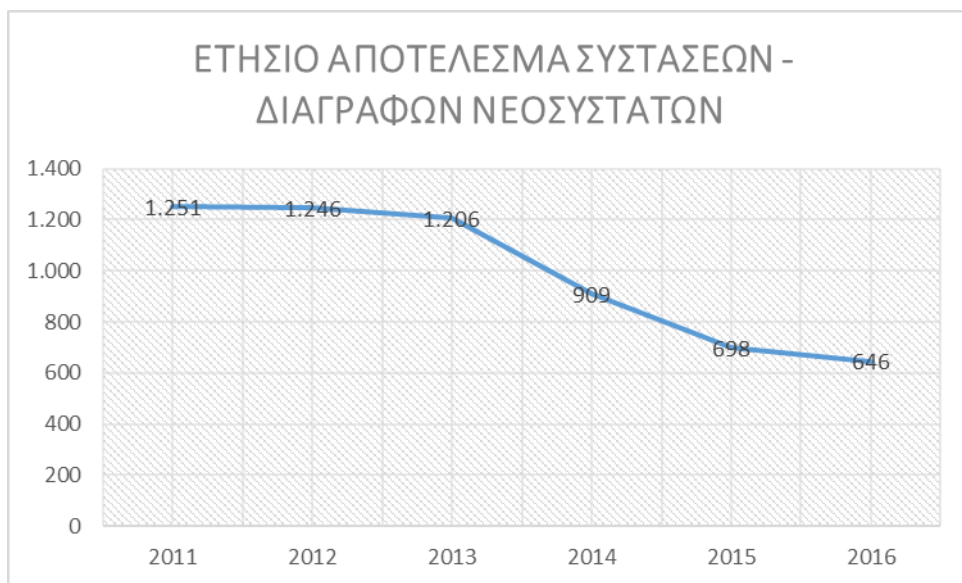
✓ = Doing Business reform making it easier to do business. x = Change making it more difficult to do business.

Πηγή: The World Bank, 2017

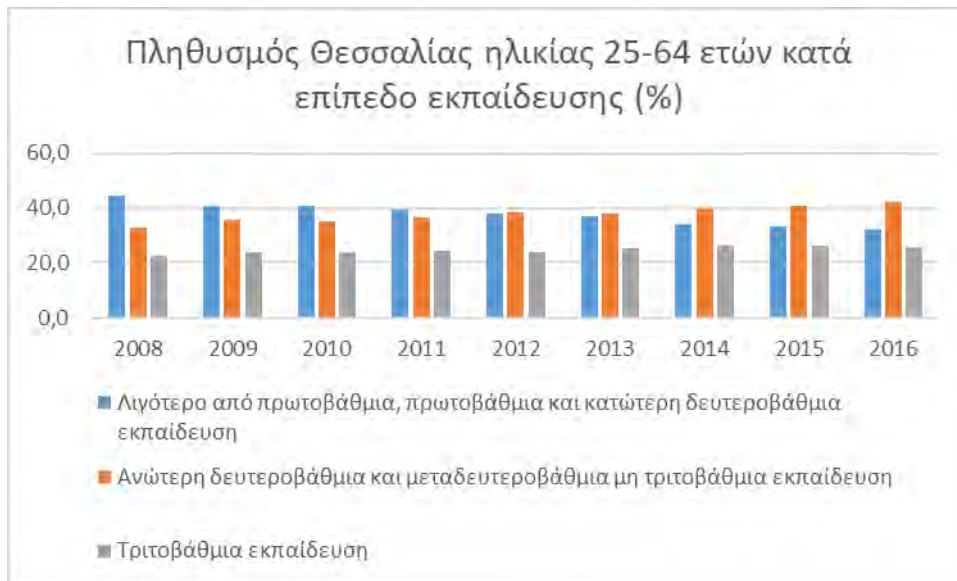
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/greece>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ**A. ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ****Γράφημα 1: Ρυθμός μεταβολής ίδρυσης και επιβίωσης νεοσύστατων επιχειρήσεων (Περ. Ενότητα Μαγνησίας)**

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Γράφημα 2: Ρυθμός μεταβολής ίδρυσης και επιβίωσης νεοσύστατων επιχειρήσεων (Περ. Ενότητα Λάρισας)

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Γράφημα 3: Πληθυσμός Θεσσαλίας (%), ηλικίας 25-64 ετών, κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή: Eurostat, 2017

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

B. ΠΙΝΑΚΕΣ**Πίνακας 1: Συστάσεις και διαγραφές νεοσύστατων επιχειρήσεων - Ετήσιο αποτέλεσμα ανοίγματος και διαγραφής νεοσύστατων επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας**

ΕΤΟΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	849	862	822	726	561	564
ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	71	61	47	51	62	48
ΕΤΗΣΙΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ	778	801	775	675	499	516
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΤΗΣΙΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΝΕΟΙΔΡΥΘΕΝΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		2,96	-3,25	-12,90	-26,07	3,41

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 2: Μεταβολή στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας

ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ								(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ 2011_2016
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ	4.736	4.580	4.462	4.430	4.386	4.304	4.264	-6,90
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ	1.676	1.666	1.614	1.584	1.562	1.514	1.492	-10,44
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ	562	553	533	536	539	542	542	-1,99
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.945	6.682	6.482	6.502	6.504	6.415	6.455	-3,40
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991	12.775	12.753	-5,40
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΙΕΤΙΑΣ		-3,15	-2,89	-0,30	-0,47	-1,66	-0,17	

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 3: Εξέλιξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη πόλη του Βόλου

ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΒΟΛΟΥ			
ΤΟΜΕΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (2011)	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (2016)	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	2.922	2.768	-5,27
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	906	837	-7,62
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ	93	110	18,28
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	4.257	4.261	0,09
ΣΥΝΟΛΟ	8.178	7.976	-2,47

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 4: Συστάσεις και διαγραφές νεοσύστατων επιχειρήσεων - Ετήσιο αποτέλεσμα ανοίγματος και διαγραφής νεοσύστατων επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας

ΕΤΟΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	1.334	1.300	1.255	957	728	691
ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	83	54	49	48	30	45
ΕΤΗΣΙΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΩΝ	1.251	1.246	1.206	909	698	646
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΤΗΣΙΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΝΕΟΙΔΡΥΘΕΝΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		-0,40	-3,21	-24,63	-23,21	-7,45

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 5: Μεταβολή στο πλήθος των ενεργών επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							(% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ 2011_2016
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ	6.886	6.721	6.680	6.665	6.606	6.568	6.497	-3,33
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΣ	5.009	4.984	4.817	4.710	4.604	4.457	4.380	-12,12
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.579	6.614	6.646	6.684	6.693	6.673	6.675	0,92
ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΕΣ	975	992	1.094	1.164	1.170	1.210	1.216	22,58
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	19.449	19.311	19.237	19.223	19.073	18.908	18.768	-2,81
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΙΕΤΙΑΣ		-0,71	-0,38	-0,07	-0,78	-0,87	-0,74	

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 6: Εξέλιξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων Λάρισας

ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ			
ΤΟΜΕΑΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (2011)	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (2016)	(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2011_2016
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	3.858	3.701	-4,07
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	2.626	2.321	-11,61
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	3.597	3.700	2,86
ΣΥΝΟΛΟ	10.081	9.722	-3,56

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 7: Πλήθος απασχολούμενων ανά τομέα δραστηριοτήτων στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας

ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΑΝΑ ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (πλήθος ατόμων)					
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	23.800	21.590	19.270	18.720	18.420
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	23.750	22.400	18.660	15.410	15.940
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	27.170	25.530	27.040	23.470	22.860
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	74.720	69.520	64.970	57.600	57.220

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 8: Μέσο μέγεθος επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας

ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ					
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΕΚΤΟΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ	74.720	69.520	64.970	57.600	57.220
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991
ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	5,37	5,16	4,96	4,41	4,40

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας & Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 9: Πλήθος απασχολούμενων στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας

ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΑΝΑ ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (πλήθος ατόμων)					
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	31.330	27.880	27.000	26.460	26.830
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	34.190	33.220	29.010	27.410	27.370
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	46.410	46.940	45.300	43.650	43.120
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	111.930	108.040	101.310	97.520	97.320

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 10: Μέσο μέγεθος επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας

ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ					
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΕΚΤΟΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ	111.930	108.040	101.310	97.520	97.320
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	19.449	19.311	19.237	19.223	19.073
ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	5,76	5,59	5,27	5,07	5,10

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας & Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 11: Ρυθμός μεταβολής των συστάσεων και των διαγραφών Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας

ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991	12.775	12.753
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		849	862	822	726	561	564
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ		6,10	6,39	6,28	5,56	4,32	4,41
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΤΟΥΣ		1.287	1.252	861	787	777	586
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ		9,25	9,29	6,58	6,03	5,98	4,59
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		-3,15	-2,89	-0,30	-0,47	-1,66	-0,17
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ			-2,72	-31,23	-8,59	-1,27	-24,58

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 12: Καθαρή αύξηση του αριθμού επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας (ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών)

ΕΤΟΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	849	862	822	726	561	564
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΤΟΥΣ	1287	1252	861	787	777	586
ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ	-438	-390	-39	-61	-216	-22
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ	6,10	6,39	6,28	5,56	4,32	4,41
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ	9,25	9,29	6,58	6,03	5,98	4,59
ΚΑΘΑΡΗ ΑΥΞΗΣΗ (%) ΑΡΙΘΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	-3,15	-2,89	-0,30	-0,47	-1,66	-0,17

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 13: Ανάλυση ανά τομέα δραστηριοτήτων Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	4.736	4.580	4.462	4.430	4.386	4.304	4.264
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	1.676	1.666	1.614	1.584	1.562	1.514	1.492
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ	562	553	533	536	539	542	542
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.945	6.682	6.482	6.502	6.504	6.415	6.455
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧ.	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991	12.775	12.753
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		289	318	286	238	161	169
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		103	71	41	42	28	27
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ		22	23	36	32	21	27
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		435	450	459	414	351	341
ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		849	862	822	726	561	564
ΠΛΗΘΟΣ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ (%)							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		6,10	6,94	6,41	5,37	3,67	3,93
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		6,15	4,26	2,54	2,65	1,79	1,78
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ		3,91	4,16	6,75	5,97	3,90	4,98
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		6,26	6,73	7,08	6,37	5,40	5,32
ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		445	436	318	282	243	209
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		113	123	71	64	76	49
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ		31	43	33	29	18	27
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		698	650	439	412	440	301
ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		1287	1252	861	787	777	586
ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ (%)							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		9,40	9,52	7,13	6,37	5,54	4,86
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		6,74	7,38	4,40	4,04	4,87	3,24
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ		5,52	7,78	6,19	5,41	3,34	4,98
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		10,05	9,73	6,77	6,34	6,77	4,69

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 14: Ρυθμός μεταβολής των συστάσεων και των διαγραφών Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας

ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ*							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	19.449	19.311	19.237	19.223	19.073	18.908	18.768
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		1.334	1.300	1.255	957	728	691
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ		6,86	6,73	6,52	4,98	3,82	3,65
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΤΟΥΣ		1.472	1.374	1.269	1.107	893	831
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ		7,57	7,12	6,60	5,76	4,68	4,39

*συμπεριλαμβανομένου των επιχειρήσεων που δεν είναι ενταγμένες σε κάποιο τομέα δραστηριοτήτων

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 15: Καθαρή αύξηση του αριθμού επιχειρήσεων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας (ισοζύγιο συστάσεων – διαγραφών)

ΕΤΟΣ	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	1.334	1.300	1.255	957	728	691
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΕΤΟΥΣ	1.472	1.374	1269	1107	893	831
ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ	-138	-74	-14	-150	-165	-140
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ	6,86	6,73	6,52	4,98	3,82	3,65
ΕΤΗΣΙΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ	7,57	7,12	6,60	5,76	4,68	4,39
ΚΑΘΑΡΗ ΑΥΞΗΣΗ (%) ΑΡΙΘΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	-0,71	-0,38	-0,07	-0,78	-0,87	-0,74

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 16: Ανάλυση ανά τομέα δραστηριοτήτων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	6.886	6.721	6.680	6.665	6.606	6.568	6.497
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	5.009	4.984	4.817	4.710	4.604	4.457	4.380
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.579	6.614	6.646	6.684	6.693	6.673	6.675
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		351	403	373	318	258	244
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		333	227	199	131	97	76
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		513	453	496	398	329	364
ΠΛΗΘΟΣ ΝΕΩΝ ΣΥΣΤΑΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ (%)							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		5,10	6,00	5,58	4,77	3,91	3,71
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		6,65	4,55	4,13	2,78	2,11	1,71
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		7,80	6,85	7,46	5,95	4,92	5,45
ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		516	444	388	377	296	315
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		358	394	306	237	244	153
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		477	421	458	389	349	362
ΠΛΗΘΟΣ ΔΙΑΓΡΑΦΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ (%)							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ		7,49	6,61	5,81	5,66	4,48	4,80
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ		7,15	7,91	6,35	5,03	5,30	3,43
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ		7,25	6,37	6,89	5,82	5,21	5,42

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία), 2017

Πίνακας 17: Ένταση Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας

ΕΝΤΑΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	4.736	4.580	4.462	4.430	4.386	4.304	4.264
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	1.676	1.666	1.614	1.584	1.562	1.514	1.492
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ	562	553	533	536	539	542	542
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.945	6.682	6.482	6.502	6.504	6.415	6.455
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧ.	13.919	13.481	13.091	13.052	12.991	12.775	12.753
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (χιλ. άνθρωποι)							
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (χιλ. άνθρωποι)	206.779	207.639	207.734	207.089	206.486	205.911	205.295
ΒΑΘΜΟΣ ΕΝΤΑΣΗΣ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	2,29	2,21	2,15	2,14	2,12	2,09	2,08
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	0,81	0,80	0,78	0,76	0,76	0,74	0,73
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ	0,27	0,27	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	3,36	3,22	3,12	3,14	3,15	3,12	3,14
ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	6,73	6,49	6,30	6,30	6,29	6,20	6,21

Πηγή: Επιμελητήριο Μαγνησίας (ιδία επεξεργασία) & Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, 2017

Πίνακας 18: Ένταση Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας

ΕΝΤΑΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ							
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	5.009	4.984	4.817	4.710	4.604	4.457	4.380
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	6.886	6.721	6.680	6.665	6.606	6.568	6.497
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	6.579	6.614	6.646	6.684	6.693	6.673	6.675
ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΕΣ	975	992	1.094	1.164	1.170	1.210	1.216
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ ΕΠΙΧ.	19.449	19.311	19.237	19.223	19.073	18.908	18.768
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ (χιλ. άνθρωποι)							
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (χιλ. άνθρωποι)	290.276	290.289	289.799	288.482	287.055	285.446	283.727
ΒΑΘΜΟΣ ΕΝΤΑΣΗΣ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ							
ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ	1,73	1,72	1,66	1,63	1,60	1,56	1,54
ΕΜΠΟΡΙΚΟ	2,37	2,32	2,31	2,31	2,30	2,30	2,29
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	2,27	2,28	2,29	2,32	2,33	2,34	2,35
ΜΗ ΚΑΤΑΝΕΜΗΜΕΝΕΣ	0,34	0,34	0,38	0,40	0,41	0,42	0,43
ΣΥΝΟΛΟ	6,70	6,65	6,64	6,66	6,64	6,62	6,61

Πηγή: Επιμελητήριο Λάρισας (ιδία επεξεργασία) & Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, 2017

Πίνακας 19: Πληθυσμιακή πυκνότητα (πληθυσμός ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο)

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ (πληθυσμός ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο)							
ΕΤΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας	54,07	54,07	53,98	53,73	53,47	53,17	52,85
Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας	78,44	78,77	78,81	78,56	78,33	78,11	77,88

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ιδία επεξεργασία), 2017

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ελληνική:**

Ευρωπαϊκή Ένωση, (2014) ‘Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Περιφερειακή πολιτική’, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε., (2017) ‘Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2017’, Αθήνα: ΚΑΜΠΥΛΗ Advertising.

Κασίμης, Χ. & Ζωγραφάκης, Στ. (2014) ‘Η νέα αγροτικότητα στον πρωτογενή τομέα’, Εφημερίδα Agrenda: 25-32.

Λιαργκόβας, Π., Σκίντζη, Β., Δασκαλοπούλου, Ειρ., Αναστασίου, Αθ., Αποστολόπουλος, Νικ. & Μήτση, Δ. (2015) ‘Το στρατηγικό σχέδιο για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη «Ευρώπη 2020»: Τάσεις, προοπτικές και η θέση της Ελλάδας’, Αθήνα: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Ξενόγλωσση:

Acs, Z. & Armington C. (2003a) ‘The Geographic Concentration of New Firm Formation and Human Capital: Evidence from the Cities’, Working Papers 03-05, Center for Economic Studies, U.S. Census Bureau.

Acs, Z. & Armington, C. (2003b) ‘Endogenous growth and entrepreneurial activity in cities’. Center for Economic Studies, U.S. Census Bureau.

Acs, Z. & Armington, C. (2004) ‘Employment Growth and Entrepreneurial Activity in Cities’, *Regional Studies*, 38 (8): 911-927.

Acs, Z. (2006) ‘How Is Entrepreneurship Good for Economic Growth?’ *Innovations (MIT Press Journals)*, 1(1): 97-107.

Acs, Z., Audretsch, D. & Lehmann, E. (2013) ‘The knowledge spillover theory of entrepreneurship’, *Small Business Economics*, 41 (4): 757–774.

Acs, Z., Szerb, L., Autio, E. & Lloyd, A. (2017) ‘The Global Entrepreneurship Index 2017, powered by GEDI’, Washington: The Global Entrepreneurship and Development Institute.

Aldrich, E., H. & Martinez, A., M. (2007) ‘Many are Called, but Few are Chosen: An Evolutionary Perspective for the study of Entrepreneurship’ In: Cuervo Á., Ribeiro D., Roig S.

(eds), *Entrepreneurship. Concepts, Theory and Perspective*, Heidelberg, Berlin: Springer, p.p. 293-311.

Alvarez, S., A. & Barney, J., B. (2007) ‘Discovery and creation: alternative theories of entrepreneurial action’, *Strategic Entrepreneurship Journal*, 1: 11–26.

Ardichvili, A., Cardozo, R. & Ray, S. (2003) ‘A Theory of Entrepreneurial Opportunity Identification and Development’, *Journal of Business Venturing*, 18 (1): 105-123.

Audretsch, B., D. & Mahmood, T. (1995) ‘New Firm Survival: New Results Using a Hazard Function’, *The Review of Economics and Statistics*, 77 (1): 97-103.

Audretsch, B., D. and Thurik, R. (2001) ‘Linking Entrepreneurship to Growth’, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2001/02, Paris: OECD Publishing.

Audretsch, B., D., Houweling, P. & Thurik, R. (2004) ‘Industry Evolution, Diversity, Selection and the Role of Learning’, *International Small Business Journal*, 22(4): 331–348.

Audretsch, B., D., Lehmann, E. E. & Warning, S. (2005) ‘University spillovers and new firm location’, *Research Policy*, 34(7), 1113–1122.

Baumol, J., W. (1968) ‘Entrepreneurship in economic theory’, *The American Economic Review*, 58 (2): 64-71.

Bianchi, A. & Biffignandi, S. (2009) ‘Modeling some Entrepreneurship Factors’ In: Kovács, P., Szép, K. & Katona, T. (eds). *Challenges for Analysis of the Economy, the Businesses, and Social Progress*, Szeged: Universitas Szeged Press, p.p. 286-301.

Blanchflower, G., D. & Oswald, J., A. (1998) ‘What Makes an Entrepreneur?’, *Journal of Labor Economics*, 16 (1): 26-60.

Bull, I. & Willard, E., G. (1993) ‘Towards a theory of entrepreneurship’, *Journal of Business Venturing*, 8 (3): 183-195.

Butler, E., J. & Hansen, G., S. (1991) ‘Network evolution, entrepreneurial success, and regional development’, *Entrepreneurship & Regional Development*, 3 (1): 1-16.

Carree, M., van Stel, A., Thurik, R. & Wennekers, S. (2002) ‘Economic Development and Business Ownership: an Analysis using Data of 23 OECD Countries in the Period 1976-1996’, *Small Business Economics*, 19(3): 271-290.

Cieślik, J. (2014) ‘ENTREPRENEURSHIP AND JOB CREATION’, In: Kolodko, G. (ed), *Management and Economic Policy for Development*, United States of America: Nova Science Publishers, p.p. 109-124.

Cohen, B. & Muñoz, P. (2015) ‘Toward a Theory of Purpose-Driven Urban Entrepreneurship’, *Organization & Environment*, 28 (3): 264 – 285.

- Congregado, E., Golpe, A. & van Stel, A. (2012)** ‘The ‘recession-push’ hypothesis reconsidered’, *International entrepreneurship and management journal*, 8(3):325-342.
- Cope, J. (2011)** ‘Entrepreneurial learning from failure: An interpretative phenomenological analysis’, *Journal of Business Venturing*, 26 (6): 604-623.
- Croitoru, A. (2012)** ‘Schumpeter, J.A., 1934 (2008), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, translated from the German by Redvers Opie, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers’, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 3 (2): 137-148.
- Cuervo Á., Ribeiro D., Roig S. (2007)** ‘Entrepreneurship: Concepts, Theory and Perspective. Introduction’, In: Cuervo Á., Ribeiro D., Roig S. (eds) *Entrepreneurship. Concepts, Theory and Perspective*, Heidelberg, Berlin: Springer, p.p. 1-20.
- Deakins, D. & Freel, M. (2007)** ‘*Επιχειρηματικότητα*’, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Dimov, D. (2017)** ‘Towards a qualitative understanding of human capital in entrepreneurship research’, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 23 (2): 210-227.
- Dollinger, J. M. (2008)** ‘*Entrepreneurship. Strategies and Resources*’, 4th ed., U.S.A.: Marsh Publications.
- Feldman, P., M. (2001)** ‘The Entrepreneurial Event Revisited: Firm Formation in a Regional Context’, *Industrial and Corporate Change*, 10: 861–891.
- Fotopoulos, G. & Spence, N. (1999)** ‘Spatial Variations in New Manufacturing Plant Openings: Some Empirical Evidence from Greece’, *Regional Studies*, 33 (3): 219-229.
- Fotopoulos, G. & Louri, H. (2000)** ‘Location and Survival of New Entry’, *Small Business Economics*, 14 (4): 311–321.
- Fritsch, M. (2008)** ‘How does new business formation affect regional development? Introduction to the special issue’, *Small Business Economics*, 30 (1): 1–14.
- Fritsch, M. & Schröter, A. (2009)** ‘Are more start-ups really better? Quantity and quality of new businesses and their effect on regional development’, *Jena economic research papers*, No. 2009, 070: 1-33.
- Gartner, W. B. (1988)** ‘Who is an Entrepreneur? Is the Wrong Question’. *American Journal of Small Business*, 12 (4), 11-32.
- Giotopoulos, I., Kontolaimou, A. & Tsakanikas, A. (2017)** ‘Drivers of high-quality entrepreneurship: what changes did the crisis bring about?’ *Small Business Economics*, 48:913–930.

- Gnyawali, R., D. & Daniel S. Fogel, S., D. (1994)** ‘Environments for Entrepreneurship Development: Key Dimensions and Research Implications’, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 43-62.
- Godin, K., Clemens, J. & Veldhuis, N. (2008)** ‘Measuring Entrepreneurship. Conceptual Frameworks and Empirical Indicators’, Canada: Fraser Institute.
- Grebel, T., Pyka, A. & Hanusch, H. (2003)** ‘An Evolutionary Approach to the Theory of Entrepreneurship’, *Industry and Innovation*, 10 (4): 493-514.
- Hamilton, T., R. & Harper, A., D. (1994)** ‘The Entrepreneur in Theory and Practice’, *Journal of Economic Studies*, 21 (6): 3-18.
- Hébert, F., R. & Link, N., A. (1989)** ‘In Search of the Meaning of Entrepreneurship’, *Small Business Economics*, 1:39-49.
- Henrekson, M. & Sanandaji, T. (2013)** ‘Small business activity does not measure entrepreneurship’, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 111(5): 1760-1765.
- Hessels, J., van Gelderen, M. & Thurik, R. (2008)** ‘Entrepreneurial aspirations, motivations, and their drivers’, *Small Business Economics*, 31:323–339.
- International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, (2017)** ‘*Doing Business 2017, Equal Opportunity for All, Economy Profile 2017, Greece*’, Washington: World Bank Publications.
- Johnson, D. & Turner, C. (2006)** ‘Developing small businesses and entrepreneurship within Europe’, In Johnson, D. & Turner, C. (Eds.), *European business, Second Edition*, London: Routledge, p.p. 145-161.
- Julien, P. (2007)** ‘*A Theory of Local Entrepreneurship in the Knowledge Economy*’, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Kasseeah, H. (2016)** ‘Investigating the impact of entrepreneurship on economic development: a regional analysis’, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 23 (3): 1-28.
- Kirzner, M., I. (2009)** ‘The alert and creative entrepreneur: a clarification’, *Small Business Economics*, 32(2): 145–152.
- Klein, G., P. (2016)** ‘Why entrepreneurs need firms, and the theory of the firm needs entrepreneurship theory’, *Revista de Administração*, 51 (3): 323-326.
- Koellinger, P. & Thurik, R. (2012)** ‘Entrepreneurship and the Business Cycle’, *The Review of Economics and Statistics*, 94(4): 1143–1156.
- Lazear, P., E. (2005)** ‘Entrepreneurship’, *Journal of Labor Economics*, 23(4): 649-680.

- Mansfield, E. (1962)** ‘Entry, Gibrat’s Law, Innovation and the Growth of Firms’, *American Economic Review*, Vol. 52 (5): 1023-51.
- Meager, N. (1992)** ‘Does Unemployment Lead to Self - Employment?’, *Small Business Economics*, 4 (2): 87–103.
- Metaxas, T. & Kallioras, D. (2004)** ‘Medium size cities economic development and regional competitiveness: the case of Larissa - Volos dipole in Thessaly region of Greece’, Published in: Discussion Papers Series, University of Thessaly, Vol. 10(7): 161-200.
- Metaxas, T., Duquenne, M. N. & Kallioras, D. (2016)** ‘Small and medium sized firms’ competitiveness and territorial characteristics / assets: An MLR approach’, *The Journal of Developing Areas*, 50 (4): 231-251.
- Morales-Gualdrón, T., S. & Roig, S. (2007)** ‘The New Venture Decision: An Analysis Based on the GEM Project Database’, In: Cuervo Á., Ribeiro D., Roig S. (eds), *Entrepreneurship. Concepts, Theory and Perspective*, Heidelberg, Berlin: Springer, p.p. 313-333.
- Mueller, P. (2006)** ‘Entrepreneurship in the Region: Breeding Ground for Nascent Entrepreneurs?’, *Small Business Economics*, 27(1), 41-58.
- Petrakos, G., Skayannis, P., Papadoulis, A. & Anastasiou, G. (2011)** ‘Entrepreneurship, Innovation and Regional Development: A Southern European Perspective’, In: Kourtit, K., Nijkamp, P. & Stough, R. (eds), *Drivers of Innovation, Entrepreneurship and Regional Dynamics*, Heidelberg, Berlin: Springer, p.p. 81-103.
- Ray, M., D. (1993)** ‘Understanding the entrepreneur: entrepreneurial attributes, experience and skills’, *Entrepreneurship & Regional Development*, 5(4): 345-358.
- Reynolds, P., Bygrave, W., Autio, E., Cox, L. & Hay, M. (2002)** ‘*Global Entrepreneurship Monitor, 2002 Executive Report*,’ Babson College, London Business School, Ewing Marion Kauffman Foundation.
- Schumpeter, A., J. (2003)** ‘*Capitalism, Socialism and Democracy*’, London: Taylor & Francis Group Ltd.
- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000)** ‘The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research’, *Academy of Management Review*, 25(1): 217–226.
- Shirokova, G., Osiyevskyy, O. & Bogatyreva, K. (2015)** ‘Exploring the intention-behavior link in student entrepreneurship: Moderating effects of individual and environmental characteristics’, *European Management Journal*, p.p. 1-14.
- Stamboulis, Y. & Barlas, A. (2014)** ‘Entrepreneurship education impact on student attitudes’, *The International Journal of Management Education*, 12: 365-373.

- Sternberg, R. (2009)** ‘Regional Dimensions of Entrepreneurship’, *Foundations and Trends® in Entrepreneurship*, 5(4): 211-340.
- Storey, J., D. (1991)** ‘The birth of new firms—Does unemployment matter? A review of the evidence’, *Small Business Economics*, 3 (3): 167–178.
- Thurik, R. & Wennekers, S. (2004)** ‘Entrepreneurship, small business and economic growth’, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 11(1): 140-149.
- Thurik, R., Carree, M., van Stel A. & Audretsch, D. (2008)** ‘Does self-employment reduce unemployment?’, *Journal of Business Venturing*, 23:673–686.
- Veciana, M., J. (2007)** ‘Entrepreneurship as a Scientific Research Programme’, In: Cuervo Á., Ribeiro D., Roig S. (eds), *Entrepreneurship. Concepts, Theory and Perspective*, Heidelberg, Berlin: Springer, p.p. 23-71.
- Vogiatzoglou, K. & Tsekeris, T. (2011)** ‘Discussion Papers No. 122, Spatial Agglomeration of Manufacturing in Greece’, Athens: Centre of Planning and Economic Research.
- Wagner, J. & Sternberg, R. (2004)** ‘Start-up activities, individual characteristics, and the regional milieu: Lessons for entrepreneurship support policies from German micro data’, *The Annals of Regional Science*, 38 (2): 219–240.
- Wennekers, S. & Thurik, R. (1999)** ‘Linking Entrepreneurship and Economic Growth’, *Small Business Economics*, 13 (1): 27–56.
- Wong, P., K., Ho, Y., P. & Autio, E. (2005)** ‘Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth: Evidence from GEM data’, *Small Business Economics*, 24 (3): 335–350.
- Wyrwich, M., Stuetzer, M. & Sternberg, R. (2016)** ‘Entrepreneurial role models, fear of failure, and institutional approval of entrepreneurship: a tale of two regions’, *Small Business Economics*, 46 (3): 467–492.

Πηγές στο διαδίκτυο (ελληνική γλώσσα)

ΓΕΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΜΗΤΡΩΟ (Γ.Ε.ΜΗ.), (2017) ‘Στατιστικά Γ.Ε.ΜΗ., Επιχειρηματικότητα’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:
<http://backoffice.businessportal.gr/stats/publicity/openings>
Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 11/09/2017

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ), (2016) ‘Διάγνωση αναγκών της αγοράς εργασίας. Επιχειρηματικότητα και Απασχόληση: Πιλοτική Εφαρμογή στην Περιφέρεια Θεσσαλίας’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:
http://www.eiead.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=342&Itemid=222
Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 30/04/2017

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), (2017) ‘Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011’
Διαθέσιμος σύνδεσμος

<http://www.statistics.gr/2011-census-pop-hous>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 20/11/2017

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), (2017) ‘Έρευνα εργατικού δυναμικού’

Διαθέσιμος σύνδεσμος

<https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJO01/>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 15/01/2018

Επιμελητήριο Λάρισας, (2017) ‘Η Περιφέρειά μας’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.larissa-chamber.gr/index.php?obj=a1918db40140397d>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 20/11/2017

Επιμελητήριο Μαγνησίας, (2017), Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.cci-magnesia.gr/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), (2012) ‘Δελτίο Τύπου, ‘Οι μικρές επιχειρήσεις δημιουργούν το 85% των νέων θέσεων εργασίας’’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-20_el.htm

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 22/10/2017

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, (2016) ‘Επιχειρηματικότητα 2015-16: Κρίσιμη καμπή για την αναπτυξιακή δυναμική του επιχειρηματικού συστήματος’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

https://www.taxheaven.gr/pagesdata/EREYNA+PAROYSIASH_IOBE_12_2016.pdf

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 21/04/2017

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, (2017) ‘Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2016-2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=151

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 27/12/2017

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2017

Σχετικός σύνδεσμος

<http://www.uth.gr/>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 26/11/2017

Πολύζος, Σ. & Πετράκος, Γ., (2008) ‘Η ανάπτυξη του Ν. Καρδίτσας: Συγκριτική Αξιολόγηση και Προτάσεις Πολιτικής’, Πρακτικά 1ου Αναπτυξιακού Συνεδρίου Ν. Καρδίτσας, σελ. 63-85.

Διαθέσιμος σύνδεσμος

<http://www.prd.uth.gr/uploads/publications/2008/c75ab3fb9fb29b896f74d0a84391e94fc913cb6e.pdf>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 20/11/2017

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ, (2017), Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.ypakp.gr/>

- Ειδικό Τεύχος: Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου (Από 1 έως 21 Οκτωβρίου 2015)
- Ειδικό Τεύχος: Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου (Από 1 έως 21 Οκτωβρίου 2016)
- Ειδικό Τεύχος: Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου (Από 1 έως 31 Οκτωβρίου 2014)

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 11/09/2017

eNDEAVOR GREECE, (2015) ‘Δημιουργώντας θέσεις εργασίας για τους νέους. Μία νέα πραγματικότητα για την Ελλάδα’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2015/07/INFOGRAPHIC-GR.jpg>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 18/08/2017

eNDEAVOR GREECE, (2017a) ‘Εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα και απασχόληση: Ζητείται προσέγγιση’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://endeavor.org.gr/meletes/>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 10/09/2017

eNDEAVOR GREECE, (2017b) ‘Η Ελληνική Επιχειρηματικότητα σε Αριθμούς’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://endeavor.org.gr/meletes/>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 18/08/2017

Πηγές στο διαδίκτυο (αγγλική γλώσσα)

Cowling, M. & Bygrave, W. (2011), ‘Entrepreneurship and Unemployment: Relationships between Unemployment and Entrepreneurship in 37 Nations Participating in the Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2002 (2003)’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1783690

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/03/2017

European Commission, (2017) ‘Standard Eurobarometer 87, Spring 2017’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2142>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 8/9/2017

GEDI (2017): THE GLOBAL ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT INSTITUTE
Διαθέσιμοι σύνδεσμοι

<http://thegedi.org/countries/greece>

<https://thegedi.org/the-redi-measuring-regional-entrepreneurship-in-europe/>

<http://blogs.lse.ac.uk/redi/compare-regions/>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 15/9/2017

Global Entrepreneurship Monitor, GEM (2017a), ‘*How GEM Defines Entrepreneurship*’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.gemconsortium.org/wiki/1149>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 10/03/2017

Global Entrepreneurship Monitor, GEM (2017b), ‘*GEM 2011& 2013 APS Global Individual Level Data*’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.gemconsortium.org/data/sets#baps>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 08/09/2017

Global Entrepreneurship Monitor, GEM (2017c), ‘*ENTREPRENEURIAL BEHAVIOUR AND ATTITUDES. Measured via the GEM Adult Population Survey (APS)*’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.gemconsortium.org/data/key-aps>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 08/09/2017

GREMI (2018), **Groupe de recherche européen sur les milieux innovateurs**, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.unine.ch/irer/Gremi/accueil.htm>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 27/01/2018

OECD (2008a), **Organisation for Economic Co-operation and Development**, ‘*Defining Entrepreneurial Activity: Definitions Supporting Frameworks for Data Collection*’, *OECD Statistics Working Paper*, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc\(2008\)1](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc(2008)1)

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 01/06/2017

OECD (2008b), **Organisation for Economic Co-operation and Development**, ‘*A Framework for Addressing and Measuring Entrepreneurship*’, *OECD Statistics Working Paper*, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc\(2008\)2](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc(2008)2)

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 01/06/2017

OECD (2016), **Organisation for Economic Co-operation and Development**, ‘*Entrepreneurship at a Glance 2016*’, Paris: OECD Publishing, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

http://dx.doi.org/10.1787/entrepreneur_aag-2016-en

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 09/09/2017

OECD (2017a), **Organisation for Economic Co-operation and Development**, ‘*Self-employment rate*’, Διαθέσιμος σύνδεσμος

<https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm>

Ημερομηνία τελευταίας τροποποίησης 13/08/2017

OECD (2017b), **Organisation for Economic Co-operation and Development**, ‘*Statistics/ Entrepreneurship*’, Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<https://data.oecd.org/entrepreneur/starting-a-business.htm#indicator-chart>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 09/09/2017

OECD (2017c), Organisation for Economic Co-operation and Development, 'The OECD-Eurostat Entrepreneurship Indicators Programme (EIP)', Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.oecd.org/std/business-stats/theentrepreneurshipindicatorsprogrammeeipbackgroundinformation.htm>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 23/09/2017

OECD.Stat, (2017), Organization for Economic Co-Operation and Development.

Διαθέσιμος σύνδεσμος:

http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REGION_DEMOGR#

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 26/11/2017

Szerb, L., Acs, Z., Ortega-Argiles, R. & Komlosi, E. (2015) 'The Entrepreneurial Ecosystem: The Regional Entrepreneurship and Development Index', Διαθέσιμος σύνδεσμος:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2642514

Tanguy, C. & Uzunidis, D. (2016) 'Milieu innovateur et entrepreneuriat innovant: la force des proximités et des réseaux', Διαθέσιμος σύνδεσμος:

https://www.openscience.fr/IMG/pdf/iste_techinn_v1n1_2.pdf

THE WORLD BANK (2017), DOING BUSINESS, 'Measuring Business Regulations', Διαθέσιμος σύνδεσμος:

<http://www.doingbusiness.org/about-us>

<http://www.doingbusiness.org/rankings>

Ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 07/09/2017